

A magyar királyi 2. honvéd hadsereg 9. könnyű hadosztályának alakulatai 1942 tavaszán az első csapattestek között érkeztek ki a keleti hadszíntérre. Az első vonalban harcoltak az 1942. június 28-án, Kurszktól keletre indított nagyszabású német offenzíva során, augusztusban pedig a Donnál vívtak véres hídfőcsatákat. 1943. január 27-én – mint a visszavonuló magyar és német csapatok utóvédje – utolsóként hagyták el a 2. hadsereg Don menti védőállásait. Veszteségeik mind a nyári hadművelet, mind a hídfőcsaták, mind pedig a visszavonulás során rendkívül súlyosak voltak. A nagykanizsai seregtest személyi állományának alig a negyede-ötöde érkezett csak haza 1943 tavaszán. E tragikus történelmi események egyes mozzanatait, helyszíneit és szereplőit a 9. könnyű hadosztály számos katonája örökölte meg amatőr fényképeken, majd évtizedeken át féltett családi ereklyeként őrizték és rejtegették a háborús fotókat. A leszármazottaik által rendelkezésünkre bocsátott harctéri fényképek közül a legjellemzőbb, legbeszédesebb, dokumentum értékű képeket válogattuk ki, hogy a doni tragédia 70. évfordulóján fotóalbum összeállításával állítsunk emléket a nagykanizsai seregtest Oroszországban hősi halált halt, eltűnt, vagy fogságba esett honvédjeinek.

ZALAI HONVÉDEK A DONNÁL

MOLNÁR ANDRÁS - SZABÓ PÉTER

ZALAI HONVÉDEK A DONNÁL

Molnár András – Szabó Péter

ZALAI HONVÉDEK A DONNÁL

A MAGYAR KIRÁLYI 9. HONVÉD KÖNNYŰ HADOSZTÁLY
TÖRTÉNETE FÉNYKÉPEKEN, 1942-1943

Molnár András – Szabó Péter

ZALAI HONVÉDEK A DONNÁL

A MAGYAR KIRÁLYI 9. HONVÉD KÖNNYŰ HADOSZTÁLY
TÖRTÉNETE FÉNYKÉPEKEN, 1942-1943

Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára
Zalaegerszeg, 2013

A képeket összegyűjtötte és válogatta, a könyvet írta és szerkesztette:
Molnár András és Szabó Péter

Reprodukciók, digitális képfeldolgozás és bevezetés:
Zóka Gyula

Lektorálta:
Szakály Sándor

Tervezés és nyomdai előkészítés:
Zóka Gyula

Az első borítón Nyíry Zoltán felvétele látható:
A 17/II. zászlóalj géppuskás századának katonái a harcok
szünetében Tyimnél, 1942. július 1. körül.
Hátsó borító: lásd a 9. oldal képeit!

ISBN 978-963-7226-75-5

A könyv elkészítését és kiadását
a Nemzeti Kulturális Alap,
Nagykanizsa MJV Önkormányzata,
a Degré Alajos Zalai Honismereti Alapítvány,
Zalaegerszeg MJV Oktatási, Kulturális és Sport Bizottsága,
a zalaegerszegi Millecentenáriumi Közalapítvány
és Závodszy István örököse, Bódis Péter
támogatta.

Kiadja a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára
8900 Zalaegerszeg, Széchenyi tér 3.
Tel: 92/510-030, 598-956 Fax: 92/510-029
www.zml.hu E-mail: zalalev@dfmk.hu
Felelős kiadó: Molnár András

Előszó

„Büszkén állapíthatjuk meg, hogy a Donról magyar honvéd vált le utolsónak, a 9. könnyű hadosztály csapatai csak [1943. január] 26-án hagyták el állásaikat” — e szavakkal méltatta 1943. március 12-i hadseregparancsában a nagykanizsai székhelyű seregtest érdemeit a magyar királyi 2. honvéd hadsereg parancsnoka, vitéz Jány Gusztáv vezérezredes. A 9. könnyű hadosztály nagykanizsai, zalaegerszegi, csáktornyai, keszthelyi, soproni és szombathelyi alakulatai 1942 tavaszán az első csapattestek között érkeztek ki a keleti hadszíntérre. Az első vonalban harcoltak az 1942. június 28-án, Kurszktól keletre indított nagyszabású német offenzíva során, augusztusban pedig a Donnál vívtak véres hídfőcsatákat. 1943. január 27-én — mint a visszavonuló magyar és német csapatok utóvédje — utolsóként hagyták el a 2. hadsereg Don menti védőállásait. Veszteségeik mind a nyári hadművelet, mind a hídfőcsaták, mind pedig a visszavonulás során rendkívül súlyosak voltak. A 9. könnyű hadosztály személyi állományának alig a negyede-ötöde érkezett csupán haza 1943 tavaszán.

E tragikus történelmi események egyes mozzanatait, helyszíneit és szereplőit a nagykanizsai seregtest számos tisztje, tiszthelyettese és legénységi állományú katonája öröközte meg amatőr fényképeken. Miközben a 2. hadsereg katonáinak levelezését szigorúan cenzúrázták, a magyar honvédek szinte bárhol és bármiről készíthettek fotókat a keleti hadszíntéren.

E fényképek jelentős része már a harcok és a visszavonulás viszontagságai közepette megsemmisült vagy elkallódott, a hazahozott és a szovjet megszállást átvészelt harctéri képek egy részét pedig később, az 1950-es években az ÁVH kobozta el bűnjelként, vagy a megtorlástól tartó tulajdonosok égették el. Többben azonban a veszéllyel dacolva elrejtették, és féltett családi ereklyeként őrizték évtizedeken át a háborús fotókat. Korábban e történelmi jelentőségű magánfényképek csekély hányada került csupán közgyűjteményekbe s vált közkinccsé, túlnyomó többségük sokáig lappangott. Zömében az egykori résztvevők családtagjai (feleségek, gyermekek és unokák) őrizték őket, illetve őrzik jelenleg is, ezért a szélesebb nyilvánosság előtt — kevés kivétellel — mindeddig ismeretlenek voltak.

Az elmúlt években az egykori események számos Zala megyei résztvevőjének leszármazottait (több mint száz családot) sikerült felkutatnunk, és túlnyomó többségük szívesen bocsátotta rendelkezésünkre családi fényképgyűjteményének féltve őrzött darabjait. Az előkerült harctéri fotók közül a legjellemzőbb, legbeszédesebb,

dokumentum értékű képeket válogattuk ki, hogy a doni tragédia 70. évfordulóján fotóalbum összeállításával állítsunk emléket a nagykanizsai 9. könnyű hadosztály Oroszországban hősi halált halt, eltűnt vagy fogságba esett zalai honvédjeinek.

Albumunk úttörő jelentőségű, mert hasonló jellegű, átfogó fénykép-összeállítás még a 2. hadsereg egyetlen más sereg- vagy csapattestéről sem készült. Bevezetőnkben röviden arról teszünk említést, hogy a 9. könnyű hadosztály személyi állományából kik, mikor, milyen körülmények között, mit fényképeztek a harctéren, valamint kitérünk e képek fotótörténeti jelentőségére is. Könyvünk képanyagát kilenc, az események időrendjét követő fejezetbe rendeztük, a tizedik fejezetben pedig a nagykanizsai seregtest egykori tisztjeinek, tiszthelyetteseinek és legénységének eddig előkerült portréi láthatók. A kronologikus fejezetek mindegyikének elején egy-egy rövid, a 9. könnyű hadosztály 1942-1943. évi, keleti hadszíntéri tevékenységét ismertető, illetve azt a 2. hadsereg krónikájának egészében elhelyező történeti összefoglalás olvasható. Az egyes fejezetek túlnyomórészt mindeddig ismeretlen és közöletlen amatőr fényképek, korabeli frontfelvételek, illetve a hozzájuk fűzött, többé-kevésbé részletes képmagyarázatok segítségével, hitelesen mutatják be a nagykanizsai seregtest harcainak és harctéri mindennapjainak történetét az 1942. tavaszi mozgósítástól az 1943. májusi hazatérésig és fogadási ünnepségekig. Az összesen 543 darab fényképet tartalmazó kötetet a képek őrzőinek, illetve tulajdonosainak névsora, valamint a felhasznált és ajánlott irodalom jegyzéke zárja.

A könyv elkészítéséhez nyújtott segítségért ezúton is köszönetünket fejezzük ki mindazoknak, akik eredetiben vagy digitális másolatban rendelkezésünkre bocsátották hozzátartozóiknak, a 9. könnyű hadosztály egykori tisztjeinek és honvédjeinek személyes emlékeit, fényképeit és más, korabeli dokumentumait! Külön köszönjük a zalai múzeumok munkatársainak, különösen Béres Katalinnak, Hohl Zoltánnak, Kunics Zsuzsannának, Mazur Ildikónak és Megyeri Annának a képek összegyűjtéséhez és reprózásához, szkenneléséhez nyújtott segítségét!

A könyv elkészítésének és megjelentetésének anyagi támogatásáért a Nemzeti Kulturális Alapnak, Nagykanizsa MJV Önkormányzatának, a Degré Alajos Zalai Honismereti Alapítványnak, Zalaegerszeg MJV Oktatási, Kulturális és Sport Bizottságának, a zalaegerszegi Millecentenáriumi Közalapítványnak és Závodszy István örököseinek, Bódis Péternek tartozunk köszönettel!

Bevezetés

Az Eastman Kodak gyár 1912-ben mutatta be Amerikában a világ első kisméretű (4,5x6 cm-es negatívot használó), összecukható Vest Pocket fényképezőgépét. A két nagy rivális, az amerikai és a német fotóipar termékeiből a 20. század első évtizedeiben inkább csak az európai készülékek jutottak el a magyar hivatásos fényképészekhez és a hazai fotó-amatőrök egyre népesebb táborához. Az 1930-as évektől kezdődően a tekercsfilmes kamerák Magyarországon is gyors ütemben kiszorították a nehézkes, gyakran állvány használatához kötött, síkfilmeket vagy üveglemezeket alkalmazó gépeket. A könnyen, biztonságosan tárolható és kezelhető tekercsfilmek többek között 4,5 cm-es, 6 cm-es, illetve 6,5 cm-es szélességben készültek. A 20. század második felére azonban már csak a 6 cm széles tekercsfilmekhez – az úgynevezett *„roll-filmek”*-hez – gyártottak kamerákat. Ezekkel a fényképezőgépekkel és a hozzájuk tartozó filmekkel – a gépek filmkapujától függően – 6x9-es (ez volt a legelterjedtebb), 4,5x6-os, 6x6-os méretű képek készültek. Többségében könyvünkben is ezekre a filmekre készített fotók szerepelnek. Az exponált negatív

6.1. Dr. Havas Rezső főhadnagy harctéren használt, német gyártmányú, Rodenstock fényképezőgépe (Zóka Gyula felvétele)

tekercseket hazaküldték a harcterről, és azokat itthon szaklaborokban hívták elő. A negatívok előhívására szívesen használták a német AGFA gyár jól bevált, Rodinal nevű törzsoldatát, többféle hígítással. A kópiákat vagy kontakt másolatokat házilag is összeállítható, egyszerű másológéppel, egy felhajtható fedelű és izzóval ellátott dobozzal készítették. A filmet és a fényérzékeny fotópapírt – a fény egyenletes eloszlása reményében – egymásra helyezve, egy mattüvegen keresztül világították meg, ügyelve a helyes illesztésre, valamint a kitapasztalt expozíciós idő betartására. A kontakt másolatokhoz leggyakrabban 6x9 cm-es brómezüst fotópapírt használtak.

Élve az említett technikai lehetőségekkel, a mindenki által szabadon használható fényképezőgépek segítségével a magyar 2. hadsereg amatőr fotós katonái is nagyszámú életképet, csoportképet és dokumentatív háborús tudósítást, fotóriport jellegű képet készíthettek a keleti hadszíntéren, korlátozás vagy ellenőrzés nélkül. A magyar hadvezetés ekkor még nem igazán ismerte fel a fényképek jelentőségét – hátországi hatásukat vagy az ellenség általi felhasználásuk lehetőségét –, csupán az egyes kivégzések fotózását tiltotta, valamint a haditudósítók sajtóban megjelenő képeit cenzúrázta.

Az új technikát elsajátító amatőr fotós katonák a képszerkesztés szabályait tudatosan alkalmazva vagy arra ösztönösen ráérezve, meglepően sok jól komponált felvételt készítettek. Noha valószínűleg nem ismerték a kor fotóművészeti irányzatait, köztük Dulovits Jenő *„magyaros stílusát”*, mégis sok képen felfedezhetjük a tér- és folthatás, a vonalvezetés vagy az említett *„magyaros stílus”* korszerű alkalmazását. Ezek a fotósok a fényképezés idején nem foglaltak állást képeikkel, csupán kíméletlenül dokumentáltak. Könyvünk nem fotóművészeti album, ezért az itt látható reprodukciók egy részének képkivágásai – szerkesztési okok miatt – nem azonosak az eredeti (tudatos vagy véletlenszerű) kompozíciókkal.

A harctéri amatőr fotók *„belülről”* ábrázolják a mindennapi háborús élet néha vidám, olykor groteszk, sokszor pedig szívszorító pillanatait, eseményeit. Beszámolnak a háborúba induló, menyasszonyától búcsúzó fiatalemberről, a hősi halált halt bajtárs sírjánál álló *„díszórség”*-ről, a talán saját maguk sírkeresztjét ácsoló honvédek munkálatairól, vagy a visszavonulás borzalmairól. (A többé-kevésbé kívülről hivatásos haditudósító sohasem készíthetett volna ilyen megrázó erejű képeket.) A könyvben szereplő fényképek a fentieken kívül bemutatják még például az orosz népi építészetet, a paraszti gazdálkodás helyi eszközeit, és találunk a képeken ma már csak a falumúzeumokban látható szelvélműveket is. Ezek a fotók személyes emlékeknek készültek, mégis sokkal többek annál. Összinté, hiteles tudósítások az emberiség legkegyetlenebb *„élményéről”*, a HÁBORÚRÓL!

Zalai amatőr fényképészek a Donnál

„...megkezdtem a fényképezést, és megörökítem ittlétemnek jelentős mozzanatait. Családunknak szép emléke lesz” – írta a feleségének 1942. június 8-ai levelében a Kurszktól keletre fekvő Internacionál nevű településből Kemendy Géza (1913-1979), sármelléki néptanító, tartalékos zászlós (1942. szeptember 1-jétől tartalékos hadnagy), a 17./II. zászlóalj vonatparancsnoka. Hasonló gondolatok vezethették a 9. könnyű hadosztály többi katonáját is, mindazokat, akik többé-kevésbé gyakorlott amatőr fényképészként 1942-ben a keleti hadszíntérre, Oroszországba is magukkal vitték fényképezőgépüket.

Magyarországon az 1940-es évek elejére viszonylag széles körben elterjedt az amatőr fotózás. Hordozható, immár tömegesen gyártott fényképezőgépet elsősorban az iskolázottabb, jelentősebb jövedelmű társadalmi rétegek (értelmiségiek, alkalmazottak, tisztviselők) vásároltak és használtak, azok, akik bizonyos szabadidővel és tágabb mozgásterrel rendelkeztek. Közéjük tartoztak a magyar királyi honvédség hivatásos tisztjei és a magasabb iskolai végzettséget szerzett, polgári foglalkozásuk mellett katonai szolgálatot teljesítő tartalékos tisztek is.

Az amatőr fényképészek többsége általában szűkebb környezetbe jeles napjait, az emberélet fordulóit, ünnepeit, a különböző társas összejöveteleket örökítette meg portrékon, családi- és csoportképeken. Időnként azonban különleges, szokatlan, a mindennapitól eltérő alkalmakkor, helyzetekben és helyszíneken is fényképeztek. Különösen kivételes, életre szóló élmények, történelmi jelentőségű események megörökítésére nyílt lehetősége mindazoknak az amatőr fotósoknak, akik katonaként vettek részt az 1938 és 1941 közötti terület-visszacsatolásokban. Az 1939. márciusi kárpátaljai, az 1940. szeptemberi észak-erdélyi és az 1941. áprilisi muraközi bevonulás alkalmával a Zala vármegyében állomásozó 9. önálló gyalogdandár (1942-től 9. könnyű hadosztály) számos hivatásos és tartalékos tisztje készített helyszíni csoportképeket és riport jellegű felvételeket. Ezek a zalai katonák 1942 tavaszán, a keleti hadszíntérre induláskor is magukkal vitték fényképezőgépüket, hogy leveleik és naplói mellett fotókon is megörökítsék a korábbi hadiszolgálatuknál jóval veszélyesebbnek és kockázatosabbnak ígérkező háborús *„kalandjukat”*.

1942-1943. évi harctéri fotózásukat a 9. könnyű hadosztály katonái alig dokumentálták. Eddig előkerült leveleikben, naplóikban vagy visszaemlékezéseikben elvétele fordul elő a fényképezésre való hivatkozás. A ritka kivételek közé tartozik Varga Ferenc Ottó (1918-1945), néptanító, tartalékos zászlós, a 47./I. zászlóalj (1942. szeptember 1-jétől a 47./II. zászlóalj) géppuskás századának aknavető szakaszparancsnoka, aki Kosztyenkiből az alábbiakat írta szüleinek 1942. október 19-én: *„Az október 3-án feladott levelet csak tegnap kaptam meg [...]. A 11 darab fénykép is sértetlenül megérkezett. Nagyon szépen köszönöm, hogy elküldték,*

legalább látom, hogy hogy[an] sikerültek. Ha mind így sikerült volna, mint ezek, akkor jó volna. Az embereimnek megértettem, ha szerencsésen hazamegyünk innen, akkor majd mindenkinek adok abból a képből, amelyiken rajt van. Addig legyenek szívesek, őrizték meg a filmeket, hogy szükség esetén lehessen majd csináltatni képeket. Filmem még van sok, csak most az idő sem megfelelő, és egyhelyben vagyunk, úgy, hogy jelenleg nincs mit fényképezni. Ha majd a télen vagy a tavasszal szerencsésen hazamegyünk, akkor útközben majd fényképezek. Az a kép nem sikerült, amelyiken a Béda Gábor is rajt van? Hát a Vág völgyében készített képek (a trencsényi vár, stb.) nem sikerültek? Azokat a mozgó vonatból fényképeztem. Az a városrész, amelyiken egy kicsit én is látható vagyok, egy oreli zsidótemplomot ábrázol, a kupoláját az előző évi harcokban elötték. Az a harckocsi, amelyiken az én embereim vannak, egy elfogott 50 tonnás orosz harckocsi. Az orosz szélmal-mokat az iskolában is lehet szemléltetni. Majd ha hazamegyünk, akkor elmondom, hogy melyik képet hol csináltam.”

Harctéri fényképezését legtöbb alkalommal – a már idézett – Kemendy Géza tartalékos zászlós dokumentálta. 1942. június 24-én az oroszországi Galicsiból a következőket írta feleségének: *„Ma küldtük haza Csáktornyára az első tekercs filmemet, nyolc felvételt kidolgozásra, onnét küldik majd Neked. Légy szíves, csináltass róluk kópiát, és küldjél belőle nekem is, azoknak is, akiket érdekelnek. Tábori miséről, gyógyásról, áldozásról készültek, meg a Szántó Sándor kitüntetéséről. Vegyél albumot és ragaszd be, majd megy a többi is.”* Kemendy később, augusztus 22-én az alábbiak szerint tájékoztatta feleségét e felvételeivel kapcsolatban: *„Egy tekercs filmet kb. két hónapja elküldtem Csáktornyára a zászlóaljhoz, hogy ők előhívattják, és ha alkalmasak, a naplóba elhelyezik, a filmet pedig megadott címre elküldik. Megkaptad ezeket? Nagyon sajnálnám, ha elvesztett volna, nekem igen kedves emlékeim. Még ma írok oda is, és érdeklődöm.”* E felvételek sajnos sohasem kerültek elő; Kemendy visszaemlékezéséből tudjuk, hogy a hazaküldött film útközben elveszett.

Kemendy Géza újabb, június 26-ai tábori postai levelezőlapján a következőkre kérte felségét: *„Ha hazaér lapom, kérlek, azonnal küldjél 4,5x6-os filmtekercseket, mert jó fényképezési lehetőségek lesznek ezután.”* Az említett lehetőségekre a június 28-án megindított hadművelet, a tyimi áttörés során nyílt alkalom. Kemendy aznap hajnalban – a nap első sugarainál – Beszeginónál azt a jelenetet örökítette meg fényképezőgépével, amint a 17./II. zászlóalj egyik szanitéce bekötözi a sebesült szovjet hadifoglyokat. Az ellenfényes képen nem látszik, hogy a tűzérési előkészítés alatt súlyos fejsérüléseket szenvedtek a hadifoglyok, akik egyébként – Kemendy visszaemlékezése szerint – *„egymást lökdösvé biztosítottak helyet maguknak, hogy rajta lehessenek a fényképen”*.

Mire a 17./II. zászlóalj július 11-én, a Voronyezstől délre fekvő Gremjacsje falunál elérte a Dont, Kemendy Géza tartalékos zászlós már elhasználta negatívjait, amint az fe-

leségének írt leveléből kiderül: *„Filmet is kértem már, most ismét, mert a három tekercs már elfogyott.”* Kemendy 1942 júliusának derekától a Gremjacsjétől nyugatra fekvő Sztaro Nyikolszkojében örököltette (vagy örököltette) meg fényképezőgépevel a zalai honvédek és a helybeli lakosok arconal mögötti hétköznapijait. Harcterről származó utolsó ismert fotói 1942 októberében készültek. Ekkor a film már kifogyóban volt a fényképezőgépéből, és fel kívánta használni valamennyi kockáját, hogy amikor majd november végén szabadságra megy, otthon saját maga készíttethesse el a képeket. Kemendy ugyan nem kapott szabadságot, e felvételei azonban később mégis hazakerültek, mert amikor 1943 februárjában sebesülten hazaszállították, magával hozhatta azokat.

Kemendy Géza tartalékos zászlós 1942-1943. évi, Oroszországban készített harctéri felvételeinek zöme elkallódott. Amint visszaemlékezéséből kiderül: *„a legértékesebbek és a legtöbb a hazaküldés és a végső összeomlás során megsemmisült”.* A bajtársai által készített amatőr frontfényképek többsége is hasonló sorsra juthatott. Harctéri felvételeik negatívjait annak idején általában csomagokban, vagy szabadságolt társaikkal juttatták haza a katonák. Hozzá tartozóik e fényképeket itthoni, profi fotólaborokban hívták elő, dolgoztatták ki, és levélben küldték vissza nekik. 1943 januárjától erre többé már nem volt lehetőség. A súlyos következményekkel járó doni áttörés és visszavonulás viszontagságai után csak kevesen tudták hazahozni magukkal Oroszországban készített negatívjaikat, még kevesebben fényképezőgépüket. Mindezek, s egyéb más okok miatt nagyon esetleges és véletlenszerű, hogy a nagykanizsai seregtest harctéri tevékenységét megörökítő privát felvételekből melyek maradtak meg, és ezek közül melyeket ismerünk, illetve sikerült felderítenünk.

Akad a 9. könnyű hadosztálynak olyan tartalékos tisztje is, akinek az 1943. január végi visszavonulás során nyoma veszett, ám fényképeinek egy részét (köztük a novemberi-decemberi téli képeket) már korábban hazaküldte. Erre a sorsra jutott Kiss Lajos (1919-1943), jegyzőgyakornok, tartalékos zászlós, a 17/I. zászlóalj szakasparancsnoka, aki 1942. december 13-ai tábori postai levelezőlapján még ezt írta a húgainak: *„Majd küldök ügyis képet, illetve filmet rólam valamelyik szabadságostól.”*

A 9. könnyű hadosztály tevékenységéről a keleti hadszíntéren 1942-1943-ban készített, látókörünkbe került amatőr fotók túlnyomó többségét a túlélők küldték vagy hozták haza. A harcot megjárta és ott fényképező katonák közül többen — még a háború idején — fotóalbumot állítottak össze családjuk számára. A szerencsés túlélők egy része azonban nemcsak magának hívatta elő és készítette el képeit, hanem egykori bajtársai, parancsnokai vagy beosztottai számára is. E több példányban lemásolt képeket azután a katonatársak egymás között cserélték, ajándékozták, vagy megrendelésre, pénzért adták tovább. Ilyen módon sokan — főleg a legénységi állományból — azok is szerezhettek és megőrizhettek eredeti harctéri felvételeket,

akik maguk nem fényképeztek a fronton. Közéjük tartozott Boronyák (Bátorfi) József (1914-2003), földműves, honvéd, a 17/III. zászlóalj géppuskás századának páncéltörő ágyú kezelője, aki Rajki Dezső tartalékos zászlós, illetve néhány — ma már felderíthetetlen — ismeretlen bajtársa értékes harctéri fényképeinek másolatát kapta és őrizte meg.

A nagykanizsai seregtest legénységi állományából — az akkori társadalmi szokásoknak, illetve lehetőségeknek megfelelően — kevesen rendelkeztek saját fényképezőgéppel és fényképeztek a keleti hadszíntéren. Garda József (1917-2001), vasutas, tüzer szakaszvezető, a 9/3. üteg irányzója, Pete Károly (1908-1982), földműves, a 17/I. zászlóalj, majd a 17/III. zászlóalj géppuskás századának tizedese és Rózsás János (1919-2006), földműves (később gépkocsi-vezető), szakaszvezető, a 17/III. zászlóalj rajparancsnoka a ritka kivételek közé tartozott. A 9. könnyű hadosztály 1942-1943. évi harctéri tevékenységét megörökítő legtöbb privát fényképet a seregtest hivatásos és tartalékos tisztjei készítették. Albumunk fotóinak zömét az alábbi amatőr fényképészek felvételei közül válogattuk ki:

Hivatásos tisztek: Nyíry Zoltán (1921-1994), hadnagy, a 17/II. zászlóalj géppuskás századának parancsnoka, Péchy György (1913-1995), főhadnagy, a 17. gyalogezred ezred I. segédtisztje, Súlyomvári György (1916-1987), hadnagy, a 47. gyalogezred ezredközvetlen távbeszélő szakaszának parancsnoka, és Závodszy István (1903-1963), százados, a 17/III. zászlóalj géppuskás századának parancsnoka, megbízott zászlóaljparancsnok. Tartalékos tisztek: Birkus Imre (1914-1991), joghallgató, tartalékos zászlós, a 47. gyalogezred törzsének anyagi tisztje, dr. Eger Zsigmond (1910-1986), jogász, adóhivatali tisztviselő, tartalékos főhadnagy, a 9. könnyű hadosztály parancsnokságának gazdasági tisztje, dr. Ekhardt Ferenc (1913-1979), jogász, bíró, tartalékos zászlós, a 47. gyalogezred ezredközvetlen árkászszakasz parancsnoka, Rajki Dezső (1920-2002), tanuló, tartalékos zászlós, a 17/III. zászlóalj géppuskás századának géppuskás szakasparancsnoka, és dr. Szabó Sándor (1915-2001), jogász, bíró, tartalékos zászlós, a 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető század szakasparancsnoka, megbízott századparancsnok.

A tisztek közül az akkor 22 éves Nyíry Zoltán hadnagy készítette a legjobb minőségű és legváltozatosabb felvételeket. (A legtöbb képet őtől válogattuk albumunkba.) Fotózását azonban sajnos nem dokumentálta fennmaradt harctéri naplójában, csupán egyetlen, Matvejevknán, 1942. június 12-én kelt bejegyzésében tett említést róla: *„Este lefényképezem a tanyánkat.”* A 9. könnyű tüzezredről szintén egy hivatásos tisztt, Fodor Zoltán főhadnagy, a 9/5. üteg parancsnoka készítette az általunk ismert legjobb felvételeket, ám családja — sajnálatos módon — nem járult hozzá ezek felhasználásához. Könyvünkben ezért aránylag kevés fotó található a nagykanizsai tüzérekéről.

Végezetül tekintsük át, hogy a fent említett zalai amatőr fényképészek és ismeretlen katonatársaik a nagykanizsai seregtest történetének mely mozzanatait örökölték meg,

Néhányan a 9. könnyű hadosztály amatőr fotós katonái közül (fényképezőgéppükkel) a keleti hadszíntéren, 1942-1943-ban: 1. Dittrich Géza alezredes, 17/III. zászlóalj (Závodszy István felvétele), 2. Závodszy István százados, 17/III. zászlóalj (Takács József fényképe), 3. Hradetzky Zoltán százados, 17. gyalogezred (Péchy György felvétele), 4. Súlyomvári György hadnagy, 47. gyalogezred (dr. Ekhardt Ferenc felvétele), 5. dr. Ekhardt Ferenc tartalékos zászlós, 47. gyalogezred (Súlyomvári György felvétele), 6. Fodor Zoltán főhadnagy (balról) és Raksányi György főhadnagy (jobbról), 9. könnyű tüzezred (Raksányi György fényképe), 7. Pete Károly tizedes, 17/III. zászlóalj (Pete Károly fényképe), 8. ismeretlen hadnagy, 47. gyalogezred (Birkus Imre felvétele), 9. és 10. Péchy György főhadnagy, 17. gyalogezred (Daka Mihály fényképe és Péchy György felvétele), 11. Rózsá Gyula hadnagy, 17. gyalogezred (Péchy György felvétele), 12. ismeretlen tiszt, 47. gyalogezred (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

illetve kötetünk képei az egykori események mely részleteit mutatják be.

A mozgósítás és a felkészülés időszakában, 1942 márciusában és áprilisában számos, harctérre induló katona – tisztek és legénységi állományúak vegyesen – készítettett műtermi portré emlékképet a szerettei számára. A laktanyák udvarán rajok, szakaszok és századok fényképezkedtek, indulásra készen, teljes felszereléssel. Készült néhány felvétel gyakorlatozás közben, az erdei gyakorlótereken is, Zalaegerszegen és Keszthelyen pedig megörökítették az alakulatok nyilvános búcsúztatását.

A keleti hadszíntérre való elvonulás időszakában számos fénykép készült a nagykanizsai, csáktornyai és zalaegerszegi vasútállomásokon berakodó és búcsúzkodó honvédekről, a vasúti kiszállítás közbeni megállókról, a hadszíntéren útközben látott lerombolt településekről, a felrobbantott magyar vagonokról, a kéregető orosz asszonyokról és gyerekekről, valamint a Kurszk környékén történt kirakodásról. Május elejétől június végéig a Kurszktól keletre fekvő, ideiglenes védelmi vonalon, illetve a hozzá vezető úton a felvonulás alatti sátorozást és pihenőket, az erdei táborozást, az ideiglenes védőárkokat és fedezékeket, a bennük elhelyezett nehézfegyvereket, valamint az első harci cselekmények előkészületeit és az első hősi halottak sírjait örökítették meg. A kiérkezéstől kezdve sokan készítettek felvételeket az orosz településekről, a helybeli civil lakosságról, és állandó fotográfiai témát képeztek a háborús *„trófeák”*, így például a kilőtt szovjet harckocsik és lezuhant ellenséges repülőgépek is.

Harci cselekmények közben az események résztvevőinek kevés lehetősége nyíltott a fényképezésre. Ilyen jellegű képeket többnyire csak a haditudósítók készítettek. *„Sajnos támadás közben nem tudtam készíteni képeket, mert el voltam foglalva az én dolgommal, és örültünk, hogy megszabadultunk a pokolból, eszünkbe sem jutott a fényképezés. Ha nem kellett volna nekem a szakaszt és a tüzet vezetni, akkor azért lehetett volna fényképezni is”* – írta 1942. október 13-ai levelében Varga Ferenc Ottó hadapród őrmester. A tyimi áttörés idején, június 28. és július 2. között készített, fegyvereikkel előretörő, sárral birkózó honvédeket vagy sebesültvivőket ábrázoló amatőr felvételek különlegeseknek és egyedieknek számítanak. 1942. július 3. és 10. között, a Donhoz való felvonulás közben többen örökítették meg a gyalogság és a tüzéség egységeinek előrenyomulását, a folyókon, hidaakon való átkelést, az előretörés közbeni pihenőket, a jellegzetes ukrán-orosz tájat.

A Donhoz érve, július közepétől az állások és fedezékek építéséről, a kiépült védővonalról, illetve az egyes alakulatok elhelyezési körleteiről is készültek fényképek, leginkább Gremjacsje és Kosztyenki környékén. Többen fényképezték a 17. gyalogezred tisztjeinek egyes csoportjait, valamint a zalai honvédek frontszolgálatának mindennapi mozzanatait. E viszonylag békésnek tűnő fotók után, augusztus 8-ától – amikor a szovjetek a 9. könnyű

hadosztály védelmi vonalán, Kosztyenkinél is hídfőt létesítettek – felvételek készültek az e hídfő felszámolásának tervén tanácskozó tisztekről, a harcban álló géppuskásokról, a szovjet hadifoglyokról és hadizsákmányról, valamint a sebesült honvédekről és magyar katonasírokról is.

Az 1942 szeptemberétől 1943 januárjának elejéig tartó, több mint négy hónapos hadműveleti szünet idején ismét békésebb témájú életképek születhettek az első vonalak, illetve az arcvonal mögötti területek mindennapjairól. Többen megörökítették a téli védőállások építését, és a harckocsi-árok ásásra kötelezett helybeli lakosságot is. Novembertől, a gyakori havazások kezdetétől számos fénykép, kisebb-nagyobb létszámú csoportkép készült a behavazott állások, fedezékek előtt, téli védő- és álcaöltözetben pózoló honvédekről. Fennmaradtak téli fotók a III. hadtest arcvonal mögötti kiképző táborairól, a zalai honvédek behavazott gremjacsjei temetőjéről, valamint a Donnál töltött karácsony hangulatáról is. A nagykanizsai seregtest 1943. január 12. és 26. közötti védelmi harcairól viszont – érthető módon – alig készültek képek, ezért ehhez a fejezethez főként a Don menti védekezés téli időszakából származó korábbi felvételeket használtuk fel.

Kivételesen ritkák, ezért különösen értékesek a 9. könnyű hadosztály Dontól való visszavonulásának első napjaiban, valamint az Olim folyó völgyéből történt kitérés idején, nevezetesen a január 27. és február 4. között készült felvételek. A téli visszavonulás legkifejezőbb, legmegrázóbb felvételei (vonulás orosz szánokkal, csoportképek, portrék) többségében a zalaegerszegi 17/III. zászlóalj honvédjeiről kerültek elő. Márciustól, a gyülekezési, majd az újjászervezési körletbe való gyalogmenet, illetve megérkezés után – elsősorban a nagykanizsai seregtest Martsa Sándor ezredes vezette maradványairól – ismét több fénykép készült. E képek zömében a Kijev környékén, ukrán területeken történt fárasztó, végtelennek tűnő vándorlás közben örökítették meg a túlélők egyes, hazatérésben reménykedő, illetve arra készülődő csoportjait.

1943. április végén a 9. könnyű hadosztály maradványait szállító vasúti szerelvények végre elindulhattak hazafelé. A hazaszállítás során ugyan többen fényképeztek, azonban kevés elfogadható minőségű felvétel maradt fenn. A háromhetes nagykanizsai karantén egy-egy, szögesdrót mögötti pillanatát is csak kevesen örökítették meg. A Tűzkereszt kitüntetések – ugyancsak a nagykanizsai laktanya udvarán történt – átadásáról azonban már fotósorozatok készültek. A 9. könnyű hadosztály maradványainak 1943. május 16-án, Nagykanizsa főterén lezajlott ünnepélyes fogadásáról viszonylag jelentős számú jó minőségű amatőr felvétel maradt fenn. A legjobb fényképeket ekkor egy helybeli hozzátartozó, Steinhardt László tartalékos főhadnagynak, a hadosztályparancsnokság segédtisztjének apósa, Gerócs Jenő ácsmester készítette. E nevezetes eseményt a haditudósítók is felvették a Filmhíradó számára.

A magyar királyi 9. honvéd könnyű hadosztály története fényképeken, 1942-1943

I. A zalai alakulatok mozgósítása és felkészülése a harctéri szolgálatra

Az 1942. február végétől szerveződő 2. hadsereget – a magyar és a német katonai vezetés január 22-ei megálapodása alapján – a három hadtestben összefogott 9 gyalogdandár, (február 12-étől könnyű hadosztály) egy rögtönzött tábori páncéloshadosztály és egy repülőkötelek alkotta. A három hadtest közül a szombathelyi III.-ban csaknem teljes egészében, a IV.-ben pedig kétharmad részben képviseltették magukat a dunántúli alakulatok. A nagykanizsai 9. könnyű hadosztály a komáromi 6. és a soproni 7. könnyű hadosztállyal, illetve a javarészt szombathelyi helyőrségű hadtestközvetlen (gépvontatású, fogatolt és légvédelmi tüzér, híradó, kerékpáros, utász és a csapatok ellátását, utánszállítását biztosító, úgynevezett vonat-) alakulatokkal együtt alkotta a szombathelyi III. hadtestet.

A 2. hadsereg alakulatait a keleti hadszíntérre történő kiszállításuk sorrendjének megfelelően mozgósították. A 9. könnyű hadosztálynál – miután a legelsőként kiszállítandó seregtestek közé tartozott – március elején kezdődtek meg a mozgósítások. A keleti hadműveleti területre elvonuló magyar 13.500 fős könnyű hadosztályok – ahogy a nagykanizsai 9. is – két gyalogezredből, egy fogatolt könnyű tüzérezredből és a hadosztály-közvetlen alakulatokból szerveződtek.

A 9. könnyű hadosztálynál – ellentétben a hadsereg mozgósított seregtesteinek zömével – csaknem teljes egészében az érvényes hadrendi előírások szerint zajlottak a mozgósítási munkálatok. Szervezése az alábbiak szerint történt: 4300 fős 17. gyalogezrede mozgósította mindhárom zászlóalját, vagyis a nagykanizsai 17/I., a csáktornyai 17/II., valamint a zalaegerszegi 17/III. zászlóaljakat. A felállított 47. (iker)gyalogezredet, 47/I. és 47/II. zászlóalja, illetve a 4. gyalogezredtől átvett soproni 34/I. zászlóalj alkotta. A nagykanizsai 17. gyalogezredtől 1941. október 30-án ugyanis már vonult el csapattest a megszállt ukrainai területre. A zalaegerszegi 47/III. (iker)zászlóalja a megszálló feladatokra hivatott 108. könnyű hadosztály kötelékében Harkovtól délkeletre 1942. március közepétől súlyos harcokat folytatott a szovjet reguláris erőkkel. Ennek következtében a már harctéri szolgálatot teljesítő zászlóalja helyébe az említett soproni 34/I. (iker)zászlóaljat kellett beállítani a 9. könnyű hadosztály hadrendjébe.

A seregtest 75 tiszttel és 950 főnyi legénységgel elvonuló fogatolt könnyű tüzérezrede a gyalogezredek kísérő könnyű tábori ágyús ütegeit is beleszámítva 32 löveggel rendelkezett. Könnyű és közepes tarackos, illetve könnyű tábori ágyús ütegei két osztályt alkottak. Valamennyi lövegét kivétel nélkül lovakkal vontatták, azaz fogatolt volt.

A felsorolt alakulatokon kívül a hadosztály-közvetlen csapattestek, nevezetesen egy-egy önálló huszárszárad, légvédelmi gépágyús üteg és híradószárad, valamint az utánszállító, ellátó, egészségügyi, légvédelmi géppuskás, valamint munkaszolgálatos alosztályokból álló fogatolt seregvonat-csoport tartozott még a 9. könnyű hadosztály kötelékébe.

11.1. A 17/II. zászlóalj 5. puskásszáradának egyik szakasza Dobos Gyula tartalékos zászlós vezetésével Muracsányba indul éleslövészetre a csáktornyai laktanyából, 1942. április 21-én (Dobos Gyula fényképe)

A 9. könnyű hadosztály mozgósított alakulatainak személyi állományát – legénység, tisztikar – zömében a trianoni határokon belüli Zala, illetve részben Somogy, Vas és Sopron vármegyékből hívták be. A hadbavonultak túlnyomó többsége mezőgazdasági munkákból élő, csekély jövedelmű törpe- és kisbirtokos, továbbá a részesművelésből és napszámból élő iskolázatlan fiatalember volt. A tisztikar neuralgikus pontjait az 45-50 év feletti ezred-, illetve zászlóaljparancsnokok jelentették. Sokuk már képtelen volt elviselni a harctéri megpróbáltatásokat, s pár hónap elteltével betegen tért vissza a hátszországba. Természetesen derekasan helytálló, jó képzettségű, alakulatát végig vezető és együtt-tartó egyéniségeket is találunk a törzstisztek között, közéjük tartozott Kaltróy Antal alezredes, a 17/II., illetve Böszörményi Géza alezredes,

12.1. A 17./III. zászlóalj ünnepélyes búcsúztatása a zalaegerszegi Széchenyi téren, 1942. május 2-án (Rajki Dezső felvétele)

a 47/I. zászlóalj parancsnoka is. A század-, üteg- és szakasziparancsnokok esetében a hivatásos tiszthiány erősen érezttette hatását. A teljes tiszti állományának több mint felét kitevő tartalékos tisztek javarészt a tanítók és kistisztviselők rétegéből kerültek ki. Katonai képzettségük, ha nem is volt néha arányban a beosztásukkal összefüggő feladatokkal, a harcok kritikus pillanataiban nemegyszer jobban helytálltak, mint néhány hivatásos tisztt, s szorosabb kapcsolatban álltak a legénységgel is.

Az elvonuló zalai alakulatok személyi állományának összeállításakor a nemzetiségi legénység beosztására gondos előkészületeket követően került sor, ugyanis a javarészt román és ruszin, kis részben szerb hadköteleseket az ország összlakosságában képviselt számarányuknak megfelelően 20 százalékos arányban kellett beosztani az egyes csapattestekhez. A korábban jugoszláv hadseregben kiképzést nyert muraközi és muravidéki, részben magyar nemzetiségű hadkötelesek átképzése lassan történt, emiatt a két csáktornyai zászlóalj állományát a keszthelyi, tapolcai és sümegi járásból származó tartalékosokkal töltötték fel.

A 9. könnyű hadosztály mind személyi állományát, mind nehézfegyverekkel némileg megerősített fegyverze-

tét és felszerelését tekintve, fennállása óta még sohasem képviselt — magyar viszonylatban — ilyen jelentős harcértéket. „Határozottan több volt ez az erő, mint évekkel előbb. Nagy büszkeséggel és biztonságérzettel töltött el katonát, civilt egyaránt” — emlékezett vissza Kemendy Géza tartalékos hadnagy, a csáktornyai 17./II. zászlóalj vonatparancsnoka. A keleti hadszíntérre elvonuló honvéd seregtestek fegyverzete és felszerelése természetesen mind mennyiségben, mind minőségben elmaradt a német és a szovjet hadseregekéétől. A honvédség alakulatait nem a katonai nagyhatalmak háborújában való részvételre készítették fel. Az 1938-tól meginduló hadseregfejlesztés legfeljebb egyes szomszédos országok elleni külön háborúra készítette a csapatokat.

A kissé vontatott ütemben végbement mozgósítási munkálatok után a csapatok összeszoktatására és kiképzésére hat hetet szántak. A gyalogzászlóaljak lögyakorlataira javarészt az újdörögdi, illetve a nagykanizsai lőtérre került sor, s kisebb-nagyobb kötelékekben végrehajtott harcszerű és menetgyakorlatokat is beiktattak kiképzésükre, összműködésük begyakorlására. A 9. könnyű tüzezrezred Szepetnek és Sormás falvakba kihelyezett ütegei szintén több menet- és lögyakorlatot hajtottak végre elvonulásuk előtt.

13.1-2. A 17./III. zászlóalj 9. puskásszázadának gránátvetős rajai a 36/39 M. 50 mm-es gránátvető kezelését gyakorolják Zalaegerszegen, 1942 áprilisában. Balról a rajparancsnokok: a felső képen Nemes József tizedes, az alsón Könczöl Jenő őrzető (Rózsás János felvételei, Nemes József és Könczöl Jenő fényképe)

14.1. Gyalogsági kiképzés céljából Zalaegerszegre szállított 38 M. Toldi könnyű harckocsi a város vasútállomásán, 1942 márciusában (Déri László fényképe)

14.2. A 17./III. zászlóalj gyakorlata 38 M. Toldi könnyű harckocsival Zalaegerszeg környékén, 1942 márciusában (Závodszky István fényképe)

15.1. A 17./III. zászlóalj 9. puskásszázadának katonái a zalaegerszegi laktanya udvarán, 1942. április végén. Elöl jobbról a negyedik Rózsás János tizedes (Rózsás János felvétele)

15.2. A 17./III. zászlóalj egyik puskásszázadának menetgyakorlata Zalaegerszeg környékén, 1942 tavaszán. Elöl balszélen menetel Gerencsér József honvéd (Gerencsér József fényképe)

16.1. Ebédosztás a 17./III. zászlóalj 9. puskásszázadánál menetgyakorlat alkalmával, a novai erdőszélén, 1942 márciusában. Elöl középen Arató Pál főhadnagy, századparancsnok, balra mögötte Könczöl Jenő őrzető (Könczöl Jenő fényképe)

16.2. A 17./III. zászlóalj tisztjei a novai erdőben 1942. április 25-én tartott éleslövészeten. Elöl balról Fáy Jenő főhadnagy, jobbról Závodszy István százados (Závodszy István fényképe)

17.1. A 17./II. zászlóalj honvédjeinek lovas kiképzése a csáktornyai vásártéren, 1942 áprilisában. Balról az alakulat vonatparancsnoka, Kemendy Géza tartalékos zászlós (Kemendy Géza fényképe)

17.2. A 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető százada Csáktornya főterén a vasútállomásra menetel az ezredzenekar felvezetésével, 1942. április 16-án (dr. Szabó Sándor felvétele)

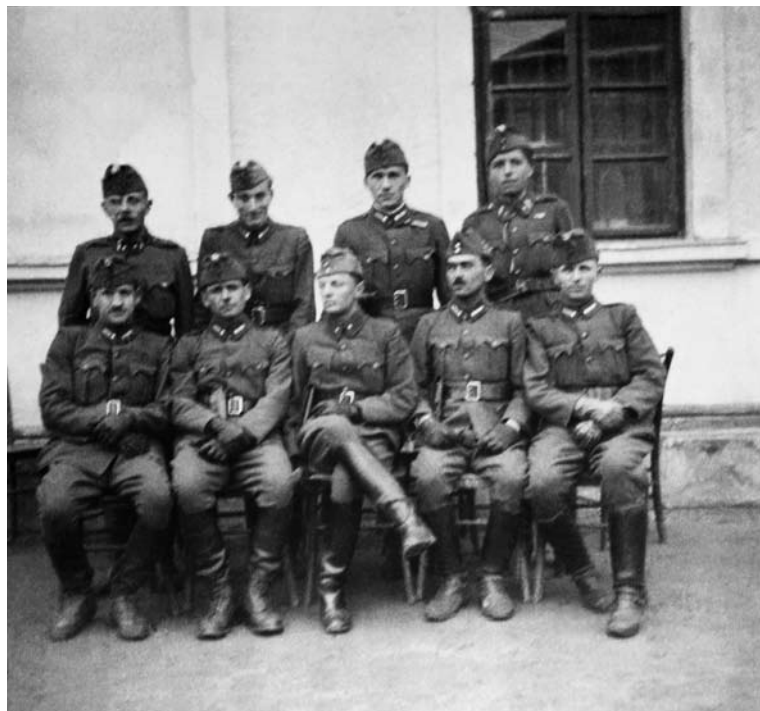

18.1. A 17./II. zászlóalj 5. puskásszázadának három szakaszparancsnoka a csáktornyai laktanya udvarán, 1942. április 15-én. Középen Dobos Gyula tartalékos zászlós (Dobos Gyula fényképe)

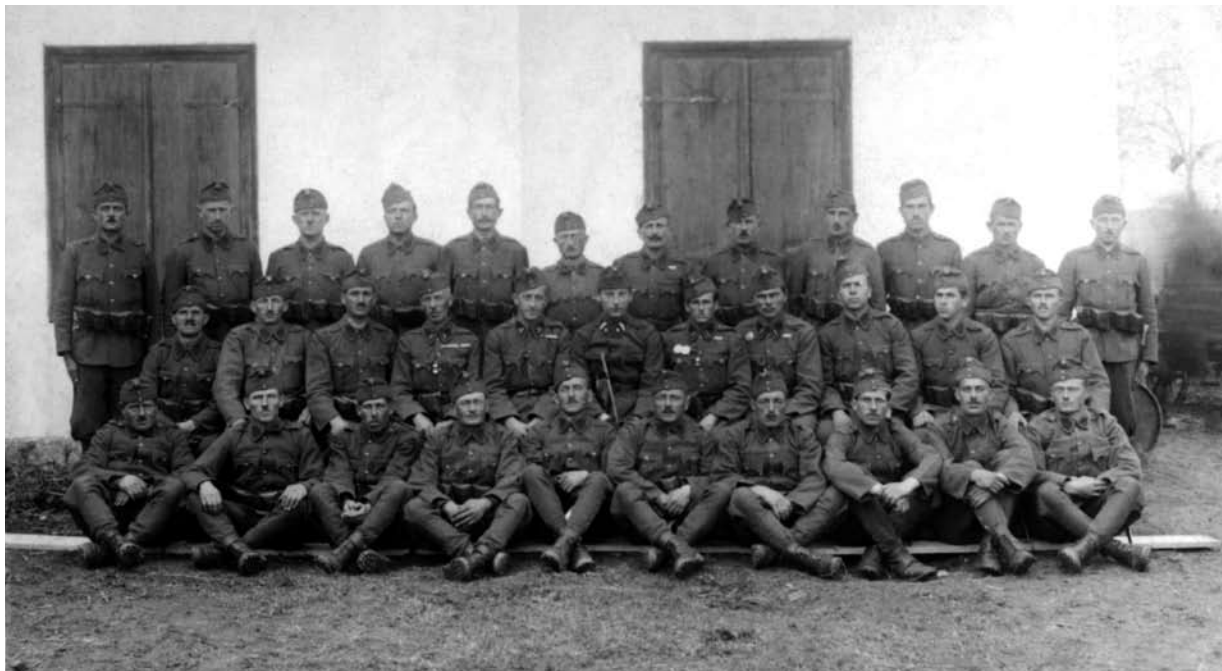
18.2. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának tisztjei és altisztjei a csáktornyai laktanya udvarán, 1942 áprilisában. Elöl középen a századparancsnok, Nyíry Zoltán hadnagy (Nyíry Zoltán felvétele)

18.3. A 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető századának hadszíntérre induló honvédjei a csáktornyai laktanya udvarán, 1942. április 16. előtt (Káli Ferenc fényképének másolata)

19.1. A 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető századának egyik szakasza menetkészben a csáktornyai laktanya udvarán, 1942. április 16. előtt. Az első sorban balról a harmadik Káli Ferenc tizedes (Káli Ferenc fényképének másolata)

19.2. A 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető századának egyik szakasza a csáktornyai laktanya udvarán, 1942. április 16. előtt. A középső sorban balról a negyedik Káli Ferenc tizedes (Káli Ferenc fényképe)

20.1. A 9. fogatolt vonatosztály egyik szakasza Keszthely környékén, 1942 tavaszán. Hátról balról az első Kendli Antal tartalékos honvéd (Kendli Antal fényképe)

20.2. A 9. fogatolt vonatosztály egyik országos járműve Felsőpáhokon a hadszíntérre elvonulás előtt, 1942. május 5-én. Elöl jobbra Gyerák István karpaszományos szakaszvezető (Gyerák István fényképe)

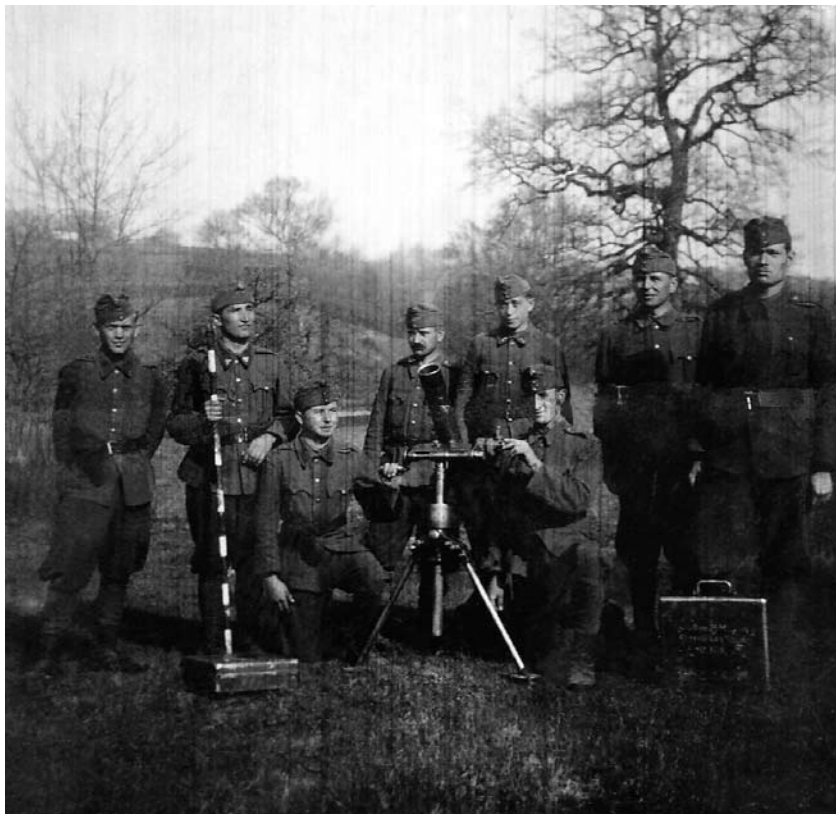

21.1. A 9. kocsizó légvédelmi géppuskás század országos járművei Keszthelyen, 1942 tavaszán. Lóháton a századparancsnok, Emecz István tartalékos főhadnagy (Emecz István fényképe)

21.2. A 9. fogatolt vonatosztály hadszíntérre induló egységeinek búcsúztatása Keszthelyen, 1942. április 26-án. Balról az első Hámory Miklós tartalékos hadnagy, a második Cserfalvy Ödön alezredes, a vonatosztály parancsnoka, a harmadik pedig Dettay Béla alezredes, állomásparancsnok (Hámory Miklós fényképe)

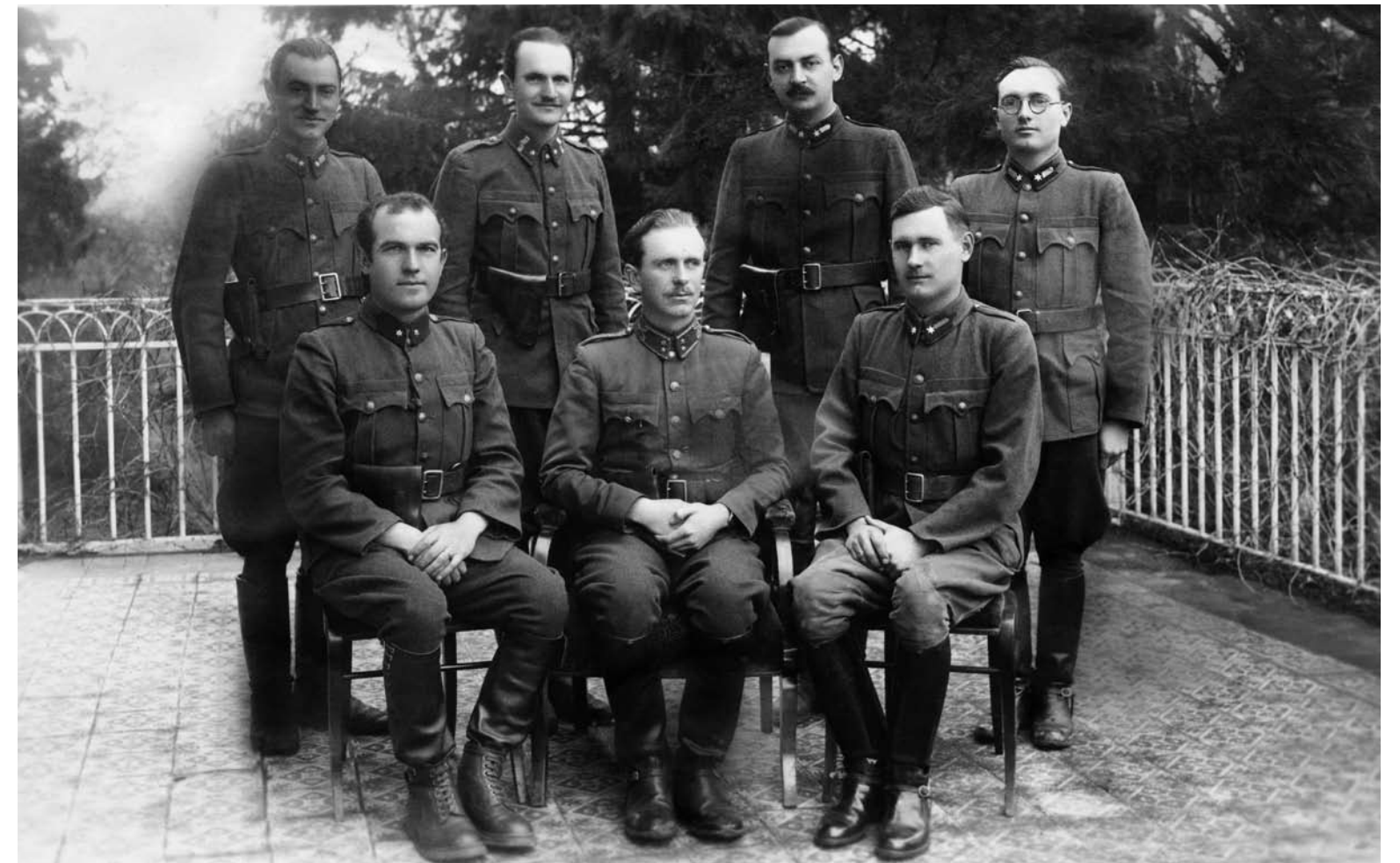

22.1. A 17. gyalogezred ezredközvetlen aknavető századának egyik raja gyakorlatozás közben, 1942 tavaszán. Balról a második Sipos Béla szakaszvezető (Sipos Béla fényképe)

22.2. Gyakorlatozás a kiskanizsai gyakorlótéren 1942 áprilisában. Balról Gyulai főhadnagy, a 47. gyalogezred csapatcsendőr tisztje, jobbról, térképpel a kezében Baán Jenő, a 17. gyalogezred katolikus tábori lelkesze, jobboldalt Parragi főtörzsőrmester, ezredkürtös (Péchy György felvétele)

23.1. A 9/5. üteg tisztikara Nagyrécsén 1942 áprilisában. Elöl balról Cséry Ernő hadnagy, középen az ütegparancsnok, Fodor Zoltán főhadnagy, hátul balról Rátkai Ferenc tartalékos zászlós (Cséry Ernő fényképe)

23.2. A 9. könnyű hadosztály híradó századának katonái a keleti hadszíntérre indulás előtt Kiskanizsán, 1942. május 4-én (IGYM)

24.1. A keleti hadszíntérre induló 17./III. zászlóalj ünnepélyes eskütele és búcsúztatása a zalaegerszegi Széchenyi téren, 1942. május 2-án. Az alakulat felett a helyőrség parancsnoka, Gaudernák Emil ezredes tartott szemlét, majd P. Horváth Domonkos ferences plébános méltatta a katonai eskü jelentőségét. Miután a leventezenekar eljátszotta a Himnusz, az elvonuló zászlóalj állománya esküvel tett fogadalmat, hogy teljesíti kötelességét a harctéren. Ezután a zászlóalj parancsnoka, Dittrich Géza alezredes, majd pedig Teleki Béla, Zala vármegye főispánja és dr. Tamásy István, Zalaegerszeg város polgármestere mondott beszédet (Rajki Dezső felvétele)

II. A csapatok elvonulása a keleti hadszíntérre és védelmi berendezkedése Kurszk előterében

A helyőrségek többnyire az április második és május első fele közötti időszakban búcsúztatták a 9. könnyű hadosztály elvonuló alakulatait, a hozzátartozók és nagyszámú polgári közönség jelenlétében. Csáktornyról 1942. április 16-án, május 1-jén és 2-án, Zalaegerszegről május 4-étől, Nagykanizsáról április 28-ától, Keszthelyről pedig már április 13-ától útnak indultak a száztíz tengelyes, 55 kocsiból álló katonai szerelvények. Egy-egy szerelvény kiérkezése általában nyolc napig tartott. Az első lépcsőben kiszállított alakulatok általában az alábbi útvonalon érkeztek ki a hadművelleti területre: Komárom – Érsekújvár – Galánta – Trencsén – Zsolna – Jablonkai-hágó – Katowice – Kielce – Radom – Deblin – Lukow – Breszt – Minszk – Szmolenszk – Gomel – Brjanszk – Orel és Kurszk. A szerelvények Minszkig egyenletes ütemben haladtak, ezt követően lelassultak, s a repülőtémadások, illetve a partizánok gyakori szerelvény- és sínrobbantásai miatt több ízben kellett a lebombázott vasútállomások külső vágányain várakozniuk, míg újból folytathatták menetüket. A brjanszki erdőség területén történő haladás alatt a vagonokban a légvédelmi géppuskákat, állványos golyószórókat harckészültségbe kellett helyezni.

A 9. könnyű hadosztály alakulatai május 5-étől rakodtak ki Kurszk elővárosaiban. A kiérkezett magyar alakulatokat – mivel a magyar 2. hadsereg parancsnokságának azon tágabb törzse, mellyel Jány Gusztáv vezérezredes, hadseregparancsnok is utazott, csak május 20-án érkezett Kurszkba – közvetlenül a német 2. hadseregnek rendelték alá. A kirakás irányítását is a német 2. hadsereg parancsnoksága látta el.

A III. hadtest Kurszktól nyugatra csoportosuló 9. és 7. könnyű hadosztályaira a német Dél Hadseregcsoport intézkedése szerint a német 2. hadsereg kötelékébe tartozó XXXXVIII. páncélos hadtest két hadosztályának felváltása várt. A Kurszktól 60 km-re keletre húzódó észak-déli irányú, kb. 40 km-es védelmi vonalat kellett átvenniük. Nyízs községtől délkeletre Rozsgyesztvenszkojéig a 9., ettől Korovinoig a 7. könnyű hadosztály foglalt el védelmi állást. E védővonal a Moszkva alól 1941 telén visszavetett német csapatok hevenyészett vonala volt, az arcvonal itt csak 1942 márciusában alakult ki véglegesen. A III. hadtest harmadik seregtestének, a komáromi 6. könnyű hadosztálynak június elejére kellett felsorakoznia e fenti védelmi vonalra, addig a brjanszki erdőség területén partizáncsoportok ellen vetették be.

A Kurszk előtti védőállás megszállása – széles kiterjedése folytán – csak vonalszerűen, számottevő mélységi tagozódás nélkül történhetett meg. Az állások a téli védelem követelményeinek megfelelően a községekre és erdőkre támaszkodtak.

A magyar alakulatok május és június folyamán főleg a védelmi berendezések tökéletesítését végezték, és csak esetenként vállalkoztak egy-egy szakasz-század kötelékben végrehajtott felderítő akcióra. A szemben levő szovjet csapatok hasonló erőben ugyancsak védelemben voltak. Május vége felé aztán fokozódott aktivitásuk. Igyekeztek a magyar harcelőrsők által védett területen a legfontosabb magaslati pontokat elfoglalni és ott állandó erősítési munkálatokkal új védelmi állásokat kiépíteni. A legnagyobb szovjet támadás – június 4-én – a 47. gyalogezred arcvonala ellen indult meg. E harcok során halt hősi halált a 9. könnyű hadosztály két hivatásos tisztje, Meszess Vince főhadnagy és Gosztonyi Sándor százados.

25.1. A 47./I. zászlóalj géppuskás századának keleti hadszíntérre induló honvédei vagonjuk ajtajában a nagykanizsai vasútállomáson, 1942. május 3. körül (Varga Ferenc Ottó felvétele)

A működésbe lépő magyar 2. hadsereg-parancsnokság alárendeltségébe 1942. június közepén az alábbi seregtestek tartoztak: a magyar III. hadtest (7. és 9. könnyű hadosztályok) és a német VII. hadtest (a német 16. gépkocsizó- és 387. gyaloghadosztály, valamint a magyar 6. könnyű hadosztály). A magyar hadsereg többi alakulatának – IV. és VII. hadtestének, illetve hadseregek közvetlen csapattesteknek – kiszállítása még folyamatban volt. A Kurszk előtti, közel 60 km szélesre megnövelt arcvonalat elfoglaló 2. hadsereg északi szomszédja a német 4. páncélos hadsereg, a déli pedig a német 6. hadsereg volt. A magyar seregtesteknek e fenti arcvonalból kellett csatlakozniuk a június végére tervezett német támadáshoz, mely a német Dél Hadseregcsoportnak a dél-oroszországi és kaukázusi nyersanyag lelőhelyek birtokbavételét célzó nagy hadműveletének kezdetét jelentette.

26.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás százada felsorakozik a zalaegersze-
gi laktanya udvarán a vasútállomásra indulás előtt, 1942. május 5-én
(Rajki Dezső felvétele)

26.2. A zalaegerszegi vasútállomásra vonul a 17./III. zászlóalj gép-
puskás százada, 1942. május 5-én. Elöl lóháton a századparancsnok,
Závodszy István százados, mögötte az aknavető szakasz (Závodszy
István fényképe)

27.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának harctérre induló hon-
védjei a zalaegerszegi Széchenyi téren menetelnek a vasútállomás felé,
1942. május 5-én. Elöl balról Rajki Dezső hadapród őrmester, szakasz-
parancsnok (Rajki Dezső felvétele)

27.2. A 17./III. zászlóalj egyik puskásszázadának harctérre
induló honvédjei a zalaegerszegi vasútállomáson, 1942.
május 3-án vagy 4-én. Legfelül baloldalt Rózsás János tizedes
(Rózsás János felvétele)

27.3. A 17./III. zászlóalj gép-
puskás századának bevago-
nírozásra készülő honvédjei
a zalaegerszegi vasútállomás
mellett, 1942. május 5-én
(Závodszy István fényképe)

29.1. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának szakaszparancsnokai, Kelemen Géza tartalékos zászlós és Tihanyi László tartalékos zászlós a hadszíntérre induló katonai szerelvény lépcsőjén a csáktornyai vasútállomáson, 1942. május 3-án (Nyíry Zoltán felvétele)

29.2. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának két szakaszparancsnoka, Tihanyi László tartalékos zászlós és Kelemen Géza tartalékos zászlós a keleti hadműveleti területre történő elvonulás előtt a csáktornyai vasútállomáson, 1942. május 3-án (Nyíry Zoltán felvétele)

29.3. Kárpát Géza, a 17./II. zászlóalj géppuskás századának hivatásos törzsőrmestere a gyermekétől búcsúzik a csáktornyai vasútállomáson a keleti hadszíntérre indulás előtt, 1942. május 3-án (Nyíry Zoltán felvétele)

28.1. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának III. szakasza a harctérre indulás előtt a csáktornyai vasútállomáson, 1942. május 3-án. „Reggelig tartó búcsú után megkezdődik a rakodásunk. Délre készen is vagyunk mindennel. 14 órakor indul a szállítmány. Végignótázzák egész Muraközt.” (Részlet Nyíry Zoltán naplójából. Nyíry Zoltán felvétele)

30.1. A 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető századának tisztesei a csáktornyai vasútállomáson, harctérre indulásuk előtt, 1942. április 16-án (dr. Szabó Sándor felvétele)

30.2. A 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető századának törzse a csáktornyai vasútállomáson, hadszíntérre történő elvonulása előtt, 1942. április 16-án (dr. Szabó Sándor felvétele)

31.1. A 9/3. üteg parancsnoka, Fornay Ervin százados a szüleitől búcsúzik a nagykanizsai vasútállomáson, 1942. május 1-jén (Fornay Ervin fényképe)

31.2. Sólyomvári György hadnagy, a 47. gyalogezred ezredközvetlen távbeszélő szakasz parancsnoka a menyasszonyától búcsúzik a nagykanizsai vasútállomáson, 1942. május 3-án (Sólyomvári György felvétele)

31.3. A 47. gyalogezred ezredközvetlen távbeszélő szakaszának katonái Sólyomvári György hadnagy menyasszonyával a hadszíntérre indulás előtt a nagykanizsai vasútállomáson, 1942. május 3-án (Sólyomvári György felvétele)

32.1. A 17/I. zászlóalj egyik szakasza bevonulóra vár a nagykanizsai pályaudvar környékén 1942 májusának elején (Csizmadia István fényképe)

32.2. A 17/I. zászlóalj egyik szakaszának honvédek a szertartástól búcsúznak bevonulás előtt a nagykanizsai pályaudvaron 1942 májusának elején. Jobbról a második Csizmadia István honvéd (Csizmadia István fényképe)

33.1. Nyíry Zoltán hadnagy (balról) a 17/II. zászlóalj géppuskás századának honvédek tornáztatja a vasúti szállítás közben Bereza Kartuzkán, 1942 május 7-én (Nyíry Zoltán felvétele)

33.2. A 17/II. zászlóalj géppuskás századának tisztjei a vasúti szerelvényeket vontató német mozdony előtt, lengyel területen, 1942. május 4. körül (Nyíry Zoltán felvétele)

33.3. A 9. könnyű tüzérezred egyik ütegének várakozó szerelvénye vasúti szállítás közben, 1942. április végén. Jobbról a második Szendrői Kovács Imre hadnagy, a 9/II. tüzérosztály segédtszjtje (Szabó Péter fényképgyűjteménye)

34.1. Ditttrich Géza alezredes (balról), a 17./III. zászlóalj parancsnoka a vasúti szállítás szünetében egy német tiszttel beszélget (Déri László fényképe)

34.2. A 17./III. zászlóalj honvédek a vasúti szállításuk alatt német katonákkal barátkoznak. Jobbról fuvolával Bencze István karpaszományos őrvezető (Déri László fényképe)

34.3. A 17. gyalogezred törzsét szállító vasúti szerelvény egy lebombázott orosz vasútállomáson vesztegel, 1942 májusának elején (Péchy György felvétele)

35.1. A 47./I. zászlóalj géppuskás századát szállító vasúti szerelvény a nyílt pályán vesztegel a brjanszki erdő térségében, 1942. május 10. körül (Varga Ferenc Ottó felvétele)

35.2. A 17./III. zászlóaljat szállító vasúti szerelvény, körülötte kéregető orosz asszonyok és gyerekek, 1942. május 10. körül (Déri László fényképe)

36.1. A 17. gyalogezred ezredközvetlen lovasszakaszát szállító vasúti szerelvény a breszt-litvicszki pályaudvaron várakozik, 1942. április végén, május elején. A nyitott vasúti kocsin egy légvédelemre beállított 31 M. 8 mm-es golyószóró, tőle jobbra Lányi József huszár (Lányi József fényképe)

36.2. A 17. gyalogezred ezredközvetlen lovasszakasza saját főztjével egészíti ki az ellátmányt, kiszállítás közben egy pályaudvaron a keleti hadműveleti területen, 1942. április végén, május elején. Hátról jobbról a negyedik Bálintitt Károly százados, a szakasz parancsnoka, középen guggolva, üvegekkel a kezében Lányi József huszár, balról magyarokkal barátkozó német katonák (Lányi József fényképe)

37.1. Orel városképe 1942. április végén, május elején. Lányi József huszár, a 17. gyalogezred ezredközvetlen lovasszakaszának katonája mögött a romos zsinagóga látható (Lányi József fényképe)

37.2. A 17. gyalogezred ezredközvetlen lovasszakaszának katonái az oreli pályaudvaron, szovjet légitámadás után, 1942. április végén, május elején. Balról az első Lányi József huszár, a második Bálintitt Károly százados, a szakasz parancsnoka (Lányi József fényképe)

37.3. A 17./III. zászlóalj parancsnoka, Dittrich Géza alezredes (jobbról a második) a lebombázott oreli pályaudvaron a vasúti szállítás idején, 1942. május 13. körül. Mellette balról Závodszy István százados (Závodszy István felvétele)

38.1. A partizánok által felrobbantott magyar szerelvény roncsainak eltakarításán, illetve a vasúti pálya helyreállításán dolgozó szovjet hadifoglyok a brjanszki erdő térségében, 1942 májusának elején (Péchy György felvétele)

38.2. A 17./III. zászlóalj vasúti szerelvénye felrobbantott magyar vagonok mellett vesztegel a keleti hadműveleti területen, 1942. május 10. körül (Rajki Dezső felvétele)

39.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának kirakódása Kurszkban, 1942. május 15-én (Rajki Dezső felvétele)

39.2. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának honvédek a kirakódás után Kurszkban ebédelnek, 1942. május 15-én (Rajki Dezső felvétele)

40.1. A kurszki pályaudvar 1942 májusában. Jobbra a 17/III. zászlóalj szállító egyik vasúti szerelvény (Takács József fényképe)

40.2. A 9/3. üteg szerelvénye légitámadás után, kirakodásra várva a kurszki pályaudvar főépülete előtt, 1942. május 10-én (Garda József felvétele)

41.1. A 9. könnyű tüzérezred tisztjei kirakodás után Kurszkban, 1942. május 16. előtt. Balról a második dr. Ángyán Sándor tartalékos hadnagy (dr. Ángyán Sándor fényképe)

41.2. A 47. gyalogezred ezredközvetlen távbeszélő szakaszának honvédei egy Kurszk melletti elhagyott szovjet laktanyában, 1942. május 12. és 17. között. Hátról jobbról az ötödik Súlyomvári György hadnagy, szakaszparancsnok (Súlyomvári György felvétele)

40.3. A 17/III. zászlóalj egyik századának kirakodása a kurszki pályaudvaron, 1942. május 14. körül (Boronyák József fényképe)

41.3. Német és magyar csapatjelzések, eligazító, forgalomirányító táblák Kurszkban, 1942 májusának elején. Közöttük a 9. könnyű hadosztály két táblája: a baloldali oszlopon felülről a harmadik: „Szállásszabályozó vezérkari tiszt”, középen, jobbszélen a felső: „Elhelyezési körlet felé” (dr. Eger Zsigmond felvétele)

42.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának első táborhelye a felvonulás idején, Kurszktól keletre, 1942. május 15. után. Elöl Rajki Dezső hadapród őrmester (Rajki Dezső felvétele)

42.2. Géppuskahevedert töltenek a 17./III. zászlóalj géppuskás századának honvédek ideiglenes táborhelyükön, a felvonulás során, 1942. május 15. után (Rajki Dezső felvétele)

42.3. A 17./III. zászlóalj géppuskás századánál a hazulról kapott cigarettát osztják ki lombosítór-fedezék alatt a Kurszk előtti ideiglenes védőállásban, 1942 júniusában (Rajki Dezső felvétele)

42.4. A légiiradók idejére lombosítór alatt rejtőznek a 17./III. zászlóalj géppuskás századának honvédek és járművei ideiglenes védőállásukban, 1942. június 28. előtt (Rajki Dezső felvétele)

43.1. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának egyik szakasza nappali pihenőt tart az éjszakai menet után, 1942. május 17-én. Középen levetkőzve, egy rókával Tihanyi László tartalékos zászlós (Nyíry Zoltán felvétele)

43.2. Katonáinak postáját cenzúrázza a 17. gyalogezred ezredközvetlen lovasszakaszának parancsnoka, Bálintitt Károly százados (balról a második) a Kurszk előtti ideiglenes arcvonalon, 1942 májusában. Jobbról a harmadik Lányi József huszár (Lányi József fényképe)

43.3. A 17./III. zászlóalj 9. puskásszázadának honvédek Verhnye Oszernajánál, 1942. június 28. előtt. Balról Ország István hadnagy és Horváth Ferenc őrmester (Horváth Ferenc fényképe)

44.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának katonái figyelőszolgálatot látnak el az első vonalban, 1942 júniusában. Elöl Rajki Dezső hadapród őrmester (Rajki Dezső felvétele)

44.2. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának egyik raja az első vonalbeli figyelőben, 1942 júniusában. Jobbról a parancsnokuk, Rajki Dezső hadapród őrmester (Rajki Dezső felvétele)

44.3. Magyar honvédek 36 M. 40 mm-es Bofors légvédelmi gép-
ágyúval a 9. könnyű hadosztály Kurszk előtti ideiglenes védelmi
vonalán, 1942 júniusában (Rajki Dezső felvétele)

45.1. Lovat patkolnak a 17./III. zászlóalj géppuskás századánál, 1942 júniusában (Takács József fényképe)

45.2. Závodszy István százados, a 17./III. zászlóalj géppuskás szá-
zadának parancsnoka (jobbról), alakulatának katonáival az arcvonal
mögötti erdőben, 1942 júniusában (Takács József fényképe)

45.3. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának állománya egy erdei fedezéknél, 1942. június 28. előtt. Balról a harmadik Fáy Jenő főhadnagy, a negyedik Tomózer Imre tartalékos hadnagy, az ötödik (középen) Závodszy István százados, a hetedik (bottal) Déri László főhadnagy, hátul fuvolával Bencze István karpaszományos örvezető (Déri László fényképe)

46.1. A 17/III. zászlóalj géppuskás századának katonái egy erdőben táboroznak, 1942. június 28. előtt. Szemben, középen ül Boronyák József honvéd (Boronyák József fényképe)

46.2. Dittrich Géza alezredes, a 17/III. zászlóalj parancsnoka lóra száll az arcvonal mögötti erdőben, 1942 júniusában (Déri László fényképe)

46.3. A 17/III. zászlóalj géppuskás századának erdőben táborozó katonái 1942 júniusában. A hátuk mögött egy 36 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú és mozdonya (Takács József fényképe)

47.1. A 47/I. zászlóalj géppuskás századának aknavető raja tüzelőállásban egy 36/39 M. 81 mm-es aknavetővel az ideiglenes védelmi vonalon, 1942 júniusában (Varga Ferenc Ottó felvétele)

47.2. A 9/3. üteg golyószórószai 31 M. 8 mm-es golyószóróval a Kurszk előtti ideiglenes arcvonalon, 1942 júniusában (Garda József felvétele)

47.3. A 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető százada vezérvetőjének kezelői az ideiglenes védelmi vonalon, álcázott fedezékük mellett, 1942 júniusában (dr. Szabó Sándor felvétele)

48.1. A 17/I. zászlóalj géppuskás századának egyik raja a németektől átvett védőállás egyik védőárkában 1942. május-június folyamán. Jobbról a negyedik, távcsővel a mellén Mihályka József őrvezető, címzetes tizedes (Mihályka József fényképe)

48.2. A 17/I. zászlóalj géppuskás századának egyik raja légvédelemre beállított, 7/31 M. 8 mm-es (Schwarzlose) géppuskával a Kurszk előtti ideiglenes arcvonalon, 1942. május-júniusban (Mihályka József fényképe)

48.3. A 17/I. zászlóalj géppuskás századának honvédekjei a németektől átvett védőállások mögött, 1942. május-június folyamán. Az első sorban balról a második Mihályka József őrvezető, címzetes tizedes (Mihályka József fényképe)

49.1. A 17/II. zászlóalj géppuskás századának ellentámadásra felfejlődő szakasza Matvejevkanál, 1942. május 22-én (Nyíry Zoltán felvétele)

49.2. A 17/II. zászlóalj géppuskás századának első hősi halottja, Török Lajos tizedes sírja Matvejevkanál, 1942. május 22-én. Jobbról Somogyi Lajos honvéd, balról Kocsis István szakaszvezető (Somogyi Lajos fényképe)

49.3. Az 1942. június 4-én tűzharcban elesett Meszess Vince főhadnagynak, a 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető százada parancsnokának sírja Mescserszkije Dvoriban, 1942 nyarán (dr. Szabó Sándor felvétele)

51.1. A 17. gyalogezred állatorvosa, dr. Miller Lajos tartalékos állatorvos hadnagy Galicsiben, 1942. június 28. előtt (Péchy György felvétele)

51.2. Herczeg honvéd Péchy György főhadnagy, ezred első segéd-tiszt haját nyírja a 17. gyalogezred parancsnokságának épülete előtt Novoszelovkán, 1942. június 14. előtt (Péchy György felvétele)

50.1. A 17. gyalogezred parancsnokságának szemléje a felváltandó német 156. gépesített ezred védőkörletében, 1942. május 10-én. Balról: Péchy György főhadnagy, ezred első segédtszt, a német 156. gépesített ezred parancsnoka, Kozderka László ezredes, a 17. gyalogezred parancsnoka, Eisermann német zászlóaljparancsnok és Hadi Jenő főhadnagy, a 17. gyalogezred ezredközvetlen távbeszélő szakasz parancsnoka (Péchy György felvétele)

50.2. A 17. gyalogezred parancsnoka, Kozderka László ezredes (balról) ismereti csapatteste védelemi tervét Ujlaki Jenő ezredessel, a 9. könnyű hadosztály parancsnokával (jobbról a második, szemüveggel) Scsigriben, 1942. május 16-án. Jobboldalt háttal Száraz Ernő vezérkari százados, a hadosztály vezérkari főnöke (Péchy György felvétele)

51.3. A 17. gyalogezred katolikus tábori lelkésze, Baán Jenő orosz gyerekeket keresztel Galicsiben, 1942. június 14. és 27. között (Péchy György felvétele)

52.1. Ebéd a 17./II. zászlóalj géppuskás százada egyik szakaszparancsnokának, Hargita István továbbszolgáló zászlósnak fedezéke előtt a Kurszk előtti állásokban, 1942 májusának végén (Nyíry Zoltán felvétele)

52.2. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának egyik raja tüzelőállásban a 7/31 M. 8 mm-es (Schwarzlose) géppuskával Matvejevkanál, 1942. május végén (Nyíry Zoltán felvétele)

53.1. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának aknavető raja egy 36/39 M. 81 mm-es aknavetővel tüzelőállásban Matvejevkanál, 1942. május 20-án. „*En is belövöm délután az összes fegyveremet.*” (Részlet a századparancsnok, Nyíry Zoltán hadnagy naplójából. Nyíry Zoltán felvétele)

54.1. Álcázott 31 M. 15 cm-es gépvontatású közepes tarack a tüzelőállásban, a 17./II. zászlóalj támadási sávjában, 1942. június 28. előtt (Nyíry Zoltán felvétele)

54.2. 31 M. 15 cm-es gépvontatású közepes tarack tűzkész állapotban, a 17./II. zászlóalj támadási sávjában, 1942. június 28. előtt (Nyíry Zoltán felvétele)

54.3. Az első kitüntetések kiosztása a 17./II. zászlóalj géppuskás századánál Galicsi környékén, 1942. június 26-án. Jobbról Babos László honvéd (Nyíry Zoltán felvétele)

55.1. A 17./II. zászlóalj parancsnoka, Kaltróy Antal alezredes (balról a második) a támadási parancsot ismerteti a zászlóalj tisztjeivel 1942. június 27-én (Nyíry Zoltán felvétele)

55.2. Baán Jenő, a 17. gyalogezred katolikus tábori lelkésze megáldja a 17./II. zászlóalj honvédeit a galicsi erdőben, 1942. június 26-án (Nyíry Zoltán felvétele)

55.3. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának honvédelei áldoznak a galicsi erdőben tartott tábori istentiszteleten, 1942. június 26-án (Nyíry Zoltán felvétele)

III. A tyimi áttörés és felvonulás a Donhoz

A német hadvezetés terve szerint a Kurszk térségéből kiinduló Weichs-Seregcsoportnak és a tőle közvetlenül délre csoportosuló német 6. hadseregnek nagy átkaroló támadása az első ütemben a Donhoz való, Voronyezs általános irányba történő előretörést, másodikban pedig a Don és az Oszkol folyók közé remélhetőleg bezárt szovjet csapatok megsemmisítését célozta. A Weichs-Seregcsoportba a német 2. hadsereg, a szintén német 4. páncéloshadsereg és a magyar 2. hadsereg kiérkezett része tartozott.

A német VII. hadtesttel megerősített magyar 2. hadseregnek, mint déli szárnyhadseregnek az volt a konkrét feladata, hogy Tyim város előtt törje át a szovjet védelmi vonalat, s Sztarij Oszkol irányában jusson ki a Donhoz. Tyim város elfoglalását a 9. könnyű hadosztály alakulataira bízták. A német VII. hadtestnek mielőbb Sztarij Oszkol irányába kellett előretörnie, hogy a német 6. hadsereg részeivel együttműködve megsemmisítsék az arcvonal előtt rekedt ellenséges erőket. A magyar hadsereg III. hadtestét és német VII. hadtestét több nehéz, illetve közepes és légvédelmi tüzérosztállyal, s egy-egy német páncélvadász, valamint rohamlővegosztállyal erősítették meg a támadás előtt.

A magyar és német csapatokkal szemben a szovjet Brjanszki Front balszárnya és a Délnyugati Front jobbszárnya védekezett. Mivel a kérdéses védelmi vonal megerősítésére kevés tartalék és idő állt rendelkezésre, a szovjet főparancsnokság utasítására a csapatok a Donig terjedő területet anyagilag lényegében teljesen kiürítették, az utóvéd állások kiépítését, s némi tartalék erő felvonultatását azonban csak június 20. után kezdték el.

A támadás napját kétszer halasztották el az esős időjárás miatt. Ezek után június 28-án hajnali 2 óra 15 perckor indult meg, 30 perces tüzérségi előkészítéssel. A magyar alakulatok közül a legnehezebb feladatot a 9. könnyű hadosztály kapta. Sávja előtt húzódott a szovjet csapatok egyik műszakilag legjobban kiépített, 10-15 km-es mélységű védelmi állása. A terepviszonyok sem kedveztek a magyar csapatoknak, ugyanis előretörési irányuk egészen a Donig merőleges volt az északi-déli irányban húzódó párhuzamos, 50-60 méter magas dombokra.

56.1. A 9. könnyű hadosztály tisztjei lóháton tartanak a Don felé, 1942. július 3. és 10. között. Elöl balról dr. Horváth József tartalékos főhadnagy és dr. Eger Zsigmond tartalékos hadnagy (dr. Eger Zsigmond felvétele)

A nagykanizsai könnyű hadosztály két harccsoportban támadó gyalogzászlóaljai csak június 30-án értek a Tyim városa előtt közvetlenül kiépített — a korabeli iratokban gyakorta szereplő —, úgynevezett *„harckocsiárokállás”* elé. Két napig súlyos harcokat vívtak a magaslatokon és településeken szívósan ellenálló szovjet utóvéd alakulatokkal. Barkovna, Gnyilinszkije Dvori és Gnyiloje csak többször megismételt roham eredményeképpen került a birtokukba. A 17./II. zászlóalj Gnyilójén és közvetlen közelében június 30-án egész délelőtt erős tűzharcban állt az ellenséges csapatokkal. A csáktornyai csapattest a reggeli órákban a falu szélén fejlődött fel a támadásra, melyről dr. Viczián Antal karpaszományos tizedes, címzetes zászlós, zászlóalj vezető orvos az alábbiakat írta visszaemlékezésében: *„Hatalmas rozstábla terült el előttünk, amelynek a végét nem lehetett látni, mert egy dombvonulat akadályozta a kilátást. A magas rozs nagyrészt eltakarta a katonákat, azonban sötét foltokként mégis látszottak, amint csatárláncban mozogtak a világos gabonában. Ez volt a veszünk, mert amint a dombtetőn túl lefelé ereszkedtek, erős akna-, tüzérségi és géppuskatűzet kaptak. A visszavonuló utóvédek a következő dombról zúdítottak rájuk gyilkos tüzet. Jöttek a sebesültek saját lábukon, vagy hozták őket egymás után.”*

A zászlóaljak megkívánt ütemű előrenyomulását lassította az is, hogy a támogatásukra hivatott tüzer és páncélvadász alakulatok a gyakori esőtől felázott terepen lemaradtak a küzdőktől. Míg a 9. könnyű hadosztály a Tyim előtti magaslatok birtoklásáért harcolt, a tőle északra támadó német VII. hadtest csapatai az említett várost megkerülve — ha nem is a tervezett ütemben — Sztarij Oszkol felé nyomultak előre. Szintén a város felé közeledett a III. hadtest *„gyorsalakulataiból”* (kerékpáros, lovas) kikülönített, Major Ottó ezredes, 47. gyalogezred parancsnok vezette csoport is.

Július 1-jén reggel a nagykanizsai seregtest küzdő zászlóaljai javarészt a Tyimtől délnyugatra húzódó, úgynevezett *„harckocsiárokállással”* szemben csoportosultak. A zalai zászlóaljak hajnalra tervezett támadása a tüzérség és a lőszerutánpótlás lemaradása miatt csak késő délután indult meg. Az ígért stukatámadás elmaradt, s az összevont 13 üteg is csak pár percig támogatta a csapatokat. A megtámadott *„harckocsiárokállás”* a Tyim előtti szovjet védővonal legjobban kiépített szakaszán húzódott. Nem vette körül a várost, csak délnyugat felől védte. A védőállás betonba ágyazott lövegei és páncéltörő ágyúi oldalazó tüzelésre is alkalmasak voltak. A 9. könnyű hadosztály csapattesteit — Ujlaky Jenő ezredes rendelkezésére — kellő felderítés nélküli arctámadásra utasították. A 9. könnyű hadosztály parancsnoka ugyanis elvetette Dittrich Géza alezredesnek, a 17. gyalogezred megbízott parancsnokának azon elképzelését, miszerint a támadást

inkább a 7. könnyű hadosztály arcvonala felől kellene végrehajtani.

A 47./II., 47./I. és a 34./I. zászlóaljak 18 órakor megindított rohama 200 méteres tértnyerés után elakadt a védők heves tüzérségi és aknavető tüzeiben. A csapatok még el sem érték a peremvonalat, máris súlyos veszteségeket szenvedtek. A fáradt, erős tűz alatt álló, erkölcsileg megrendített legénység viasszaladt. A helyszínen levő Ujlaky Jenő ezredes előbb két tartalék zászlóalj bevetésére adott parancsot, majd este 20 órakor — a 17. gyalogezred parancsnokának javaslatára — beszüntette a támadást.

Mialatt a zalai honvédek nagy veszteségeket szenvedtek Tyim előtt, a német VII. hadtest jobbszárnján küzdő magyar 6. könnyű hadosztály alakulatai — a sikert learatva — július 2-án délben keleti irányból benyomultak a városba. Tyim már aznap reggel óta üres volt. Védői — a többi arcvonalszakaszon meghátrálókat fedezve — utolsóként hagyták ott állásaikat.

Ezzel a magyar csapatok számára befejeződtek a támadó hadműveletek. A Tyim városáért és az előtte húzódó, jól kiépített védelmi állások leküzdéséért folytatott négynapos harcban a 9. könnyű hadosztály elvesztette személyi állományának 15 százalékát. A Don folyóhoz való kiérkezésig már csak a bekerített kisebb szovjet csoportok felszámolása és üldözési feladatok vártak a kezdeti harcoktól megviselt magyar alakulatokra.

A június 28-án megindult Blau (később Braunschweig) fedőnevű hadművelet során a szemben álló Brjanszki és a Délnyugati Front védelme a voronyezsi irányban kudarcot vallott. A két német hadsereg gyors előretörése miatt a szovjet csapatok már június 30-án megkezdték a részleges visszavonulást. A magyar és német csapatok 300 km szélességben törték át az arcvonalat, s 150-170 km mélyen előrenyomulva július 4-étől jutottak ki a Donhoz és érték el Voronyezs körzetét. A szovjet főparancsnokság — tanulva az 1942. májusi harkovi csata kudarcából és óriási veszteségeiből — igyekezett időben a Don mögé vonni csapatait, így ezek teljes megsemmisítése utóvédjeik szívós ellenállása miatt is meghiúsult.

A magyar csapatok a visszavonuló ellenséget üldözve július 7-étől jutottak ki fokozatosan a Donhoz. A hosszú menetektől és a kezdeti harcoktól kimerült alakulatokat a német gyorscsapatok leváltása után azonnal védelmi állásba rendelték a folyó mentén. A 2. hadsereg Donhoz való felvonulása augusztus végére fejeződött be. A magyar seregtesteknek a balszomszéd német 2., illetve a jobbszomszéd olasz 8. hadsereg alakulataival közösen ellátott Don menti folyamvédelme a Sztálingrád és kaukázusi olajmezők felé irányuló hadműveletek sikerét volt hivatott biztosítani.

58.1. A 17. gyalogezred katonái előrenyomulás közben, a kurszk-tyimi út mentén aknákat keresnek, 1942. június 29-én (Péchy György felvétele)

58.2. A 9. könnyű tüzérezred előrenyomulás közben sárban elakadt lövegét munkaszolgálatosok segítenek vontatni, 1942. június 29. körül. Jobbról a 17. gyalogezred törzsének gépkocsija (Péchy György felvétele)

59.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának egyik 36 M. 37 mm-es páncéltörő ágyúja támadás közben, Tyim közelében, 1942. június 28-a és július 1. között (Rajki Dezső felvétele)

59.2. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának aknától megsérült 36 M. 37 mm-es páncéltörő ágyúja az előrenyomulás idején, 1942. június 29. körül (Rajki Dezső felvétele)

60.1. Támadáshoz fejlődik fel a 17./II. zászlóalj egyik szakasza Gnyilojénél, 1942. június 30-án (Nyíry Zoltán felvétele)

60.2. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának egyik 36 M. 37 mm-es páncéltörő ágyúja védőállást foglal az előrenyomulás során, 1942. június 28-30. között (Nyíry Zoltán felvétele)

60.3. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának előrenyomulása Tyim előtt, 1942. június 30. körül (Rajki Dezső felvétele)

61.1. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának fáradt katonái a harcok szünetében Tyimnél, 1942. július 1. körül (Nyíry Zoltán felvétele)

62.1. A 47. gyalogezred honvédjai tehenet fejnek egy elfoglalt orosz faluban, 1942. június 28-30. között (dr. Szabó Sándor felvétele)

62.2. Az előrenyomulás során egy, az egészségügyiek által használt, sárban elakadt Audi személygépkocsit próbálnak megtolni a 47. gyalogezred katonái, 1942. június 29. körül (dr. Szabó Sándor felvétele)

63.1. Elfogott szovjet távbeszélő katona, aki az előrenyomuló honvédek mögül, egy rejtett fedezékből küldte jelentéseit, 1942. június 28-án (Péchy György felvétele)

63.2. A 17. gyalogezred honvédjai által foglyul ejtett szovjet katonák kihallgatásra várnak az ezredparancsnokságon, 1942. június 28-án (Péchy György felvétele)

63.3. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának egyik raja Tyimnél, 1942. július 2-án (Nyíry Zoltán felvétele)

63.4. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának honvédjai Tyim elfoglalása után a város határában pihennek 1942. július 2-án. A saját szövetséges alakulatok jelenlétét horogkeresztes zászlóval jelzik a német repülők számára (Rajki Dezső felvétele)

64.1. A 17./II. zászlóalj géppuskás százada támadás közben Prudoknál, 1942. június 28-án. Dr. Viczián Antal karpaszományos tizedes, címzetes orvos zászlós, zászlóalj vezető orvos Tihanyi László tartalékos zászlós sebesült karját köti be (Nyíry Zoltán fényképe)

64.2. A 17./II. zászlóalj által súlyos harcok árán elfoglalt Gnyiloje két, egymás mellett álló temploma, 1942. június 30-án (Nyíry Zoltán felvétele)

65.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának sebesültjét bajtársai viszik az előretörés alatt, 1942. június 28. és július 1. között (Rajki Dezső felvétele)

64.3. A 9. könnyű hadosztály sebesültjeinek ellátása Tyimnél, a szabadban, 1942. július 1-jén (dr. Eger Zsigmond felvétele)

65.2. A 17./III. zászlóalj egyik, hordágyra fektetett sebesültje a zászlóalj elsősegélyhelyén, az előrenyomulás idején, 1942. június 30. körül (Rajki Dezső felvétele)

65.3. Mihályka József őrzető, a 17./I. zászlóalj címzetes tizedese sírja Belopoljén, 1942 nyarán (Mihályka József fényképe)

66.1-2. Böszörményi Géza alezre-
des, a 47/I. zászlóalj parancsnoka
(középen, a felső képen a fején,
az alsón a kezében rohamsisak-
kal) megbeszélést tart tisztjeivel
a tyími előretörés idején, 1942. jú-
nius 28. és július 1. között (Birkus
Imre felvételei)

67.1. Harcképtelenné tett szovjet KV-1-es nehéz harckocsi Sztarij
Oszkolnál, 1942 júliusában. Legénységével német 41 M. vetőkeretből
kilőtt lövedékek lökeshulláma végzett (dr. Eger Zsigmond felvétele)

67.2. Egy német vagy magyar Fieseler Fi-156 „Storch” (Gólya) fel-
derítő repülőgép száll az előrenyomuló gyorscsoport katonái felett,
1942. július 3. és 7. között (Sólyomvári György felvétele)

67.3. Rövid pihenő a Major Ottó ezredes vezette gyorscsoport előre-
nyomulása közben, 1942. július 3. és 7. között. Elöl balról Sólyomvári
György hadnagy, a 47. gyalogezred ezredközvetlen távbeszélő szaka-
szának parancsnoka (Sólyomvári György felvétele)

68.1. A 17./III. zászlóalj egyik puskásszázada útban a Don felé 1942. július 3. és 10. között. Elöl lóháton Rózsás János tizedes (Rózsás János felvétele)

68.2. A 17./III. zászlóalj Don felé vonuló részei átkelnek egy kisebb folyón, 1942. július 3. és 9. között (Rózsás János felvétele)

68.3. A 9/3. üteg egy patak gázlóján kel át, útközben a Don felé, 1942. július 3. után (Szabó Péter fényképgyűjteménye)

69.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás százada egyik 36 M. 37 mm-es páncéltörő ágyújának kezelői megpihennek előrenyomulás közben, 1942. július 3. és 10. között. Jobbról az ötödik Gyarmathy Jenő hadapród őrmester, szakaszparancsnok (Rajki Dezső felvétele)

69.2. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának rövid pihenője előrenyomulás közben a Don közelében, 1942. július 3. és 9. között (Rajki Dezső felvétele)

70.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás százada folyóparton menetel előre a Don irányába, 1942. július 3. és 9. között. Elöl balról Rajki Dezső hadapród őrmester (Rajki Dezső felvétele)

70.2. A 17./III. zászlóalj géppuskás százada gabonátlában nyomul előre a Donhoz közeli hadműveleti területen, 1942. július 3. és 9. között (Rajki Dezső felvétele)

70.3. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának előrenyomuló honvédek pihenő alatt kacsasültet ebédelnek egy orosz faluban, 1942. július 3. és 10. között (Rajki Dezső felvétele)

71.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás százada előrenyomulás közben egy orosz faluban pihen, 1942. július 3. és 10. között (Rajki Dezső felvétele)

71.2. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának pihenője egy orosz faluban, hevenyészett lombsátrak alatt, 1942. július 3. és 10. között (Rajki Dezső felvétele)

72.1. A 17/I. zászlóalj géppuskás századának parancsnoka, Szende László százados lóháton gázol át egy patakon, 1942. július 4-én (Péchy György felvétele)

72.2. A 17. gyalogezred egyik 36 M. 37 mm-es páncéltörő ágyújának mozdonya átkel egy patakon, 1942. július 4-én (Péchy György felvétele)

72.3. A 17/III. zászlóalj egyik puskásszázada átkel egy kisebb folyón, 1942. július 3. és 9. között (Rózsás János felvétele)

73.1. Az Orbán Nándor százados parancsnoksága alatt 9/7. üteg egyik 14/39 M. 15 cm-es közepes tarackjának cső-részlege halad át egy szükséghídon, 1942. július 3-án (Péchy György felvétele)

73.2. A 17. gyalogezred kocsioszlopa átvonul egy szükséghídon, 1942. július 3-án. Jobboldalt egy légvédelemre beállított 7/31 M. 8 mm-es (Schwarzlose) géppuska (Péchy György felvétele)

74.1. A 17. gyalogezred honvédek előrenyomulása közben pihenőt tartanak egy pataknál Sztarij Oszkol közelében, 1942. július 4-én. Az előtérben Parragi főtörzsőrmester Péchy György főhadnagy, ezred első segédtisztja „Ugar” nevű lovát itatja (Péchy György felvétele)

74.2. Egy szükséghid mellett légvédelemre beállított, 7/31 M. 8 mm-es (Schwarzlose) géppuska kezelői libát fosztanak, 1942. július 3-án (Péchy György felvétele)

75.1. Parancskiadás a 17./II. zászlóalj géppuskás századának tisztjei számára a kaplinói templom előtt 1942. július 4-én (Nyíry Zoltán felvétele)

76.1. A magyar vonatoszlop egy faluszéli bombatölcsér mellett halad el a 2. hadsereg hadműveleti területén, 1942 nyarán (dr. Eger Zsigmond felvétele)

76.2. Magyar hidászok pontonjai egy Donhoz közeli orosz faluban, 1942 júliusában (dr. Eger Zsigmond felvétele)

77.1. A 9. könnyű hadosztály honvédek gyalogmenetben a Don felé, 1942. július 3. és 10. között. Az út szélén jobbról munkaszolgálatosok menetelnek (dr. Eger Zsigmond felvétele)

77.2. Magyar vonatoszlop pihenője a Donhoz közeli, úgynevezett „krétahegyek” tövében, 1942 nyarán (dr. Eger Zsigmond felvétele)

78.1. A 17/II. zászlóalj 4. pus-
kásszázadának parancsnoka,
dr. Horváth József főhad-
nagy egy orosz szélmalom
közelében, 1942 nyarán (dr.
Eger Zsigmond felvétele)

79.1. A 47/I. zászlóalj géppuskás száza-
dának aknavető honvédek egy orosz
faluban álló malom mellett nyomulnak
előre, 1942 júliusának elején (Varga Fe-
renc Ottó felvétele)

79.2. A 47/I. zászlóalj géppuskás száza-
dának aknavető honvédek egy orosz fa-
luban, elhagyott szovjet gépkocsik mellett
nyomulnak előre, 1942 júliusának elején
(Varga Ferenc Ottó felvétele)

79.3. A 47/I. zászlóalj géppuskás száza-
dának aknavető honvédek egy szovjet
KV-1 típusú nehéz harckocsival. „Az a
harckocsi, amelyiken az én embereim vannak,
egy elfogott 50 tonnás orosz harckocsi.”
(Részlet Varga Ferenc Ottó leveléből.
Varga Ferenc Ottó felvétele)

80.1. A 9. könnyű tüzérezred tisztjei pihenőt tartanak előrenyomulás közben egy orosz faluban, 1942. július 2. után. Középen áll Hoffmann Sándor tartalékos főhadnagy (Hoffmann Sándor fényképe)

80.2. A 9/6. könnyű tarackos üteg előrenyomulás közben átkel egy szűk-séghídon, 1942 júliusának elején (Szabó Péter fényképgyűjteménye)

IV. A Don menti arcvonal birtokbavétele és védelmi berendezkedése

A magyar könnyű hadosztályok arcvonalszakaszának helyét és alárendeltségét a 2. hadseregen belül a Donhoz való kiérkezésük sorrendje határozta meg. A 9. könnyű hadosztály 1943. február 1-éig, a III. hadtest felosztatásáig mindvégig a szombathelyi seregtest alárendeltségében maradt, s 20-25 kilométeres védőszakasza a hadsereg arcvonalának legészakibb részén húzódott. A III. hadtest könnyű hadosztályainak védővonalai közül csak a 9. könnyű hadosztályé rendelkezett viszonylagos tereptani előnyökkel. Kivételt képezett a német 2. hadseregbeli 323. gyaloghadosztályhoz való csatlakozási területe, ahol a part alig nyújtott védelmet, s a magasabban fekvő szovjet oldalról mindenre betekintés nyílt. A nagykanizsai könnyű hadosztály 17. és 47. gyalogezredének Voronyezstől délre húzódó szakasza a Don jobb partját követte. A folyó jobb partja itt általában magasabban feküdt, mint áteltenben, így ez is némi előnyt jelentett. A másik oldalon viszont szélesebben terült el a folyó árterülete, mely bozótosaival, nádasaival és ártéri erdőivel még kiválóbb rejtekhelyül szolgált. Négy falu — Gremjacsje, Rudkino, Kosztyenki és Alekszandrovka — is a Don jobb partjának közelében terült el. A környékükön található kisebb lombos erdők némi védeettséget nyújtottak a magyar védőkörlet folyótól távoli területén folytatott munkálatoknak, mozgásoknak. A fent említett, arcvonalba eső községek lakosságát — hadosztály-parancsnoksági rendelkezésre — ki kellett telepíteni.

A 17. gyalogezred légvonalban 9 km-es védősávjának tartására, amely a 9. könnyű hadosztály, illetve a 2. hadsereg legészakibb arcvonalszakaszát képezte, balszárnyon a kisebb veszteséget szenvedett 17./III. zászlóalj, jobbszárnyon pedig a 17./II. zászlóalj állt rendelkezésre. Az előbbi csapattest támogatására a 9. tábori tüzérezred három ütegét osztották be, az utóbbi állásai mögött pedig a 101. nehéz-, és a III. gépvontatású tüzérosztályok két-két ütege ment állásba. A 17. gyalogezredétől délre a 47. gyalogezred védőkörlete terült el. E közel hasonló szélességű arcvonalat is kettő zászlóalj védte, a balszárnyon a 9. tábori tüzérezred három ütegétől támogatott 47./II., a jobbszárnyon pedig a 34/I. zászlóalj. A 9. könnyű hadosztály tartalékai közül a 17/I. zászlóalj és a 9. önálló huszárszászad Dmitrijevkán, a 47/I. zászlóalj pedig Hmelevij Lesen helyezkedett el.

A küzdő zászlóaljak főellenállási vonalait — a megfelelő kilátás biztosítása és az esetleges árvíz miatt — a folyó mögötti dombvonalon építették ki. A Don partján csak figyelfőrsőket állítottak fel, hogy a víztükör figyelése biztosítva legyen. Előretolt állásokat, úgynevezett harcelfőrsőket is kialakítottak, melyek a figyelfőrsők és a főellenállási vonal között helyezkedtek el. Fokozatosan elkészültek a fedezékek, óvóhelyek, futóárkok és a gyalogsági nehézfegyverek állásai, illetve a műszaki záruk (aknamezők) is. Mögöttük drótkadályokat létesítettek, kiépített árkok pedig a folyóparton és a főellenállási vonalnál húzódtak.

81.1. A 9. fogatolt vonatosztály honvédekjei egy kilőtt szovjet T-60-as könnyű harckocsin pózolnak 1942 nyarán. Balszárlén Samu Imre honvéd (Samu Imre fényképe)

82.1. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának egyik géppuskaállása Gremjacsje közelében a Donnál, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

82.2. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának ideiglenes táborhelye Gremjacsje környékén, 1942 nyarán (Rajki Dezső felvétele)

83.1. A 17./II. zászlóalj védőkörletének jobbszárnya, Rudkino község, 1942 nyarán. A háttérben a Don világos szalagja látszik (Nyíry Zoltán felvétele)

83.2-3. Kilátás a Donra Kosztyenkinél a 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető századának parancsnoki figyelőjéből, 1942 nyarán (dr. Szabó Sándor felvétele)

83.4. Egy kiürített orosz falu a Don közelében (valószínűleg Alekszandrovka, a 34./I. zászlóalj védőkörlete), a háttérben mészkődombokkal, 1942 nyarán (Birkus Imre felvétele)

84.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának egyik fedezéke a Don közelében, 1942 nyarán (Boronyák József fényképe)

84.2. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának egyik álcázott 36 M. 37 mm-es páncéltörő ágyúja a Don mentén, 1942 nyarán (Rajki Dezső felvétele)

85.1. A 17./II. zászlóalj parancsnokságának harcálláspontja Gremjacsjében, 1942 nyarán. A táblán lévő felirat: „Ellenségtől belátott és belőtt terület!” (Nyíry Zoltán felvétele)

85.2. A 17./II. zászlóalj magasfigyelője a zászlóaljparancsnokság épülete mellett álló fa ágai között Gremjacsjében, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

85.3. Indul a felváltás a 17./II. zászlóalj parancsnokságának gremjacsjei harcálláspontjától a Don menti „Álmos” figyelőbe, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

86.1. A 17./III. zászlóalj egyik 31 M. 8 mm-es golyószórója tüzelőállásban, Gremjacsje környékén, 1942 nyarán (Rajki Dezső felvétele)

86.2. A 17./III. zászlóalj honvédekjei golyószóróval tüzelnek az első vonalban, Gremjacsjétől északra, 1942 nyarán (Rajki Dezső felvétele)

86.3. A 17./III. zászlóalj egyik 36/39 M. 50 mm-es gránátvetője tüzelés közben az első vonalban, Gremjacsjénál, 1942 nyarán. Balról Rajki Dezső hadapród őrmester (Rajki Dezső felvétele)

87.1. Kékedy Tibor főhadnagy, a 17./I. zászlóalj felderítő tisztje, később a 17./I. rohamszázad parancsnoka térképpel a kezében (balról) a Don mentén, 1942 nyarán (Kékedy Tibor fényképe)

87.2. A 17./I. zászlóalj katonái a Don menti védőárokban tüzelésre készen, Kosztyenki környékén, 1942 nyarán (Kékedy Tibor fényképe)

87.3. Kékedy Tibor főhadnagy és tisztársai a 17. gyalogezred egyik Don menti lövészárkánál, 1942 nyarán (Kékedy Tibor fényképe)

89.1. A 17./II. zászlóalj gremjacsjei parancsnoki épülete mellett óvóhelyet építenek, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

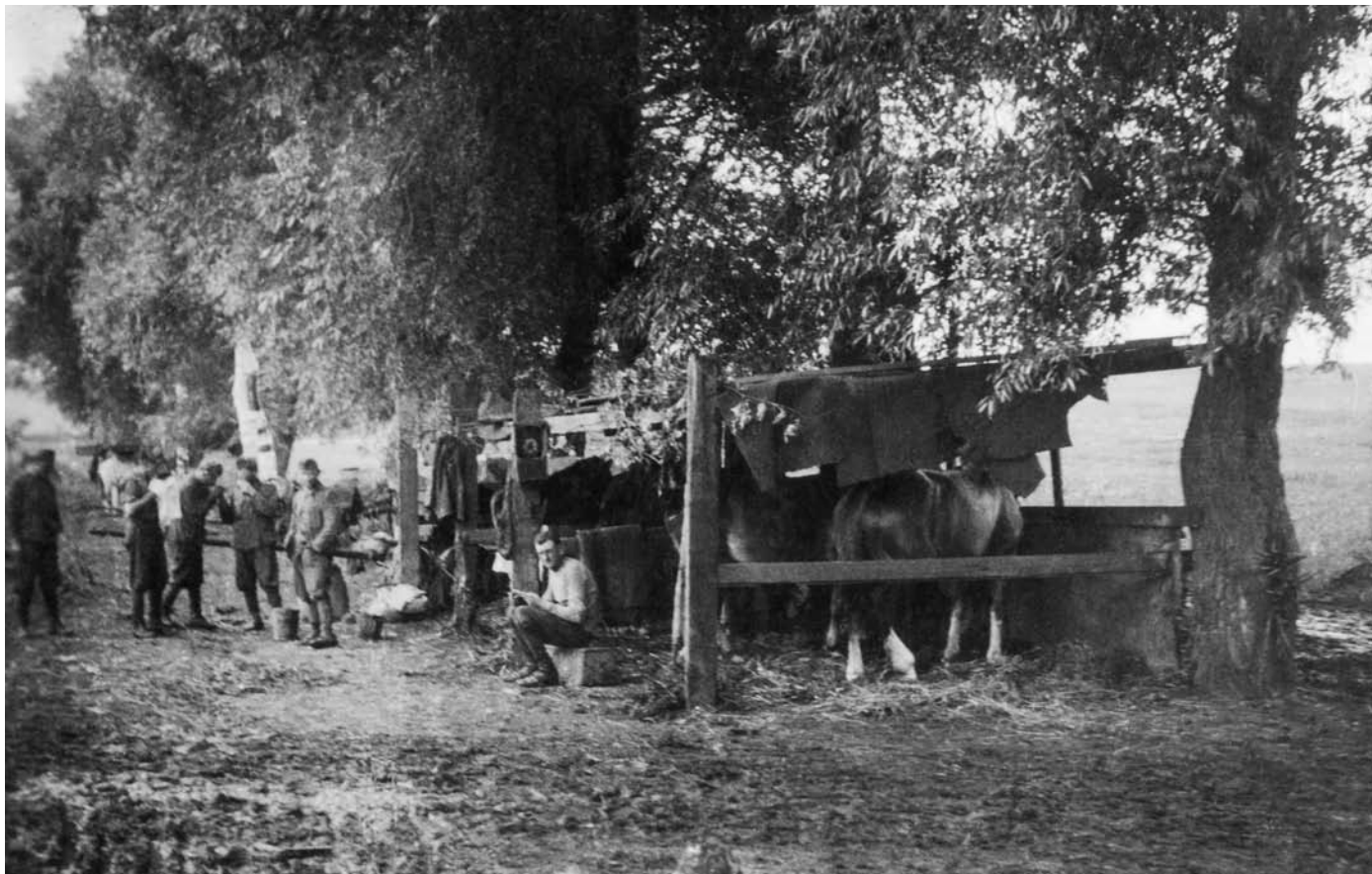
88.1. A soproni 34./I. zászlóalj katonája földalatti fedezéket váj a mészkőbe Alekszandrovkánál, 1942 nyarán (Birkus Imre felvétele)

88.2. A 17./III. zászlóalj egyik Don menti fedezéke Gremjacsje környékén, 1942 nyarán. Balról Rózsás János tizedes (Rózsás János felvétele)

88.3. Fedezéket építenek a 17./III. zászlóalj géppuskás századának honvédjei Gremjacsje környékén, 1942 nyarán (Rajki Dezső felvétele)

89.2. Fedezéket építenek a 17./III. zászlóalj honvédjei Gremjacsjétől északra, 1942 nyarán. Fehér kendővel a fején Bencze István karpaszmányos őrvezető (Bencze István fényképe)

91.1. A 17./III. zászlóalj parancsnokának harcál-
laspontja Gremjacsjénál,
1942 nyarán. Jobbról:
Závodszky István száza-
dos, megbízott zászló-
aliparancsnok, Fornay
Ervin százados, a 9/3.
üteg parancsnoka, Takács
József hadnagy, zászlóalj-
segédtiszt (Péchy György
felvétele)

91.2. A 17./III. zászlóalj
állománya tábori isten-
tiszteleten Gremjacsjében,
1942 nyarán (Závodszky
István fényképe)

90.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás százada lovainak
nyári „istállója” aombok alatt, a Don közelében, 1942
nyarán (Rajki Dezső felvétele)

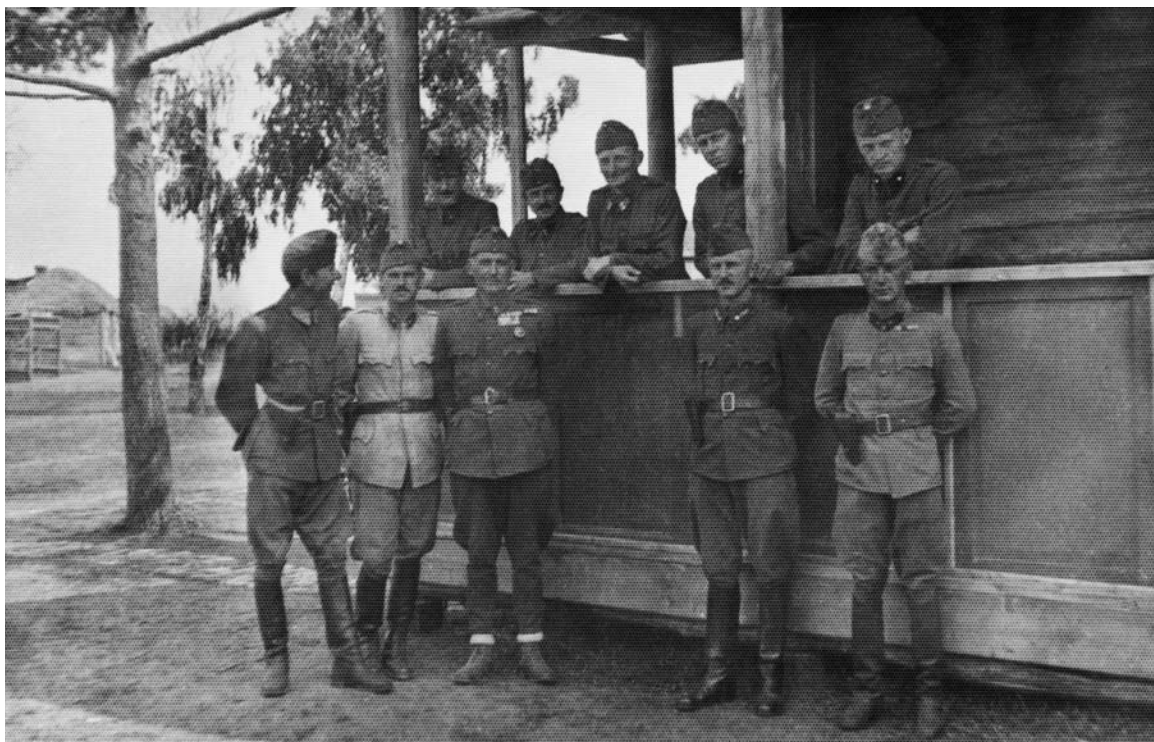
90.2. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának egyik
földbe telepített (ásott) istállója Gremjacsje közelében,
1942 nyarán (Rajki Dezső felvétele)

90.3. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának tiszti
fedezékei Gremjacsje közelében, 1942 nyarán (Rajki
Dezső felvétele)

92.1. A 17. gyalogezred tisztjei Gremjacsjében 1942 nyarán. Hátul (balról): Fáy Jenő főhadnagy, dr. Daka Mihály orvos főhadnagy, Szávay Sándor vezérkari alezredes (ezredparancsnok), Baán Jenő katolikus tábori lelkész, Rácz Béla református tábori lelkész. Elöl (balról) Bálintitt Károly huszárszázados, Jeszenszky Elek próbaszolgálatos főhadnagy, Péchy György főhadnagy, Hradetzky Zoltán százados, Lékai Gusztáv tartalékos zászlós és egy ismeretlen hadnagy (dr. Daka Mihály fényképe)

92.2. A 17. gyalogezred tisztjei az ezredparancsnokság épületének tornácánál Gremjacsjében, 1942 nyarán. A tornácán balról: Fáy Jenő főhadnagy, dr. Daka Mihály orvos főhadnagy, Szávay Sándor vezérkari alezredes, Baán Jenő katolikus tábori lelkész, Rácz Béla református tábori lelkész. Alul balról: Bálintitt Károly huszárszázados (ezredközvetlen lovasszakasz parancsnoka), Tóth Tivadar tüzérfőhadnagy (a 9/1. üteg parancsnoka), Jeszenszky Elek próbaszolgálatos főhadnagy, csapatcsendőr tiszt, Lékai Gusztáv tartalékos zászlós (ezred másod segédtiszt) és egy ismeretlen hadnagy (dr. Daka Mihály fényképe)

93.1. A 17. gyalogezred tisztjei az ezredparancsnokság épületének tornácánál Gremjacsjében, 1942 nyarán. A tornácán balról: Fáy Jenő főhadnagy, dr. Daka Mihály orvos főhadnagy, Szávay Sándor vezérkari alezredes, Baán Jenő katolikus tábori lelkész, Rácz Béla református tábori lelkész. Alul balról: Bálintitt Károly huszárszázados (ezredközvetlen lovasszakasz parancsnoka), Rózsa Gyula hadnagy (ezredközvetlen páncéltörő ágyús század parancsnoka), Tóth Tivadar tüzérfőhadnagy (a 9/1. üteg parancsnoka), Péchy György főhadnagy (ezred első segédtiszt), Jeszenszky Elek próbaszolgálatos főhadnagy, csapatcsendőr tiszt, Lékai Gusztáv tartalékos zászlós (ezred másod segédtiszt), egy ismeretlen hadnagy és egy zászlós, az árkászszázad szakaszparancsnoka (Péchy György felvétele)

93.2. A 17. gyalogezred tisztjei Gremjacsjében, 1942 nyarán. Változások az alsó sorban: balról a második Kaltróy Antal alezredes, a 17./II. zászlóalj parancsnoka, a hatodik Hradetzky Zoltán százados, az árkászszázad parancsnoka (Péchy György felvétele)

94.1. A 17. gyalogezred tisztjeinek egy csoportja az ezredparancsnokság épületének udvarán Gremjacsjében, 1942 nyarán. Balról: Fáy Jenő főhadnagy, Baán Jenő katolikus tábori lelkész, (há-tul) Jeszenszky Elek próbaszolgá-latos főhadnagy, csapatsendőr tiszt, dr. Daka Mihály orvos főhadnagy, Molnár Sándor gaz-dászati hadnagy (Péchy György felvétele)

94.2. A 17. gyalogezred tisztjei az új ezredparancsnokkal az ezredparancsnokság épületének udvarán Gremjacsjében, 1942 nyarán. Elöl balról: Péchy György főhadnagy, Szakáts Zoltán ezredes, ezredparancsnok, dr. Daka Mihály orvos főhadnagy. Há-tul: Baán Jenő katolikus tábori lelkész, Fáy Jenő főhadnagy, Somfay Károly tartalékos gazdászati főhadnagy, ezred gh-főnök, Jeszenszky Elek pró-baszolgálatos főhadnagy, csapatsendőr tiszt, Rácz Béla református tábori lelkész, Molnár Sándor gazdászati hadnagy, Lékai Gusztáv tartalékos zászlós (Péchy György felvétele)

95.1. Hunyadváry József alezredes, a 47./II. zászlóalj parancsnoka és Somogyi István százados, a 47. gyalogezred ezred első segéd tisztje a Don menti hadműveleti területen, 1942 nyarán (Birkus Imre felvétele)

95.2. A 9. könnyű hadosztály parancsnoka, Ujlaki Jenő ezredes (jobbról) szemlét tart a 47. gyalogezred arcvo-nalán, 1942 nyarán. Balról Böszörményi Géza alezredes, a 47./I. zászlóalj parancsnoka (Birkus Imre felvétele)

95.3. A 47. gyalogezred parancsnoka, Major Ottó ezredes (elől, jobb-ról) megbeszélést tart tisztjeivel Kosztyenki környékén, 1942 nyarán (Birkus Imre felvétele)

96.1. A 9. könnyű hadosztály tisztjei szemlét tartanak a Don közelében, 1942 nyarán. Balról a második Raksányi György főhadnagy, a harmadik Ujlaky Jenő ezredes, hadosztályparancsnok, az ötödik Gothay Artúr alezredes, a 9. könnyű tüzérezred parancsnoka, a hatodik, térképpel a kezében Böszörményi Géza alezredes, a 47/I. zászlóalj parancsnoka (Raksányi György fényképe)

97.1. A 17. gyalogezred tisztjei egy szovjet katonaszökevényt hallgatnak ki Gremjacsjében, 1942 nyarán. A szökevény térképen mutatja meg a Donon túli szovjet tüzfészeket. Balról az ezredparancsnok, Szakáts Zoltán ezredes (Péchy György felvétele)

97.2. A 17. gyalogezred törzsének Ford-Sedan közepes parancsnoki személygépkocsija, útközben Voronyezs felé, 1942 nyarán. Balról: Hadi Jenő főhadnagy, távbeszélő szakaszparancsnok, Jeszenszky Elek próbaszorgálatos főhadnagy, csapatcsendőr tiszt, Baán Jenő katolikus tábori lelkész és a gépkocsivezető tizedes (Rózsa Gyula felvétele, Péchy György fényképe)

98.1. A 17. gyalogezred ezredközvetlen lovasszakaszának katonái az arcvonalon átszökött, foglyul ejtett szovjet katonákkal, Gremjacsje közelében, 1942 nyarán. Balról az első (fürdőnadrágban) Lányi József huszár, a második Bálintitt Károly százados, a szakasz parancsnoka (Lányi József fényképe)

98.2. A 17. gyalogezred ezredközvetlen lovasszakasza pihenőben a Don közelében, 1942 nyarán (Lányi József fényképe)

98.3. Reischl Rafael tartalékos huszárhadnagy, a 9. önálló huszárszázad szakaszparancsnoka (jobbról a második) látogatóban Sztaro Nyikolszkojében, 1942 nyarán. Jobbról, szállása lépcsőjén ülve Kemendy Géza tartalékos zászlós, a 17./II. zászlóalj vonatparancsnoka (Kemendy Géza felvétele)

99.1. Bálintitt Károly százados, a 17. gyalogezred ezredközvetlen lovasszakaszának parancsnoka, és beosztottja, Lányi József huszár pihenőben Kosztyenkinél, 1942 nyarán (Lányi József fényképe)

99.2. A 17. gyalogezred ezredközvetlen lovaszakaszának katonája, Lányi József huszár Alekszandrovkánál, 1942. szeptember 6-án (Lányi József fényképe)

99.3. A 17. gyalogezred ezredközvetlen lovaszakaszának katonái a Don közelében, 1942 nyarán. Elöl balról az első Lányi József huszár (Lányi József fényképe)

100.1. A 47/I. zászlóalj katonái az ezredzenekar térzenéjét hallgatják Alekszandrovkán, 1942. július 31-én (Varga Ferenc Ottó felvétele)

100.2. A 47/I. zászlóalj géppuskás századának aknavető figyelője a Don közelében, Alekszandrovka térségében, 1942 nyarán. Balról Varga Ferenc Ottó hadapród őrmester, szakaszparancsnok (Varga Ferenc Ottó felvétele)

100.3. A 47/I. zászlóalj géppuskás századának aknavető raja tüzelőállásban egy 36/39 M. 81 mm-es aknavetővel Alekszandrovkánál, 1942 nyarán (Varga Ferenc Ottó felvétele)

100.4. A 47/I. zászlóalj géppuskás századának aknavető honvédjei fedezékük előtt, Alekszandrovka térségében, 1942 nyarán (Varga Ferenc Ottó felvétele)

101.1. Tábori istentisztelet a 9. könnyű hadosztálynál Ivanovkán, 1942 nyarán (dr. Eger Zsigmond felvétele)

101.2. A 9. könnyű hadosztály tisztjei beszélgetnek istentisztelet után, Ivanovkán, 1942 nyarán. Jobbról Cserfalvy Ödön alezredes, a 9. fogatolt vonatosztály parancsnoka, mellette dr. Bottyán Imre orvos őrnagy, hadosztály vezető orvos (dr. Eger Zsigmond felvétele)

102.1. A 9. kocsizó légvédelmi géppuskás század parancsnoka, Emecz István tartalékos főhadnagy orosz parasztokkal Ivanovka környékén, 1942 nyarán (dr. Eger Zsigmond felvétele)

102.2. A 17. gyalogezred tisztjei Gremjacsje környékén, 1942 nyarán. Balról az első dr. Daka Mihály orvos főhadnagy, a harmadik Szende László százados, a 17/1. zászlóalj géppuskás századának parancsnoka, a negyedik Baán Jenő, az ezred katolikus tábori lelkésze (dr. Daka Mihály fényképe)

102.3. A 9. könnyű hadosztály uzsonnázó tisztjei a Don menti hadműveleti területen, 1942 nyarán. Elöl balról Somfay Károly tartalékos gazdasági főhadnagy (17. gyalogezred), jobbról Richl Tibor, a 47. gyalogezred gazdasági főhadnagya (dr. Eger Zsigmond felvétele)

103.1. A 9/3. üteg parancsnoka, Fornay Ervin százados kitüntetésekkel ad át katonáinak Gremjacsje közelében, 1942 nyarán (Fornay Ervin fényképe)

103.2. A 9. könnyű tüzérezred tábori konyhája a szabadban készíti az ebédet 1942 nyarán (Hoffmann Sándor fényképe)

103.3. A 9/II. könnyű tüzérezred parancsnoksága Gremjacsjában, 1942 nyarán. Balról a második Orbán Nándor százados, a 9/7. üteg parancsnoka, a negyedik Gothay Artúr alezredes, a 9. könnyű tüzérezred parancsnoka (Raksányi György fényképe)

104.1. Orosz asszonyok és gyerekek Alekszandrovka térségében, 1942 nyarán (Benkő József fényképe)

105.1. Gremjacsje polgári lakosságának kitelepítése, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán fényképe)

104.2. Gremjacsje lakosai, orosz nők, gyerekek és öregek egy gémeskút-nál, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

104.3. Kitelepített orosz asszonyok Gremjacsje környékén, 1942 őszén (Nyíry Zoltán felvétele)

105.2. Gremjacsje kitelepített lakosai állataikkal és szekérre rakott holmijukkal, 1942 júliusában (Takács József fényképe)

105.3. Gremjacsjéből kitelepített polgári lakosok szalmaviskókban a falu mögötti völgyben, 1942 nyarán. Felfedezésük után hátrább kísérték őket (Péchy György felvétele)

106.1. Dr. Ángyán Sándor, a 9. könnyű tüzérezred tartalékos főhadnagya betakarítást végző orosz nőkkel Ivanovka környékén, 1942 nyarán (dr. Eger Zsigmond felvétele)

106.2. Orosz asszonyok gabonát csépelnek a 47. gyalogezred honvédeinek felügyeletével Kosztyenki környékén, 1942 nyarának végén (Sólyomvári György felvétele)

107.1. Eligazító táblának használt, kilótt szovjet T-60-as könnyű harckocsi Kosztyenkinél, 1942 nyarán (Birkus Imre felvétele)

107.2. A 47. gyalogezred egyik mozgó konyhája álcázva, Kosztyenki környékén, 1942 nyarán (Birkus Imre felvétele)

107.3. Eszes László tartalékos főhadnagy (jobbról a második), a 47. gyalogezred ezred másod segédtisztje szovjet hadifoglyokat hallgat ki Kosztyenki környékén, 1942 nyarán (Birkus Imre felvétele)

108.1. A 17./II. zászlóalj tisztjei egy szovjet hadifoglyot hallgatnak ki a zászlóaljparancsnokság épületének udvarán Gremjacsjében, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

108.2. A 17./II. zászlóalj csapatcsendőr tisztje, Jeszenszky Elek próbaszolgálatos főhadnagy beosztottjaival egy kényszerleszállást végrehajtott szovjet LAG-3 típusú, együléses vadásziprepülő mellett, Gremjacsje környékén, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

108.3. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának egyik raja Gremjacsjében, 1942 augusztusában (Nyíry Zoltán felvétele)

109.1. A 17./II. zászlóalj parancsnoka, Kaltróy Antal alezredes hanglemezeket hallgatva egy szovjet hadifogollyal beszélget Gremjacsjében, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

109.2. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának lovászai pihenőben, egy őket segítő orosz nővel. Balról a harmadik Rajki Dezső hadapród őrmester (Rajki Dezső felvétele)

110.1. A 17./II. zászlóalj tisztjei Gremjacsjében, 1942 nyarán. Jobbszé-
len Kaltróy Antal alezredes, a zászlóalj parancsnoka (Nyíry Zoltán
felvétele)

110.2. Kaltróy Antal alezredes, a 17./II. zászlóalj parancsnoka, és dr.
Viczián Antal karpaszományos tizedes, címzetes orvos zászlós, az
alakulat orvosa Gremjacsjénál, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

110.3. Sebesültszállító gépkocsi a 17./II. zászlóaljnál Gremjacsjében,
1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

111.1. A 17./II. zászlóalj egyik puskásszázadának gránátvetős raja
36/39 M. 50 mm-es gránátvetővel tüzet nyit Gremjacsje környékén,
1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

112.1. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának honvédek csirkéket kopasztanak az ebédhez Gremjacsjében, 1942. július 10. után (Nyíry Zoltán felvétele)

112.2. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának katonái kondérban főzik az ebédet Gremjacsjénál, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

112.3. A 2. hadsereg haditudósító századának propaganda célra használt, nagy teljesítményű, kerek hangszórója a 17./II. zászlóalj parancsnokságának harcálláspontja mellett Gremjacsjében, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

113.1. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának tisztje egy zsákmányolt szovjet 7,7 mm-es Maxim-géppuskát próbál ki Gremjacsjénál, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

114.1. A 17/II. zászlóalj honvédei elesett bajtársuk sírját ássák Gremjacsjében, 1942 nyarán (Nyíry Zoltán felvétele)

114.2. Illés Józsefnek, a 17/II. zászlóalj honvédjének sírja Gremjacsjében, 1942 nyarán. Mellette Mátai Ferenc őrzető és Mátai Mihály őrzető (Mátai Ferenc fényképe)

114.3. Sándor István tizedes (17/I. zászlóalj) sírja Gremjacsjében, 1942. augusztus 4. után (Kiss Lajos felvétele)

V. Hídőharcok Kosztyenki térségében és a 17/III. zászlóalj arcvonalszakaszán

A Don mögé visszavonuló és a magyar hadsereg gyengéit hamar kitapasztaló szovjet csapatok augusztusban erőteljes támadásokat indítottak, hogy a folyó nyugati partját is birtokukba vehessék, és ott hídőállásokat foglaljanak el. Ezen eredményes támadásaik középpontjába főleg az urivi Don-kanyar, illetve Korotojak és Scsucsje települések környéke került. A 9. könnyű hadosztály arcvonalszakaszán a 34/I. és a 47/II. zászlóalj sávhatárához közeli Kosztyenki községnél próbálkoztak kisebb hídőfő kialakítani a szovjet csapatok.

Támadásukat kezdetben egy zászlóaljnyi erőben, kellő tüzérségi és repülő támogatással augusztus 8-án indították meg a nagykanizsai könnyű hadosztály 34/I. zászlóaljának védőállása ellen. A partot ért támadók előretörését aznap délután, 4-500 méterre a folyótól tudta megállítani a zászlóalj. Másnap már a parti mocsaras terepbe befészkelte, s az éjszaka folyamán komoly erősítést kapott szovjet csapatokkal kellett felvenni a harcot a zalai honvédeknek. Az idecsoportosított 17/I. és 17/II. zászlóalj részeinek, valamint a szomszédos 47/I. zászlóaljnak együttes támadása sem vezetett eredményre, sőt a megerősödött szovjet erők erős tüzérségi előkészítés után betörték a magyar állásokba és elfoglalták Kosztyenki községet is. Augusztus 10-én délután, a már komoly ellenséges betörés megállítása után a 9. könnyű hadosztály az eddig idecsoportosított zászlóaljaival és néhány ezredközvetlen alosztállyal újabb ellenlökést kísérelt meg. Háromórás heves harc után visszafoglalták Kosztyenkit és az eredeti védőállásokat.

A végleges helyzet a szovjet hídőállás előtt augusztus 13-ára alakult ki. A parthoz szorított, ott akadályokkal és aknákkal biztosított, támpontszerűen védekező szovjet zászlóaljnyi erőt végül is nem sikerült visszavetni a túlsó partra. A hídőfő teljes felszámolása csak december 30-án, a 34/I. zászlóalj egy századnyi harccsoportjának rajtaütészerű vállalkozása eredményeképpen történt meg. Akkor, amikor már megléte az elkövetkező 1943. januári események miatt jelentéktelenné vált a szovjet csapatok szempontjából. A 9. könnyű hadosztály, az augusztus 8-ától 13-áig tartó Kosztyenki körüli harcokban 674 – benne 34 tiszti – sebesültet veszített. A hősi halottaknak és az eltűnteknek a számát kb. 150 főre becsülték.

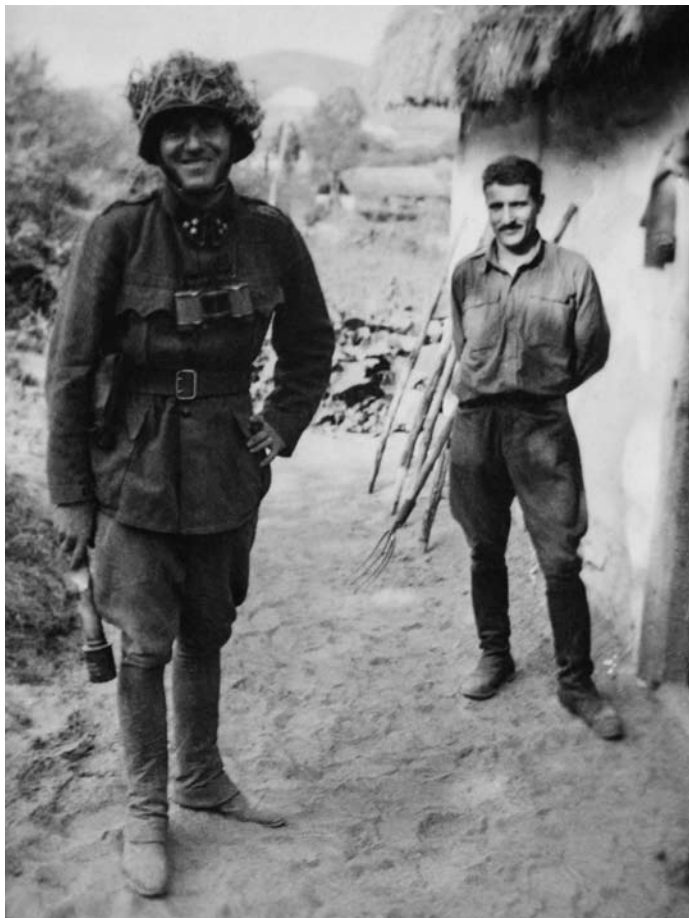
A 9. könnyű hadosztály arcvonalának északi sávhatárán, a 17/III. zászlóalj védelmi vonalának balszárnyán

augusztus 15-én hajnalban indítottak támadást és létesítettek kisebb hídőfő a szovjetek. Az itt átkelt erők a későbbiekben további erősítést kaptak, s az ellenük megindított – javarészt arcból történő – ellentámadások sorra hatástalanok maradtak. A nagykanizsai seregtest parancsnoksága ezt követően a további vállalkozásokat leállította, s csupán a hídőfő erős figyelését rendelte el. Ez, a Don és a Voronyezs patak összefolyásánál lévő szigettel átellenben létesített, később drótkadállyal és aknázzal körülvett kisebb hídőállás végig megmaradt a magyar csapatok ottléte alatt. Az augusztus 15. és 19. közötti harcokban több mint 70 (elesett, megsebesült) főt veszített zalaegerszegi zászlóalj katonái „*gennyfolt*nak” nevezték el.

A Tyim környéki és a Don menti harcokban súlyos veszteségeket szenvedett zalai zászlóaljak úgynevezett harcos – tehát első vonalban lévő – állománya erősen megcsappant. Egy augusztus 16-ai kimutatásban az alábbi adatok szerepelnek a 9. könnyű hadosztály zászlóaljai-nak harcos létszámait illetően:

17. gyalogezred	47. gyalogezred
17/I. zászlóalj	47/I. zászlóalj
7 tiszt	1 tiszt
216 legénység	80 legénység
17/II. zászlóalj	47/II. zászlóalj
7 tiszt	10 tiszt
311 legénység	415 legénység
17/III. zászlóalj	34/I. zászlóalj
10 tiszt	5 tiszt
400 legénység	166 legénység

Augusztustól már több 200 fős menetszázadot indítottak el a hátországból a leharcolt alakulatok személyi veszteségeinek pótlására. A 9. könnyű hadosztály nagy veszteségeket szenvedett 17/I. és 47/I. zászlóalját azonban már nem lehetett ezekből, illetve a vonatalakulatoktól átcsoportosított állományból feltölteni. A két zászlóaljat augusztus végén a könnyű hadosztály parancsnoksága feloszlatta, és velük a megmaradt zászlóaljakat személyileg és anyagiilag feltöltötte.

116.1. Kőszeghy Attila vezérkari százados, a 34/I. zászlóalj parancsnoka Kosztyenkinél, 1942 augusztusában (Birkus Imre felvétele)

116.2. Kőszeghy Attila vezérkari százados, a 34/I. zászlóalj parancsnoka, Major Ottó ezredes, a 47. gyalogezred parancsnoka, és az augusztus 18-án hősi halált halt Franco Vellani Dionisi olasz haditudósító Kosztyenkinél, 1942. augusztus 18. előtt (Birkus Imre felvétele)

116.3. Böszörményi Géza alezredes, a 47/I. zászlóalj parancsnoka (térképpel), megbeszélést tart tisztsjeivel a keleti hadszíntéren, 1942 nyarán (Birkus Imre felvétele)

117.1. Magyar egészségügyi katonák egy sebesült honvéddel Ivanovka környékén, 1942 nyarán (dr. Eger Zsigmond felvétele)

117.2. A 9. könnyű hadosztály kocsin fekvő, bekötözött sebesült honvédek Ivanovka környékén, 1942 nyarán (dr. Eger Zsigmond felvétele)

118.1. A kosztyenki hídfő felszámolására indítandó támadás tervének megbeszélése a 47. gyalogezred parancsnokának harcálláspontján, Kosztyenkinél, 1942. augusztus 10. körül. Balról az asztalnál: Farkas Ödön alezredes, a 17/I. zászlóalj parancsnoka, Major Ottó ezredes, a 47. gyalogezred parancsnoka, Ujlaki Jenő ezredes, a 9. könnyű hadosztály parancsnoka. Szemben balról Kovách Imre hadnagy, a 9/II. tüzérszázály segédtisztje, hátul jobbról a második Péchy György főhadnagy, a 17. gyalogezred első segédtisztje (Birkus Imre felvétele)

118.2. Az ellentámadás tervének egyeztetése a 47. gyalogezred parancsnokának harcálláspontján, Kosztyenkinél, 1942. augusztus 10. körül. Balról Farkas Ödön alezredes, a 17/I. zászlóalj parancsnoka és Major Ottó ezredes, a 47. gyalogezred parancsnoka, középen (szemüveggel) Ujlaki Jenő ezredes, a 9. könnyű hadosztály parancsnoka (Péchy György felvétele)

119.1. Ujlaki Jenő ezredes, hadosztályparancsnok (balról a második) a 47. gyalogezred tisztjeivel, Kosztyenki környékén, 1942 nyarán. Jobbról a harmadik Major Ottó ezredes, a 47. gyalogezred parancsnoka (Birkus Imre felvétele)

119.2. Ujlaki Jenő ezredes, hadosztályparancsnok (balról) egy 37 M. Krupp nagy terepjáró gépkocsin távozik a 47. gyalogezred parancsnokságáról, 1942 augusztusában (Birkus Imre felvétele)

120.1. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának katonái a géppuskahevedert tárazzák be Kosztyenkinél, 1942. augusztus 12-én (Nyíry Zoltán felvétele)

120.2. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának katonái Kosztyenkinél, 1942. augusztus 12-én. Kelemen Géza tartalékos zászlós (jobbra) a kibontakozó szovjet ellentámadást figyeli (Nyíry Zoltán felvétele)

121.1. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának katonái harc közben, 7/31 M. 8 mm-es (Schwarzlose) géppuskával Kosztyenkinél, 1942. augusztus 12-én (Nyíry Zoltán felvétele)

122.1. Kosztyenkinél zsákmányolt szovjet fegyverek és katonai felszerelések (puskák, géppuskák, gránátvetők, rohamsisakok és gázálcok), 1942 augusztusában (Birkus Imre felvétele)

122.2. 47. gyalogezredbeli honvédek őrzik a Kosztyenkinél fogságba ejtett szovjet katonákat, 1942. augusztus 9. után (Birkus Imre felvétele)

123.1. Ivanovkára beérkező szovjet hadifoglyok, 1942 augusztusában (dr. Eger Zsigmond felvétele)

124.1. A 9. könnyű hadosztály parancsnokságának tisztjei és tiszthelyettesei szovjet hadifoglyokkal, Ivanovkán, 1942 augusztusában (dr. Eger Zsigmond felvétele)

124.2. Szovjet hadifoglyok érkeznek Ivanovkára, 1942 augusztusában (dr. Eger Zsigmond felvétele)

125.1. Sírkereszteket készítenek a 47. gyalogezred katonái az elesett bajtársaik számára Kosztyenki környékén, 1942 augusztusában (Birkus Imre felvétele)

125.2. A 47. gyalogezred hősi halottainak temetője Kosztyenkinél, 1942 őszén (Martsa Sándor fényképének másolata)

126.1. Csathó Egon hadnagynak, a 17/I. zászlóalj 1. puskásszázada parancsnokának sírja Parnicsnijban, 1942. augusztus 10. után (dr. Eger Zsigmond felvétele)

126.2. Dr. Külley Tivadar hadapród őrmesternek, a 47. gyalogezred aknavető százada szakaszparancsnokának sírja Sztarij Oszkolban, 1942. augusztus 18. után (dr. Szabó Sándor felvétele)

126.3. Kosztyenkinél elesett magyar honvédek sírjai Parnicsnij környékén, 1942 augusztusában (dr. Eger Zsigmond felvétele)

127.1. A 17/III. zászlóalj elsősegélyben részesített, bekötözött sebesültjei Gremjacsje közelében, 1942 nyarán (Rajki Dezső felvétele)

127.2. Tóth Józsefnek, a 17/III. zászlóalj őrzetőjének sírja Gremjacsjében, 1942. augusztus 19. után (Tornyos János fényképe)

VI. Hadműveleti szünet négy hónapig

A Don menti hídfőcsaták a magyar hadsereg 200 km-es arcvonalán szeptember végére mindenütt befejeződtek. A csapatok az elért vonalban védelemre rendezkedtek be. Az arcvonalszolgálatot teljesítő zalai alakulatok állománya — ahogy a 2. hadsereg többi csapattesteié is — a harcoktól mentes időszak túlnyomó részében a védőállások kiépítésének és tökéletesítésének nehéz fizikai munkálatait végezte. Az őszi és kora téli hónapokban a korábbiaknál is súlyosabb megterhelések vártak rájuk. Nagyobb szabású ellenséges felderítő vállalkozásokkal ugyan nem kellett számolni, de a téli védelemre való felkészülés komoly fizikai igénybevételt követelő munkálatait fel kellett gyorsítani és intenzívebbé kellett tenni. A hadosztály-, illetve ezredparancsnoksági rendelkezések külön hangsúlyozták, hogy *„...a hideg idő bekövetkeztéig minden ember fűthető és minden ló zárt elhelyezésben legyen, s az anyag oly módon legyen tárolva, hogy a tél folyamán tönkre ne menjen.”* A téli szállások elkészítéséhez szükséges anyagot a csapatoknak saját maguk által fakitermeléssel, vagy szükség esetén épületek faanyagának kibontásával kellett biztosítaniuk. A védőállások fűtésére rajkályhák kiutalását ígérték a parancsnokságok. A csapattesténél augusztus folyamán megkezdett műszaki munkálatok részleteiről dr. Szabó Sándor tartalékos hadnagy, a 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető századának szakaszparancsnoka az alábbiakat vetette papírra életrajzi írásában: *„Minden rajnak saját bunkert, legalább két váltóállást, figyelőhelyet és ezeket összekötő futóárokrendszert kellett kiépítenie és a »téli védelemre« később szükséges anyagokat, például tüzelőanyagot, üveget, álcázó- és fedőanyagot, takarmányt kellett előkészítenie.”*

A parancsnokságok kérlelhetetlen szigorral követelték az elérendő legnagyobb teljesítményt. Sietni kellett ezen szükséges műszaki és erődítési munkálatok mielőbbi befejezésével, hiszen elvégzésük a korán beköszöntő oroszországi télies időjárási viszonyok közepette már komoly nehézségekbe ütközött. A csapatok és a loállomány élelmezése szempontjából elengedhetetlenül fontos feladatok (félbehagyott aratási és szénatermelési munkálatok) ellátása mellett a védőállások kiépítését és tökéletesítését célzó kötelező munkaszolgálatra a Don mögötti falvak lakosságát is igénybe vették. Rajtuk kívül tábori munkásszázadokat is vezényeltek az arcvonal mögé, a 9. könnyű hadosztálynál végzett kemény műszaki munkálatoknál október-november folyamán öt munkaszolgálatos csapattest segédkezett.

A magyar honvédeket jelentős mértékben megviselte az egyhangú és cseppet sem veszélytelen Don menti árokszolgálat. A zalaegerszegi Németh József, a 17./III. zászlóalj tizedese a következőket jegyezte fel harctéri naplójában: *„Nekünk itt oly egyforma már minden, hogy még a vasárnapot is kifeledjük az ünnepek sorából. Tábori misét már*

nagyon régen nem hallgattunk. Mi nap, nap után kint vagyunk a futóárok sáros falai között, ott imádkozunk és kérjük a jó Istent, hogy segítsen meg bennünket. Az éjszakák még hangosak a puska és ágyú dörrenésétől, az éjjel bombázás csak tart, de nekünk már mindegy, mi már megszoktuk. Napok után telnek a hetek, hetek után a hónapok, ha nagyobb ünnep következik, már biztosra vesszük, hogy meleg napjaink lesznek, és ezekre az ünnepekre kellőképpen fel is készülünk, mert a muszka ezeket kihasználva mindig támad.”

128.1. A 17./III. zászlóalj honvédjei téli fedezéket építenek Gremjacsje környékén, 1942 őszén (Rajki Dezső felvétele)

A július 18. és szeptember 16. közötti súlyos doni hídfőcsatákat követően — a tavasszal elvonulóhoz képest — egy leharcolt, létszámában, fegyverzetében és felszerelésében megfogyatkozott, súlyos ellátási gondokkal küzdő magyar hadsereg várt sorsának beteljesedésére. A magyar politikai és katonai vezetés — a 2. hadsereg gondjainak orvoslását illetően — csupán némi fegyverzeti és felszerelésbeli kiegészítésre, valamint a személyi állomány fokozatos felváltására hajlott, a helyzet megoldásának felelősségét a felettes német hadvezetés vállán hagyta. Látszólagos érzéketlensége nem részvétlenségéből és felelőtlenségéből fakadt, hanem új elemekkel bővült bel- és külpolitikai célkitűzései gátolták abban, hogy a Don mentén helytálló hadsereg megsegítésére törekedjen. A román vezetésnek Észak-Erdély és Székelyföld visszaszerzésére irányuló, egyre nyíltabban hangoztatott szándéka arra készítette, hogy honvédelmi erőforrásainak nagy részét a háború befejeztével elkerülhetetlennek látszó magyar-ro-

mán fegyveres konfliktusra — Szombathelyi Ferenc vezérezredesnek, a Honvéd Vezérkar főnökének szavaival élve: *„saját külön háborúnkra”* — tartalékolja. A német hadvezetéstől várta a *„doni hadsereg”* megerősítését, és csak némi fegyverzeti, felszerelésbeli kiegészítésre és a személyi állomány fokozatos felváltására hajlott.

Az első ütemben — november és december hónapokban — közel 50 ezer fős kontingens került ki a Don menti arcvonal mögött létesített hadtest-kiképzőtáborokba. Javarészt a leharcolt csapattestek felváltására érkeztek ki. A 3 ezredparancsnokságon és 12 zászlóaljon kívül 87 tábori és különleges munkásszázadot, illetve valamennyi gyalogzászlóaljhoz két-két menetszázadot is kiszállítottak a 2. hadsereghez. A központi utasítás szerint a hadműveleti területre csupán egyéni fegyverzettel kikerkező felváltó alakulatoknak — 2-4 hetes utóképzésüket követően — az arcvonalban a leváltandóktól kellett átvenniük a gyalog-sági nehézfegyvereket és a téli felszerelést.

A legnagyobb méretű felváltásokat éppen a 9. könnyű hadosztálynál tervezték. Nem véletlenül, hiszen a 13.500 fős kivonuló létszámhoz képest decemberben 384 tiszt és

10.230 főnyi legénység alkotta személyi állományát. Felváltásra került volna III. zászlóaljának kivételével a 17. gyalogezred, valamint a 47. gyalogezred 34./I. zászlóalja. Az előbbi helyére a székesfehérvári 3. gyalogezred I. és II. zászlóalja, az utóbbi helyére pedig a kassai 21./I. zászlóalj érkezett ki november első felében a doni arcvonal mögé. A tervezett váltások időpontja egybeesett az 1943 januárjában megindult szovjet offenzíva kezdetével, így a leváltottak javarészt fegyvertelen tömegei is belekerültek a súlyos védelmi- és utóvédharcokba, illetve a visszavonulás forгатagába.

A 3. gyalogezred alakulatai által történt felváltások viszonylag zavartalanul, s többnyire még a szovjet hadműveleteket megelőzően javarészt lezajlottak. Ezen felváltó csapattestek azonban nem juthattak hozzá teljes mértékben a számukra előírt és szükséges fegyverzethez és felszereléshez, a felváltott 17. gyalogezredbeli csapatok pedig nem kerülhettek vissza a hátsórszágba, s a náluk maradt — zömében roppant kevés és gyenge — gyalogsági fegyverzettel részesei voltak a III. hadtest 1943. januári és februári védelmi és utóvéd harcainak.

129.1. Szovjet hadifoglyot kísérnek a 17./III. zászlóalj honvédjei Gremjacsje környékén, 1942 őszén (Takács József fényképe)

130.1. Kaltróy Antal alezredes, a 17./II. zászlóalj parancsnoka a tisztjeivel beszélget Gremjacsjében, 1942. augusztus 22-én (Kaltróy Antal fényképe)

130.2. A 17./II. zászlóalj tisztjei Gremjacsjéből távcsővel figyelik a Don túlsó partján lévő ellenséget. Balról: Nyíry Zoltán hadnagy, Papp Lajos főhadnagy és Kaltróy Antal alezredes, zászlóaljparancsnok (Nyíry Zoltán felvétele)

130.3. A 17. gyalogezred tisztjei az ezredparancsnokság épületének udvarán Gremjacsjében, 1942 őszén. Jobbról balra: Szakáts Zoltán ezredes, ezredparancsnok, Kaltróy Antal alezredes, a 17./II. zászlóalj parancsnoka, dr. Viczián Antal karpaszományos tizedes, címzetes orvos zászlós, a 17./II. zászlóalj vezető orvosa, valamint egy hadapród őrmester, a 17./II. zászlóalj írtnoka, aki térképről jelent parancsnokának (Péchy György felvétele)

131.1. Vállalkozásra indulnak a 17./II. zászlóalj géppuskás századának honvédjei Gremjacsje közelében, 1942. szeptember 25-én (Nyíry Zoltán felvétele)

131.2. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának vállalkozásról visszatért honvédjei (középen Kelemen Géza tartalékos zászlós) Gremjacsje környékén, 1942. szeptember 25-én (Nyíry Zoltán felvétele)

132.1. A 17./II. zászlóalj géppuskás százada egyik 7/31 M. 8 mm-es (Schwarzlose) géppuskájának rögzítése és belövése Gremjacsjénál, 1942 őszén (Nyíry Zoltán felvétele)

132.2. A 17./II. zászlóalj egyik 7/31 M. 8 mm-es (Schwarzlose) géppuskája fedezékben, mellette Kelemen Géza tartalékos zászlós, géppuskás szakaszparancsnok (Nyíry Zoltán felvétele)

133.1. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának egyik 36/39 M. 81 mm-es aknavetője egy Gremjacsjéhez közeli horhosban, 1942 őszén. Jobbról Baán Jenő katolikus tábori lelkész (Nyíry Zoltán felvétele)

133.2. A 17./II. zászlóalj „Álmos” figyelője Gremjacsje közelében, 1942 őszén (Nyíry Zoltán felvétele)

132.3. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának csoportja sikeres vállalkozás után Gremjacsje környékén, 1942 őszén (Nyíry Zoltán felvétele)

133.3. A 17./II. zászlóalj honvédekjei pálinkát főznek Gremjacsjében, 1942 őszén. Jobbról dr. Viczián Antal karpaszományos tizedes, címzetes orvos zászlós (Nyíry Zoltán felvétele)

134.1. A 17. gyalogezred tiszti kaszinója Gremjacsjében 1942-ben. Az ezredparancsnokság épületén elhelyezett karikatúrán az alábbi tisztek láthatók: balról az asztal előtt Somfay Károly tartalékos gazdasági főhadnagy, hátul balról a második Hady Jenő főhadnagy, azután Baán Jenő katolikus tábori lelkész, Jeszenszky Elek próbaszolgálatos főhadnagy, Szakáts Zoltán ezredes, ezredparancsnok, dr. Daka Mihály orvos főhadnagy, Péchy György főhadnagy. Jobbra elől Lékai Gusztáv tartalékos zászlós, hátul a lovon Sipos Károly református tábori lelkész (TGYM)

134.2. A 17/I. rohamszázad rohamtanfolyamon résztvevő honvédek német kiképző tisztekkel Sztaro Nyikolszkójában, 1942 őszén (Péchy György felvétele)

135.1. A 9. fogatolt vonatosztály egyik szakasza a magyar államiséget jelképező kettőskereszt emlékmű előtt egy orosz faluban. A keresztől jobbra Gyerák István karpaszományos szakaszvezető (Molnár Ernő fényképe)

135.2. A 9. fogatolt vonatosztály postája Sztaro Nyikolszkójába érkezik, 1942. augusztus 30-án (Gyerák István fényképe)

135.3. A 9. fogatolt vonatosztály konyhája Sztaro Nyikolszkójában, 1942. augusztus 30-án. Balról a második Gyerák István karpaszományos szakaszvezető (Gyerák István fényképe)

136.1. A 9. könnyű hadosztály parancsnokságának tisztjei Franco Vellani Dionisi olasz haditudósító sírjánál Ivanovkán, 1942 őszén. Bal szélén Ujlaki Jenő ezredes, hadosztályparancsnok (Szabó Péter fénykép-gyűjteménye)

136.2. Dr. Daka Mihály orvos főhadnagy, a 17. gyalogezred vezető orvosa (jobbról) egy orvos főhadnaggal a Don mentén, 1942 őszén (dr. Daka Mihály fényképe)

137.1. Szentirmay Tibor tüzérszázados a 47. gyalogezred parancsnokságának irodájában, Kosztyenki környékén, 1942 őszén (Birkus Imre felvétele)

137.2. A 47. gyalogezred parancsnokságának irodája Kosztyenkiben, 1942 őszén (Birkus Imre felvétele)

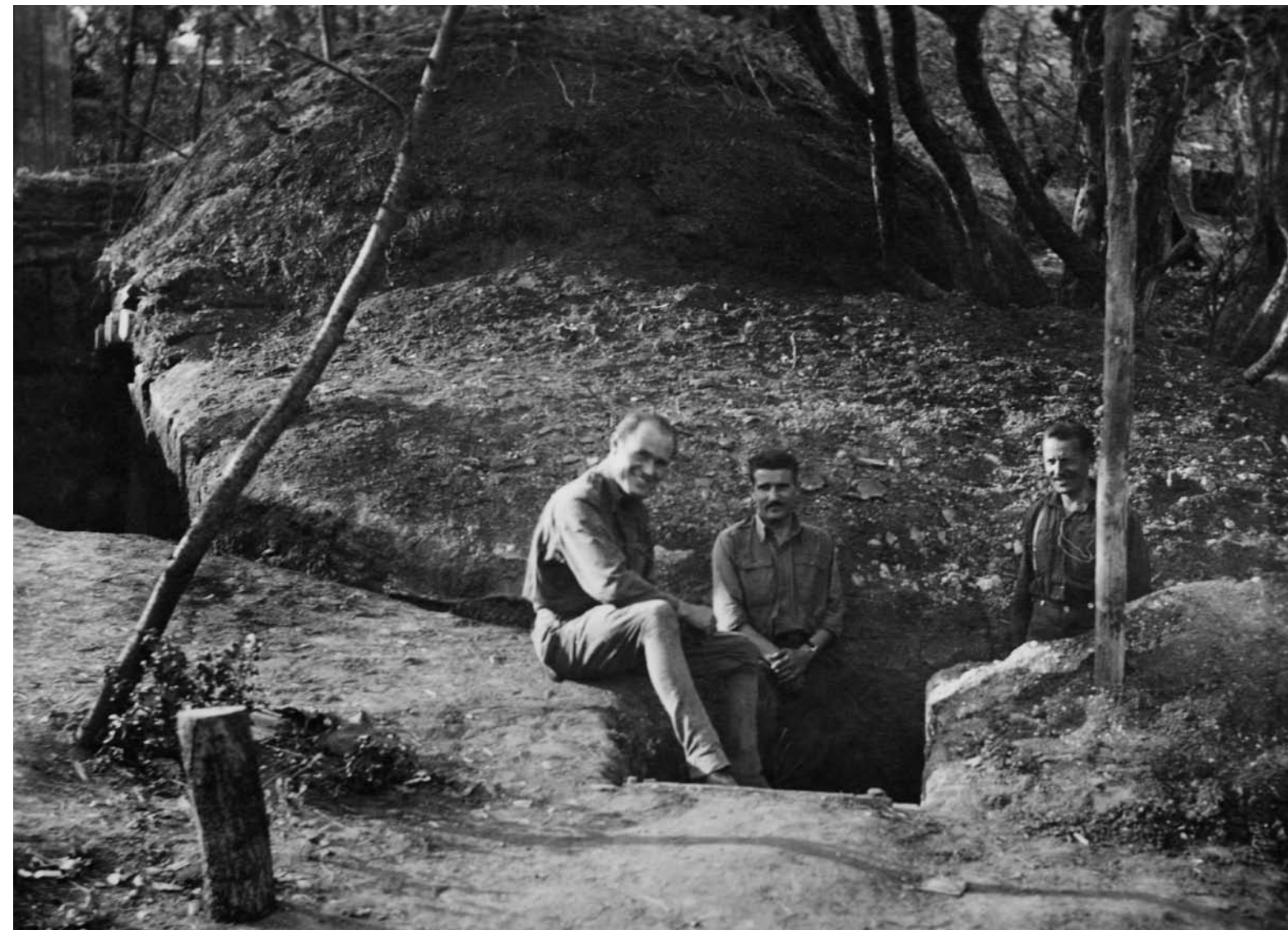
137.3. A 9. könnyű tüzérezred irodája az ezredparancsnokság épületében, Ivanovkán, 1942 őszén. Balról Gothay Artúr alezredes, az ezred parancsnoka, jobbról Raksányi György főhadnagy (Raksányi György fényképe)

138.1. A 9/3. üteg egyik 37 M. 10,5 cm-es (Göring) könnyű tarrackja földbe ásott tüzelőállásban a Don közelében, Gremjacse környékén, 1942 kora őszén. Jobbról Garda József tüzértizedes, lövegvezető (Garda József felvétele)

138.2. Raksányi György tüzérfőhadnagy egy orosz faluban, 1942 őszén (Raksányi György fényképe)

138.3. A 9. könnyű hadosztály tisztjei a Don közelében, 1942 őszén. Balról: Krassay Pál alezredes, a 9./II. könnyű tüzérsztály parancsnoka, Major Ottó ezredes, a 47. gyalogezred parancsnoka és Gothay Artúr alezredes, a 9. könnyű tüzérezred parancsnoka (Szabó Péter fényképgyűjteménye)

139.1. A 47./II. zászlóalj mozgókonyhája egy földalatti fedezékben, Kosztyenki közelében, 1942. szeptember 25-én (Sólyomvári György felvétele)

139.2. A 17./III. zászlóalj egyik fedezéke a Don közelében, 1942 őszén. Előtte Rózsás János szakaszvezető (Rózsás János felvétele)

139.3. A 34./I. zászlóalj parancsnoki fedezéke futóárokban Alekszandrovkánál, 1942 augusztusában. Balról a zászlóaljparancsnok, Kőszeghy Attila vezérkari százados (Sólyomvári György felvétele)

140.1. A 47. gyalogezred új parancsnoka, Martsa Sándor ezredes (balról a második) tisztjei körében, Kosztyenki környékén, 1942 őszén (Birkus Imre felvétele)

140.2. Martsa Sándor ezredes, a 47. gyalogezred parancsnoka (jobbról a harmadik) meg szemléli a téli fedezékek építését Kosztyenkinél, 1942 őszén (Sólyomvári György felvétele)

141.1. Fedezéket építenek a 47. gyalogezred honvédjei Kosztyenki környékén, 1942 őszén (Birkus Imre felvétele)

142.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának katonái téli fedezéket építenek Gremjacsjétől északnyugatra, 1942 őszén. Jobbról a harmadik Rajki Dezső tartalékos zászlós (Rajki Dezső felvétele)

142.2. Munkaszolgálatosok harckocsiárkot ásnak a 17./III. zászlóalj arcvonalán, Gremjacsjétől északra, 1942 őszén. Balról Závodszy István százados (Závodszy István felvétele)

142.3. A 47. gyalogezred épülő fedezékeihez gyeptéglákat hordanak a zsidó munkaszolgálatosok Kosztyenki környékén, 1942 őszén (Sólyomvári György felvétele)

143.1-2. Orosz nők és férfiak harckocsiárkot ásnak a 17./III. zászlóalj védőkörletében, Gremjacsjétől északra, 1942 októberében (Rajki Dezső felvételei)

143.3. Harckocsiárkot ásnak a helyi lakosok a 17./III. zászlóalj védelmi vonalán, Gremjacsjétől északra, 1942 októberében (Szabó Péter fényképgyűjteménye)

144.1. A 17./III. zászlóalj katonái téli álcalepelben, behavazott fedezékük előtt, Gremjacsjénál, 1942 telén. Balról Rózsás János szakaszvezető (Rózsás János felvétele)

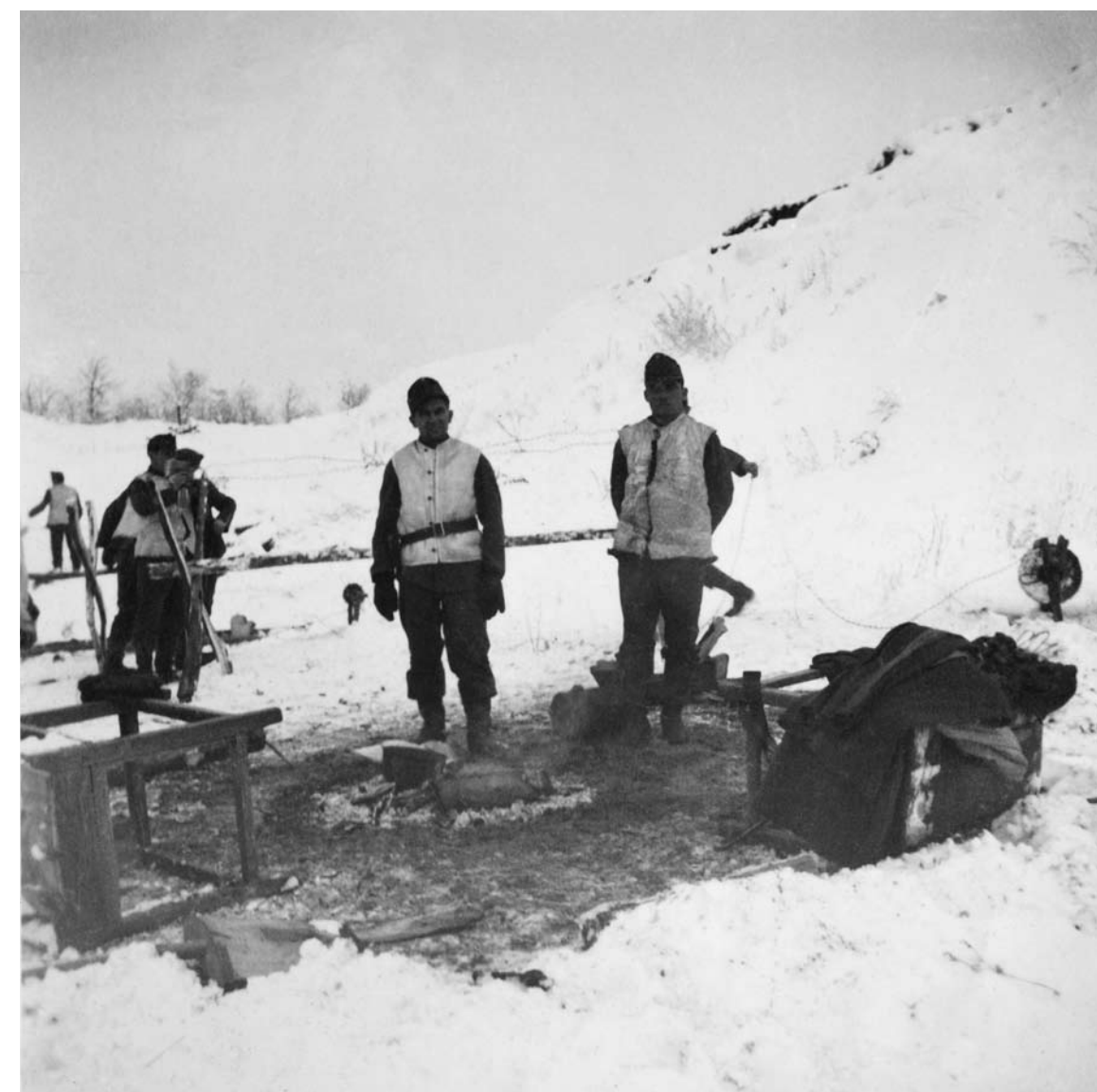
144.2. A 17./III. zászlóalj katonái írhamevényben, védőkesztyűvel a gerendákkal megerősített fedezék előtt, Gremjacsjénál, 1942 telén (Rózsás János felvétele)

144.3. A 17./III. zászlóalj katonái behavazott fedezékük előtt, Gremjacsje közelében, 1942 telén (Rózsás János felvétele)

145.1. A 17./III. zászlóalj katonái téli álcalepelben Gremjacsje környékén, 1942 novemberében (Kiss Lajos felvétele)

145.2. A 17./III. zászlóalj katonái Gremjacsjében, 1942 novemberében (Kiss Lajos felvétele)

145.3. A 17./III. zászlóalj katonái a műszaki zárat építik, illetve javítják Gremjacsjétől északra 1942 novemberében (Kiss Lajos felvétele)

146.1. A 17. gyalogezred hősi halottainak behavazott sírjai Gremjacsjében, 1942 telén. Balról az ezred katolikus tábori lelkésze, Baán Jenő (Kiss Lajos felvétele)

146.2. Szovjet hadifoglyok Gremjacsjében, 1942 novemberében (Kiss Lajos felvétele)

146.3. Orosz asszonyok harckocsiárkot ásnak Gremjacsje környékén 1942 novemberében (Kiss Lajos felvétele)

147.1. A 17. gyalogezred egyik hősi halottját temeti Baán Jenő katolikus tábori lelkész (jobbról) Gremjacsjében, 1942 novemberében. Az előtérben az 1942. augusztus 16-án elesett Kele József őrzető (17./III. zászlóalj) sírja (Kiss Lajos felvétele)

148.1. A 9. könnyű tüzérezred tisztjei egy behavazott fedezék bejáratánál, 1942 telén. Balról: Fodor Zoltán főhadnagy, Tavy László hadnagy, Raksányi György főhadnagy, Kovách Imre hadnagy (Raksányi György fényképe)

148.2. Martsa Sándor ezredes, a 47. gyalogezred parancsnoka (balszáron) tisztjeivel a behavazott fedezékek előtt, Kosztienki környékén, 1942 telén (Birkus Imre felvétele)

149.1. Dr. Ekhardt Ferenc tartalékos zászlós, a 47. gyalogezred árkásszáradának szakaszparancsnoka a hóban mosakszik Kosztienki környékén, 1942 telén (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

149.2. Dr. Ekhardt Ferenc tartalékos zászlós, a 47. gyalogezred árkásszáradának szakaszparancsnoka egylovas orosz szánnal Kosztienki környékén, 1942 telén (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

149.3. Dr. Ekhardt Ferenc tartalékos zászlós, a 47. gyalogezred árkásszáradának szakaszparancsnoka, sítalpas orosz gyerekekkel egy kolhozépület előtt, Kosztienki környékén, 1942 telén (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

150.1. A 47. gyalogezred ezredközvetlen távbeszélő szakaszának behavazott fedezőkei a vezetékeket tartó póznákkal, Kosztyenki mögött, 1942 telén (Sólyomvári György felvétele)

150.2. A 47. gyalogezred távbeszélő szakaszának behavazott bunkere, előtte a vezetékeket tartó farudak, Kosztyenki környékén, 1942 telén (Sólyomvári György felvétele)

150.3. A 47. gyalogezred árkászszázadának katonái Kosztyenki környékén, 1942 telén (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

151.1. A 47. gyalogezred ezredközvetlen távbeszélő szakaszának hadapród őrmestere, Schott János a német rádiót tanulmányozza az első vonalban, Uriv mögött, 1942. november 18-án (Sólyomvári György felvétele)

151.2. A 47. gyalogezred ezredközvetlen távbeszélő szakaszának katonái német rádiókkal az első vonalban, Uriv mögött, 1942. november 18-án. Balról a második Welch, német főhadnagy, a harmadik Schott János hadapród őrmester (Sólyomvári György felvétele)

151.3. A 47. gyalogezred ezredközvetlen távbeszélő szakaszának katonái, útban a német távbeszélő tanfolyamra, egy kilótt szovjet T-34-es közepes harckocsi előtt pózolnak Jablocsnojénál, 1942. november 14-én (Sólyomvári György felvétele)

152.1. A 17./III. zászlóalj altisztjei, Tósoki Kálmán őrmester és bajtársai téli védőfelszerelésben Gremjacsjénál, 1942 telén (Tósoki Kálmán fényképének másolata)

152.2. A 17./III. zászlóalj katonái szánval Gremjacsjében, 1942 telén (Tósoki Kálmán fényképének másolata)

153.1. Kelemen Géza tartalékos zászlós, a 17./II. zászlóalj géppuskás századának szakaszparancsnoka szemlére vezeti a század lovait Gremjacsje környékén, 1942 telén (Nyíry Zoltán felvétele)

153.2. Lószemle a 17./II. zászlóalj géppuskás századánál Gremjacsje környékén, 1942 telén (Nyíry Zoltán felvétele)

153.3. Kelemen Géza tartalékos zászlós, a 17./II. zászlóalj géppuskás századának szakaszparancsnoka (balról) tiszti legényével Gremjacsje környékén, 1942 telén (Nyíry Zoltán felvétele)

154.1. A 9. fogatolt vonatosztály honvédjei karácsonyfával a kezükben, Ivanovkán, 1942 karácsonyán. A karácsonyfától balra térdel Samu Imre honvéd (Samu Imre fényképe)

154.2. A 9. fogatolt vonatosztály honvédjei felsorakoznak Ivanovka háza előtt, 1942 karácsonyán. Az első sorban balról a hatodik Samu Imre honvéd (Samu Imre fényképe)

155.1. A karácsonyi szentmiséhez készített házioltár Sólyomvári György hadnagy, a 47. gyalogezred ezredközvetlen távbeszélő szakasza parancsnokának fedezékében, Kosztyenki környékén, 1942. december 24-én (Sólyomvári György felvétele)

155.2. A III. hadtest kiképzőtáborának tisztjei Andrejevskán, 1942 karácsonyán. Elöl középen Kaltróy Antal alezredes, a tábor parancsnoka, hátul jobbszélén Péchy György főhadnagy (Péchy György felvétele)

155.3. Dr. Daka Mihály orvos főhadnagy, a 17. gyalogezred orvosa (középen) Szilveszter estére Gremjacsjéba, az ezredtörzshöz viszi szánál Péchy György főhadnagyt, a kiképzőtáborba vezényelt ezred első segédtisztet (balról), 1942. december 31-én (Péchy György felvétele)

156.1. „-30 °C. Útban hazafelé.” Szabadságra induló magyar honvédek a kurszki pályaudvaron, 1943 januárjában (dr. Eger Zsigmond felvétele)

156.2. Kéregető orosz gyerekek a szabadságra induló magyar honvédek szerelvénye mellett Kurszk pályaudvarán, 1943 januárjában (dr. Eger Zsigmond felvétele)

156.3. A szabadságra induló magyar honvéd kenyeret ad a kéregető orosz gyerekeknek Kurszk pályaudvarán, 1943 januárjában (dr. Eger Zsigmond felvétele)

157.1. A III. hadtest kiképzőtáborának parancsnoka, Kaltróy Antal al-ezredes (balról a második) tisztjeivel egy kilőtt szovjet T-34-es közepes harckocsi előtt Andrejeván, 1942 telén (Kaltróy Antal fényképe)

157.2. Kiképzés hóviharban a III. hadtest kiképzőtáborában, Verhnye Turovo környékén, 1942 telén (Péchy György felvétele)

158.1-2. A kosztyenki hídfő felszámolására indítandó december 30-ai vállalkozás tervének megbeszélésére összegyűlt tisztek Kosztyenkiben, 1942. december 27-én (Sólyomvári György felvételei)

VII. A nagykanizsai seregtest védelmi és utóvédharcai 1943. január 12. és 30. között

A magyar arcvonal ellen feltételezett szovjet támadás célja és iránya szinte mindvégig teljes bizonytalanságban tartotta a 2. hadsereg parancsnokságát. A csapatoktól kevés, néha egymásnak ellentmondó hír érkezett a Don túlsó oldalán csoportosuló szovjet erőkről. Az urivi hídfő előtti és az attól északra és délre levő könnyű hadosztályok jelentései 1943. január első napjaitól azonban egyöntetűen e legnagyobb szovjet hídfőbe irányuló erős tehergépköcsi-forgalomról, s megélnékülő légi és földi felderítésekről számoltak be.

A kiszolgáltatott, számottevő páncéelhárító fegyverekkel és harcokcsikkal nem rendelkező, s vontatőeszköz hiányában mozgásképtelen tüzéségű magyar hadsereg nem tudott sokáig ellenállni a támadás súlypontjain túl-erőt képező szovjet csapatok offenzívájának. A Vörös Hadsereg támadó seregtestei 1943. január 12-én az urivi, 14-én a csucsjei doni hídfőnél áttörték arcvonalát.

Egyes 9. könnyű hadosztálybeli alosztályok már az áttörést követő kezdeti harcokban is részt vettek. Nevezetesen a leváltott 34/I. zászlóaljából, és a 46/II. és 21/I. zászlóaljakból kiegészített és felállított 47/I. zászlóalj, az ezredközvetlen páncéltörő ágyús, aknavető, kocsizó géppuskás szakaszok, illetve századok, s a 9/2. és a 9/5. tüzérüteg. A szovjet alakulatok gyors előretörése ugyanis szükségessé tette, hogy a hadsereg-parancsnokság — komolyabb tartalék hiányában — III. hadtestbeli alakulatokat vonjon ki a doni védelmi állásokból, és azokat a veszélyeztetett területekre irányítsa. A hadtest előre rögzített terv szerint megalakuló csekély tartaléka, a néhány 9. és 6. könnyű hadosztálybeli zászlóaljból és tüzérütegből álló, úgynevezett megerősítő csoport Martsa Sándor ezredesnek, a 47. gyalogezred parancsnokának vezetésével már január 13-ától harcban állt. A 2. hadseregnek a szovjet főtámadásba torkolló egyetlen ellentámadásához csoportosult volna, de a rossz időjárási és útviszonyok — méteres hó, mínusz 40 fok — miatt csak egyes részei érkeztek meg a támadás tervezett időpontjára. A sikertelenül végződött ellentámadás után a III. hadtest, hogy jobbszárnyát valamelyest biztosítsa, a Martsa-csoportot és a Sztorozsevoje térségéből visszavetett és meggyengült 20. könnyű hadosztálybeli részeket Rosszосkiban, Oszkinoban és Arhangelszkojében körvédelemre rendelte. A községeket védő csapatok súlyos veszteségeik ellenére mindaddig fel tudták fogni a szovjet támadásokat, amíg azok nem váltak átkaroló jellegűvé. A szovjet páncélos erők és a jablocsnojei erdőn át bevetett sícsapatok Oszkino megkerülésével január 14-én este a védők hátába kerültek, ennél fogva fel kellett adni a fent említett községeket.

A szovjet csapatok Uriv-Sztorozsevoje térségében elért egyre nagyobb térnyerése következtében a hadsereg zömétől elszakított és kelet-nyugati irányú vonalat felvett III. hadtest alakulatait — a harcban álló 6. és 20. könnyű had-

osztálybeli részeket és a 9. könnyű hadosztályt — a német B Hadseregcsoport január 15-én reggel a német 2. hadsereg-parancsnokságnak rendelte alá. A hadtest ezen belül a Siebert altábornagy parancsnoksága alatt megalakult hadtestcsoportba került.

A január 15-ét követő napokban a szovjet 60. hadsereg csapatainak előrenyomulása egyre jobban megközelítette a 9. könnyű hadosztály védőkörletét. A Rosszосki és Alekszandrovka környéki harcokhoz is újabb 9. könnyű hadosztálybeli felváltó és leváltott alakulatokat — a 3/II. és 34/I. zászlóaljakat, illetve a 9/4. tüzérüteget — vontak ki Don menti védőállásaikból, hogy bevessék a szovjet előretörés lelassítása érdekében.

Január 18-ától átmenetileg megszilárdult az arcvonal. A III. hadtest és a védelmének megtámasztására küldött német csapatok egészen január 26-áig tartották a Szinyije Lipjagi, Szkupolj, Szemigyeszjatszkoje, Kocsatovka, Parnicsnij, Prokudinszkij és Rudkino községek körvédelmi állásait. E védelmi vonal elvileg alkalmas volt a téli védelemre, mert aránylag közel fekvő helységek láncát alkotta. Szinyije Lipjagi, Szkupolj, Szemigyeszjatszkoje és Kocsatovka eredetileg a III. hadtest vonatalakulatainak szálláskörzete volt, több ellátó, utánszállító, egészségügyi oszlop és raktár, valamint intézet települt ide.

A 9. könnyű hadosztályból csak az áttörést követő harcokba bekapcsolódott és súlyos veszteségeket szenvedett alakulat-töredékek vettek részt a körvédelmi központok védelmében. Csúpán Kocsatovka védelmét erősítette egy több mint 900 főből álló 17. és 47. gyalogezredbeli csoport Kucsera Endre őrnagy parancsnoksága alatt. A nagykanizsai könnyű hadosztály többi része — két és fél zászlóalja és hadosztályközvetlenei — a Gremjacse - Hmelevij Les - Parnicsnij vonal védelmére rendezkedett be. A sebtében kialakított védőállások, nevezetesen a hatalmas hókockákból rakott kör alakú erődítmények csúpán a szélről és gyalogsági lövedékektől védtek.

A szovjet Voronyezsi és Brjanszki Front január 24-én megindított hadművelete nyomán a német 2. hadsereg két hadteste és a magyar III. hadtestet is magába foglaló Siebert hadtestcsoport körül január 28-ára bezárult a gyűrű. Ez azonban sohasem volt összefüggő. Kasztornoje és Bikovo, valamint Gorsecsnoje és Sztarij Oszkol között a későbbiek során is megmaradt egy-egy 25-30 kilométeres folyosó, melyen keresztül a visszavonuló csapatok déli, illetve nyugati irányban kijuthattak a bekerítésből.

A magyar körvédelmi központok védői január 26-án már a teljes körülzárttságban vívták küzdelmüket. A szovjet csapatok — a német 68. gyaloghadosztállynál történt betörés révén — ugyanis már január 24-én este a magyar hadtest oldalába, illetve hátába jutottak. A III. hadtest csoportjainak nehéz helyzetét fokozta az egyre jobban mutatózó lőszerhiány és az eddigi visszavonulás során néha

kényszerűségből visszahagyott nehézfegyvereinek hiánya.

Siebert altábornagy intézkedése szerint a magyar csapatoknak január 29-ig kellett kitartaniuk állásaikban. Stomm Marcel vezérőrnagynak, a III. hadtest parancsnokának többszöri kérelmére Siebert elrendelte, hogy a III. hadtest csapatai január 26-áról 27-re virradó éjjel Sztaro Nyikolszkoje, Dimitrijevka vonalában visszavonulhatnak. Siebert egyúttal intézkedett a hadtest- és hadosztályvonat részek visszavonulására is, melyek a Nyizsnyeje Turovo, Vjasznovatovka, Novaja Olsanka, Krutaja Gora, Olim, Bicsek, Bikovó útvonalon Tim felé már megkezdtek a visszavonulást. A III. hadtestparancsnokság — tájékoztatlan-sága miatt — meg volt győződve arról, hogy a hadtestparancsnok kérésére engedett Siebert, mikor a visszavonulást 27-re végre elrendelte. *„Sajnos nem sejtettük, hogy míg mi a Don mellett álljuk a harcot, a mindig biztosnak tudott északi szárnyunknál (illetve hátunkban) fog bekövetkezni a katasztrófa, hiszen ott a németek voltak. Nem tudtuk, hogy a végre I. 25-én kiadott több oldalas és igen komplikált, Siebert altábornagy-féle visszavonulási intézkedésnek I. 29-ére beállított kezdetét azért kellett 27-re előrehozni, mert közben a németeket Kasztornoje felett áttörték. (I. 27-én már Kasztornojében voltak az oroszok.) Azt hittük, hogy a mi kérésünknek engedtek, amikor a visszavonulást 27-ére végre elrendelték. Áldozatul voltunk odadobva. Fedezzük a német visszavonulást, azután mi is vonuljunk vissza (a hátunkban lévő ellenségen át), de úgy, hogy a valamirevaló utakat nem használhatjuk”* — vélekedett Barra Zsigmond vezérkari őrnagy, a 9. könnyű hadosztály vezérkari főnöke az 1943 nyarán rekonstruált harcjelentésében.

A III. hadtestparancsnokság visszavonulási tervében a hadtest harcoló részeit egy nagyobb és egy kisebb csoportra osztotta. A nagyobb csoportot dr. Deseő László vezérőrnagy, hadtest tüzérparancsnok irányítása alatt az összes nem 9. könnyű hadosztálybeli, javarészt körvédelmi állásban levő magyar és német alakulat képezte, a kisebbet pedig Oszlányi Kornél ezredes vezetésével a 9. könnyű hadosztály, valamint a neki alárendelt német csapatok jelentették.

Miután a több irányból előrenyomuló szovjet csapatok elvágták a Sztaro Nyikolszkoje felé vezető utat, a körvédelmi csoportoknak több helyütt a bekerítésből kitörve kellett megkezdeniük a visszavonulást. A III. hadtest, azon belül a 9. könnyű hadosztály utóvédjei a 17./III. zászlóalj, illetve 9/2. tüzérüteg voltak, melyek január 27-én reggel hagyták ott a Don menti állásaikat. A 9. könnyű hadosztály visszavonuló csapatainak már súlyos harcokat kellett vívniuk a Sztaro Nyikolszkojéba való bejutásáért. A felváltásra kiérkező 3. gyalogezerdbeli alosztályok, illetve részben a 17./II. és 17./III. zászlóaljak és a 9. könnyű tüzérezred e fenti községeknél lefolyt ütközetnél semmisültek meg csaknem teljes egészében. Miután a nagykanizsai tüzérezred — tüzelőállásból kivontatott és még működőképes — lövegeit az el-

lenség által körülzárt településből csak északi irányban, a magas hóval borított terepen lehetett volna kimenekíteni, egy kivételével valamennyit használhatatlanná tettek.

A Sztaro Nyikolszkojéba beérkező, megmaradt 9. könnyű hadosztálybeli csapatrészek és néhány német alakulat 27-én estig tartotta a községet, majd északi irányban vonult vissza Hoholon át Verhnye Turovoba. A faluba vezető völgyet kisebb csoportjával január 28-án Oszlányi Kornél ezredes, a 9. könnyű hadosztály parancsnoka védte, aki itt meg is sebesült. Ezek után Martsa Sándor ezredes vette át a seregtest vezetését.

160.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának katonái Gremjacsje közelében, 1942 telén. Balról, oldalán fényképezőgépe tokjával Pete Károly tizedes, középen Tóth Imre szakaszvezető (Pete Károly fényképe)

Január 28-ától a visszavonulás többnyire vezetés nélkül, az egyedüli úthoz kötöttség folytán maguktól alakult hosszabb-rövidebb oszlopokban történt Vjasznovatovkán és Novaja Olsankán át Olimba. A III. hadtestparancsnokság és a Martsa ezredes vezette csoport már január 29-én délben megérkezett Krutaja Gorába. A hadtest többi része az utóbb említett településtől nyugatra Olim községig jutott el. Az ide beérkező csapatok felett Farkas Zoltán ezredes, a 22. gyalogezerd parancsnoka vette át a parancsnokságot.

161.1. Péchy György főhadnagy, a III. hadtest egyik kiképző altáborának parancsnoka induláshoz készülődik Verhnye Turovoban az andrejevka-i főtáborba, 1943. január 10-én. Málhája szállása előtt egy szánon (Péchy György felvétele)

161.2. A kiképző keret indulása a III. hadtest egyik kiképző altáborából, Verhnye Turovóból a főtáborba, Andrejevka-ra, 1943. január 10-én (Péchy György felvétele)

162.1. A 17. gyalogezred hősi halottainak temetője Gremjacsjében, 1942 telén. Elöl középen Gerencsér Ferenc honvéd (17./III. zászlóalj) sírja (Rózsás János felvétele)

162.2. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának egyik aknavető raja 36/39 M. 81 mm-es aknavetővel Gremjacsje közelében, 1942 telén. Há-tul, világos színű irhamellényben integet Rózsás János szakaszvezető (Rózsás János felvétele)

163.1. Martsa Sándor ezredes, a 47. gyalogezred parancsnoka beha-vazott parancsnoki fedezéke előtt, Kosztyenkinél, 1942 telén (Birkus Imre felvétele)

163.2. A 9. könnyű tüzérezred tisztjei, dr. Ángyán Sándor tartalékos főhad-nagy és Raksányi György főhadnagy téli öltözetben, silécekkal Ivanovka főutcáján, 1943 januárjában (Raksányi György fényképe)

163.3. A 17./II. zászlóalj felborult szánja Gremjacsje környékén, 1942 telén (Nyíry Zoltán felvétele)

164.1. Takács József hadnagy, a 17/III. zászlóalj segédtisztje Gremjacsjében, 1942 telén (Takács József fényképe)

164.2. A 9. könnyű hadosztály parancsnoka, Oszlányi Kornél ezredes a 47. gyalogezred parancsnokságára érkezik szánon, Kosztyenki környékén, 1942 telén (Sólyomvári György felvétele)

164.3. A 17/III. zászlóalj katonái téli rejtő és védő öltözetben egy gerendákkal megerősített, fedezékké átépített orosz faház előtt, Gremjacsje közelében, 1942 telén. Balról Rózsás János szakaszvezető (Rózsás János felvétele)

VIII. Kitörés a szovjet csapatok által körülzárt Olim-völgyből és visszavonulás a 2. hadsereg gyülekezési és újjászervezési körzetébe

Az Olimba, illetve Krutaja Gorába beérkező magyar alakulatokat nem engedték tovább a németek. Közölték parancsnokaikkal, hogy a szovjet csapatok teljesen bekerítették az Olim patak völgyét. A magyar csapatok a későbbiek során több ellentétes értelmű utasítást kaptak a német parancsnokságoktól és Siebert altábornagytól. Hol megengedték nekik, hogy a kitörni szándékozó német alakulatok utóvédjei lehetnek, hol olyan önálló kitörési irányt jelöltek meg számukra, melyet erős szovjet csapatok tartottak lezárva.

Ezen ellentétes rendelkezések, valamint a Siebert altábornaggal történt összetűzés hatására, de leginkább hadtestének megmenekülési esélyeit végképp veszni látva Stomm Marcel vezérőrnagy, a szombathelyi III. hadtest parancsnoka kiadta a maga nemében is példátlan, 1943. február 1-jei keltezésű *„búcsúparancsát”*, melyben feloszlatta hadtestét. *„Mindenkinek saját belátására bízva jövedőjét”*, a kisebb csoportokban való hátrajutásban bízva, törzsének első csoportjával február 2-án öt szánon indult Ivanovka felé. A csoportját követő több kisebb csoporttal együtt hamarosan fogságba esett.

A III. hadtest tette kész — köztük több 9. könnyű hadosztálybeli — csapatparancsnokai nem így cselekedtek. Stomm vezérőrnagy *„búcsúparancsát”* elsősorban a tiszteknek hirdették ki, s úgy döntöttek, hogy igyekeznek egységeiket együtt tartani, s megpróbálnak valahogy együttesen kijutni a gyűrűből. Elhatározták, hogy az így megalakult, egyesült csoport vezetését Farkas Zoltán ezredes veszi át. Tudták, hogy az Olim patak völgyében bekerített alakulatok közül, egyedül a német alakulatok képeznek harcerőt, csak az általuk végrehajtandó kitöréstől várhatnak kiutat a reménytelen helyzetből. Tisztában voltak azzal is, hogy a németek *„engedélyét”* a kitörésükhöz való csatlakozáshoz csak akkor kaphatják meg, ha a megmaradt kötelékeket rendezik, s a *„minimális”* harcra felkészítik. Ennek megfelelően cselekedtek. Február 2-án alkalom adódott erre. A déli irányba kitörni igyekvő német 88. gyaloghadosztály utóvédjének parancsnoka kilátásba helyezte, hogy a magyar csoport a német gyaloghadosztállyal együtt áttörhet. Kikötése az volt, hogy a magyar csoport csak a párhuzamos utakat használhatja és a teljes vonatoszlopát meg kell semmisítenie.

Az Orlovkáig eljutott magyar III. hadtest — 11-12 ezer fős — nagy oszlopa február 2-án hajnalban, több kisebb oszlopot alkotva kezdte meg menetét déli irányba a német csapatok után. Nagyobb oszlopok többnyire a menetelés közben keletkeztek. Kaltróy Antal alezredes 17/II. zászlóaljbeli és 3. gyalogezredbeli csoportja, illetve a Krassay Pál ezredes vezette 9. könnyű tüzérezred kivételt képezett, ugyanis ezen alakulatok ugyan hasonló útvonalon, de önállóan igyekeztek kijutni a szovjet csapatok bekeríté-

séből. Rogovoje településen különösen nagy ellenállásba ütköztek és jelentős veszteségek érték ezen csoportokat.

Az egyes magyar csoportok Gorssecsnojéig a karbantartott úton menetelő német oszlopokkal párhuzamosan terepen, onnan Sztarij Oszkolig a vasúti töltésen meneteltek. Azokat az oszlopokat, amelyek Gorssecsnoje után részben éjjelezés és részben az út megrövidítése céljából letértek a vasúti töltésről, erős partizántámadások érték. Így járt többek között a 9. könnyű hadosztály megmaradt vonatoszlopa és a Barra Zsigmond vezérkari őrnagy által vezetett csoport is. Miután a 9. könnyű tüzérezred utolsó- nak megmaradt lövegét, egy 14 M. 10 cm-es könnyű tarac- kot a teljesen kimerült lovak tovább vontatni nem tudták, február 2-án Udobnojénél használhatatlanná kellett tenni.

165.1. A 9. könnyű hadosztály katonái előtt visszavonuló voronyezi német gépesített csapatok Krutaja Gora környékén, 1943. január 30-án (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

A magyar csapatok február 2. és 4. között érkeztek be Sztarij Oszkolba. A városon, melyet a német 26. gyaloghadosztály részei tartották, gyorsan tovább kellett vonulni. A magyar csoportok Lukjanovkán át Tyim felé vették az irányt. Mocsagi, Troickoje, Marino, majd Korovino volt a menet útvonala, ezúttal már a németektől leválva. Mocsagi községtől Martsa Sándor ezredes vette át a csoport vezetését.

Korovinotól Obojanon és Szudzsan át Szumiig már folyamatos volt a menet. Szovjet légi- és partizántámadások már nem érték a csapatokat. A hadtest megmaradt töredéke — körülbelül 6-7000 fő — február 14. és 18. között érkezett be Szumiba. A magyar összekötő törzsek és egyéb

parancsnokságok már hátrább települtek innen, nem számoltak azzal, hogy a III. hadtest maradványai még megmenekülhetnek. A szombathelyi hadtest Szumiig eljutott töredéke — továbbra is Martsa ezredes parancsnoksága alatt — végül vasúti szállítással jutott hátra a Nyezsín környékén kijelölt első gyülekezési körzetébe. A 9. könnyű tüzérezred több mint 200 fős csoportját szállító szerelvény egészen a lavocsnei határállomásig eljutott, ugyanis a német vasúti közegek a nagyobb pályaudvarokon történő kirakodást nem engedélyezték, s Krassay Pál ezredes sem akarta végletekig legyengült állományát újabb menetnek kitenni.

A veszteség nagyságáról, s a meglevő, összegyűjtött létszámról február közepétől kezdtek folyamatosan jelentést tenni a 2. hadseregbeli seregtestek. A 9. könnyű had-

osztály — felváltó alakulatokéval kiegészült — személyi állományát február 11-én 10 tiszt és 357 főnyi légénység alkotta. Március 5-én a létszám már 156 tiszt és 2459 főnyi légénység volt.

A szovjet csapatok Harkov irányába történő gyors előretörése miatt egyre nyugatabbra kellett kijelölni a 2. hadsereg maradványainak gyülekezési és átszervezési területét. Ezen véglegesnek kijelölt területre, a Kijevtől 100 kilométerrel északnyugatabbra fekvő Korosztény és Ovrucs városok környékére március közepétől érkeztek meg, részben vasúti szállítással, részben gyalogmenetben a visszavonulás gyötrelmeit s a kegyetlen időjárási körülményeket megszenvedett magyar csapatok. A 17. és 47. gyalogezred megmaradt állománya március 16-ig Zakuszlíi községben szállásolt el.

166.1. A 17./III. zászlóalj katonái visszavonulás közben egy orosz városban, 1943 februárjában. Középen a parancsnokuk, Závodszy István százados (Takács József fényképe)

167.1. Verhnye Turovo főtere a visszavonulás idején, 1943. január 28-án (Szabó Péter fényképgyűjteménye)

167.2. A 9. könnyű hadosztály katonái a Voronyezst feladó német csapatok által elhagyott járművek és felszerelések között vonulnak vissza Verhnye Turovóban, 1943. január 28-án (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

168.1. A III. hadtest megmaradt állománya az Olim folyó völgyében, 1943 januárjának végén (Szabó Péter fényképgyűjteménye)

168.2. A III. hadtest maradványai az Olim-völgyben, 1943. január végén. Az előtérben álló honvédek vállán szétszedett 7/31 M. 8 mm-es (Schwarzlose) géppuska (Szabó Péter fényképgyűjteménye)

169.1. A 17./III. zászlóalj visszavonuló honvédek a tűz körül melegsznek Sztarij Oszkol közelében, 1943 februárjának elején (Tósoki Kálmán fényképének másolata)

169.2. A 17./III. zászlóalj szánokkal visszavonuló csoportja az Olim folyó völgyében, 1943. január 31. körül (Tósoki Kálmán fényképe)

170.1. A III. hadtest visszavonuló katonáinak meteoszlopa a keleti hadszíntéren, 1943 februárjában (dr. Havas Rezső felvétele)

170.2. A III. hadtest orosz szánokkal visszavonuló katonái 1943 februárjában (dr. Havas Rezső felvétele)

171.1. A 17./III. zászlóalj Závodszy István százados vezetésével visszavonuló csoportjának szánjai a keleti hadműveleti területen, 1943 februárjában (Závodszy István felvétele)

171.2. A 17./III. zászlóalj visszavonuló állománya, Tósoki Kálmán őrmester és beosztott honvédek szánokkal és mozgókonyhával a keleti hadműveleti területen, 1943 februárjában (Tósoki Kálmán fényképe)

172.1. Jégből faragott pravoszláv keresztek mellett vonulnak el a 17./III. zászlóalj szánjai és lovasai egy orosz településen, 1943 februárjában (Takács József fényképe)

172.2. A 17./III. zászlóalj visszavonuló katonái az első tábori lapot írják szánjukon, 1943 februárjának elején (Závodszy István felvétele)

173.1. Závodszy István százados, a 17./III. zászlóalj visszavonuló egységének parancsnoka kéthetes szakállal, 1943 februárjában (Závodszy István felvétele)

173.2. Göllész László tartalékos zászlós, Czenthe István százados, Tomózer Imre tartalékos hadnagy és Molnár József főtörzsőrmester a visszavonulás idején, 1943 februárjában (Závodszy István felvétele)

173.3. A 17./III. zászlóalj megmaradt állományának csoportja 1943 februárjában. A háttérben Varga Ferenc továbbszolgáló szakaszvezető és Molnár József főtörzsőrmester, az előtérben a csoporttal együtt visszavonuló Czenthe István százados, a 3./I. zászlóalj parancsnoka (Závodszy István felvétele)

174.1. A 17./III. zászlóalj visszavonuló katonái, nevezetesen Peszleg Ferenc honvéd és bajtársai a keleti hadszíntéren, 1943 februárjában (Peszleg Ferenc fényképe)

174.2. A 17./III. zászlóalj visszavonuló honvédjei Obojan utcáján, 1943 februárjának közepén (Peszleg Ferenc fényképe)

175.1. A 17./III. zászlóalj visszavonuló katonái egy sérült német Junkers Ju-88 típusú közepes bombázó repülőgép mellett haladnak el a keleti hadműveleti területen, 1943 februárjában (Boronyák József fényképe)

175.2. A 17./III. zászlóalj maradványainak visszavonulása Kijev térségében, 1943 márciusában (Rajki Dezső felvétele)

176.1. A 17. gyalogezred maradványai műúton menetelnek Kijevtől nyugatra, 1943 márciusában (Péchy György felvétele)

176.2. Péchy György főhadnagy, a 17. gyalogezred első segédtszjtje a visszavonulás idején, Romni térségében, 1943. február végén, március elején (Péchy György felvétele)

177.1. A 17./III. zászlóalj katonái műúton visszavonuló magyar egységek között, Kijev környékén, 1943 márciusának második felében (Rajki Dezső felvétele)

177.2. A 47. gyalogezred maradványai „útban Nemerovka felé, 1943. április 14”-én (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

178.1. A 47. gyalogezred árkászszázadának maradványa átkel az Uzs folyón, 1943 márciusában (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

178.2. A 47. gyalogezred maradék egységei Nemerovkáról Koroszténybe indulnak, 1943 áprilisában (Sólyomvári György felvétele)

179.1. A 47. gyalogezred maradék katonáit orosz parasztszekéren szállítják a 2. hadsereg végleges újjászervezési körzetébe, 1943 márciusában (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

179.2. A 47. gyalogezred hazatérésre készülő honvédjei lovaikat etetik Korosztény környékén, 1943 áprilisában (Sólyomvári György felvétele)

180.1. A 47. gyalogezred árkászai az út menti árokban pihennek a Kijevtől nyugatra levő megszállt ukrán területen, 1943 áprilisában (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

180.2. A 47. gyalogezred árkászai árokparton pihennek a megszállt ukrán területen, 1943 márciusában. Középen dr. Ekhardt Ferenc tartalékos zászlós (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

180.3. A 47. gyalogezred árkászai, élükön dr. Ekhardt Ferenc tartalékos zászlóssal, egy orosz falun vonulnak át, 1943 áprilisában (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

181.1. A 47. gyalogezred visszavonuló egységeinek mozgókonyhája pihenőt tart Kijev környékén, 1943 áprilisában. Elöl balról dr. Ekhardt Ferenc tartalékos zászlós (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

181.2. Ebédhez sorakoznak egy mozgókonyha előtt a 17. és 47. gyalogezred hazaszállításra váró honvédjei, 1943. április 20. körül (Boronyák József fényképe)

182.1. Martsa Sándor ezredes (jobbról) eligazítást tart a 47. gyalogezred tisztjeinek Kszaverovban, 1943 márciusában (dr. Ekhardt Ferenc felvétele, Sólyomvári György fényképe)

182.2. A 47. gyalogezred életben maradt tisztjei egymást fényképezik Kszaverovban, 1943 márciusában. Jobbról a negyedik Martsa Sándor ezredes (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

182.3. Martsa Sándor ezredes (jobbról a harmadik) a 47. gyalogezred maradék tisztikarával Kszaverovban, 1943 márciusában. Jobbról az első Sólyomvári György hadnagy (Sólyomvári György felvétele)

183.1. Martsa Sándor ezredes, a szombathelyi III. hadtest visszavonuló csoportjának parancsnoka (balról) Kszaverovban, 1943 márciusában. Mellette középen, kezében fényképezőgépével Sólyomvári György hadnagy (dr. Ekhardt Ferenc felvétele, Martsa Sándor fényképének másolata)

184.1. A 47. gyalogezred honvédei egy magyar katona sírjánál tisztelegnek Kszaverovban, 1943 márciusában (Sólyomvári György felvétele)

184.2. Dr. Ángyán Sándornak, a 9. könnyű tüzérezred tartalékos főhadnagyának sírja a kijevei Lavra kolostor kertjében létesített magyar hősi temetőben, 1943 tavaszán. A visszavonulás során legyengült a szervezete, és a kijevei hadikórházban halt meg (dr. Ángyán Sándor fényképe)

185.1. Tábori istentisztelet a 47. gyalogezred megmaradt honvédei számára Kszaverovban, 1943 márciusában (Sólyomvári György felvétele)

185.2. A 47. gyalogezred honvédei szántanak Kszaverov orosz faluban, 1943 márciusában (Sólyomvári György felvétele)

186.1. A 17./III. zászlóalj tisztjei, Fáy Jenő százados és Závodszy István százados egy ukrainai vasútállomáson várakoznak, 1943 tavaszán (Závodszy István felvétele)

186.2. A honvéd egyenruhába beöltöztetett dr. Mike Géza munkaszolgálatos (balról a második), a 17./III. zászlóalj orvosaként a keleti hadműveleti területen, 1943 tavaszán (dr. Mike Géza fényképe)

187.1. A 17./II. zászlóalj maradék csoportja a kijevi műúton, menetben a 2. hadsereg végleges újjászervezési körzete felé, 1943. március 9-én (Nyíry Zoltán felvétele)

187.2. A 17./II. zászlóalj katonái számba veszik megmaradt felszerelésüket egy orosz faluban, 1943. március 12-én (Nyíry Zoltán fényképe)

187.3. Papp Lajos főhadnagy és Nyíry Zoltán hadnagy a 17./II. zászlóalj egyik megmaradt országos járművén, egy orosz faluban, 1943 márciusában (Nyíry Zoltán felvétele)

188.1-2. Nyilvános tábori istentiszteleten vesznek részt a 17./III. zászlóalj katonái egy ukrán településen, 1943 tavaszán (Takács József fényképei)

188.3. A 17./III. zászlóalj tisztjei hazaszállítás előtt egy ukrán faluban. Elöl középen Takács József hadnagy, zászlóalj segédtiszt, hátul balról a harmadik Fáy Jenő százados, a negyedik Závodszky István százados, az ötödik Tomózer Imre tartalékos hadnagy (Takács József fényképe)

189.1. A 17./III. zászlóalj katonái hazaszállításuk előtt az út szélén pihennek ukrán területen, 1943 áprilisában. Jobbra Fáy Jenő százados térdel, mellette Tomózer Imre tartalékos hadnagy, ömögötte Závodszky István százados ül (Takács József fényképe)

189.2. A 17./III. zászlóalj katonái hazaszállításuk előtt az út szélén pihennek ukrán területen, 1943 áprilisában. A középen ülő Závodszky István százados és Tomózer Imre tartalékos hadnagy mellett jobbról Takács József hadnagy áll (Takács József fényképe)

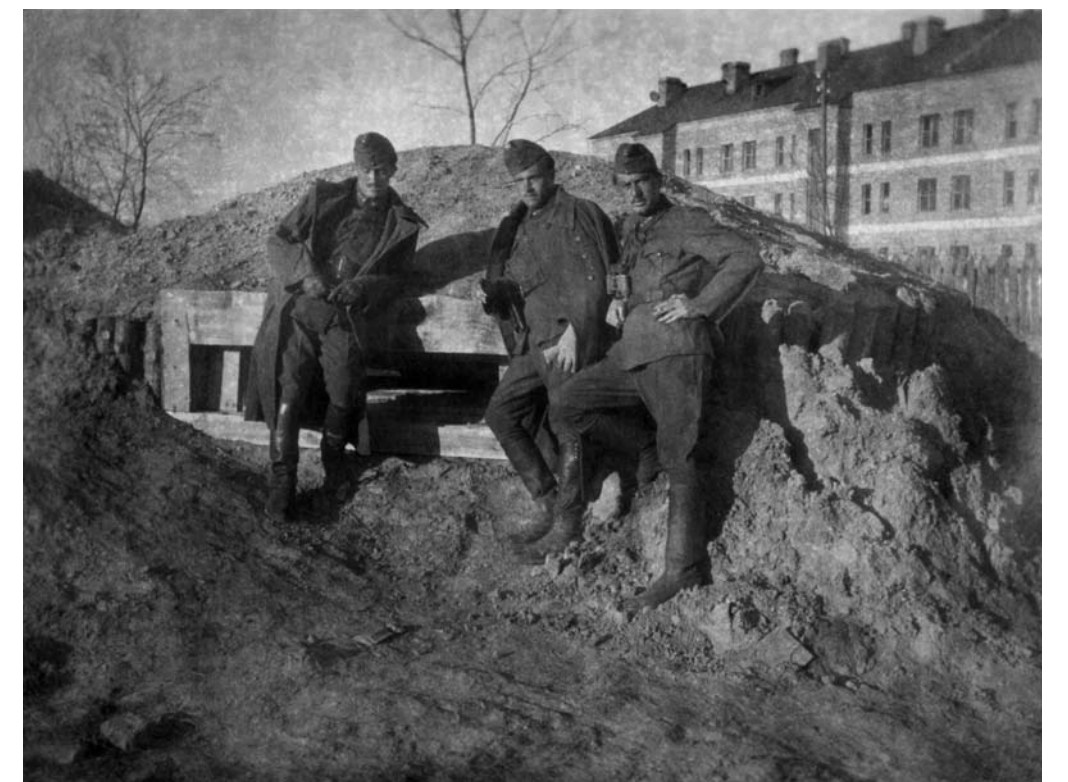

190.1. A 17./III. zászlóalj géppuskás századának tisztjei homokviharban, Ovrucs környékén, 1943 áprilisában. Balról a második Tomózer Imre tartalékos hadnagy, a harmadik Rajki Dezső tartalékos zászlós, a negyedik Gyarmathy Jenő tartalékos zászlós, az ötödik Egresits Mátyás tartalékos zászlós (Rajki Dezső felvétele)

190.2. A 17. gyalogezred maradék egységei Ovrucs felé menetelnek, 1943 áprilisában (Rajki Dezső felvétele)

191.1. A 17./III. zászlóalj megmaradt csoportja útban a bevagonírozásának helyszínén, Ovrucs felé, 1943. április 24. előtt (Rajki Dezső felvétele)

191.2. A 17./III. zászlóalj berakodásra váró tisztjei Ovrucsban, 1943. április 24-én. Balról: Egresits Mátyás tartalékos zászlós, Rajki Dezső tartalékos zászlós, Gyarmathy Jenő tartalékos zászlós (Rajki Dezső felvétele)

IX. Hazatérés és a csapatok fogadása a helyőrségekben

A magyar politikai és katonai vezetés több ízben kérte a Dnyepertől nyugatra fekvő területen újjászervezni kívánt 2. hadsereg hazahozatalának engedélyezését. A „*doni poklot*” megjárt csapatokat — két újabb megszálló seregest Ukrajnába küldése ellenében — végül 1943. április 24. és május 30. között szállították haza.

A 2. hadsereg erősen megfogyatkozott létszámú alakulatainak hazatérése, fogadása többnyire egyszerű körülmények között, nagyobb szabású rendezvények mellőzésével történt. A nagykanizsai vasútállomásra először április 29-én, majd május 2-án és 4-én érkeztek alakulattöredékek a 9. könnyű hadosztály kötelékéből. A szerelvények javarészt éjjel futottak be célállomásaikra. Egyedül csupán az április 29-én megérkező katonai szerelvényről ismeretes, hogy 74 tisztet és 1857 főnyi legénységet szállított vissza a keleti hadszínterről. A további két szerelvény „*utasainak*” létszámát nem ismerjük, és nem maradtak fenn adatok az 1942 májusa és 1943 áprilisa között megsebesült és hátországba szállított, valamint a hadifogságba esett zalai honvédek-ről sem. A 9. könnyű hadosztály két ízben — augusztus, illetve november elején — menetszázadokkal kibővült állományából meglehetősen tág becslések alapján összesen 8-9 ezer főre tehető a hősi halottak és a fogságba esettek száma.

A tízfuszos megbetegedések lokalizálása, illetve — nem kimondottan — a 2. hadsereg súlyos veszteségei okán ki-robbanható esetleges elkeseredett tömegmegmozdulások megelőzése végett a honvédség több helyőrségében állítottak fel egészségügyi vesztegzártáborokat, melyekben a keleti hadszínterről visszatért alakulatok tisztí és legénységi állománya három hétig tartózkodott. Kovács János tartalékos zászlós, a 17. gyalogezred ezredközvetlen kocsizó géppuskás századának szakaszparancsnoka ekképpen emlékezett vissza a hazatérésre: „*Húsvét után kedden érkeztünk Nagykanizsára. A vasútállomáson hatalmas tömeg verődött össze. Várták szeretteiket. Feleségek a férjeiket, anyák a gyermekeiket, gyermekek apjukat. A vonat nem futott be az állomásra. Az akkori Károly laktanyával szemben a nyílt pályán állt meg a szerelvény. Kiszálltak a harcosok, akik oly sokszor néztek szembe a halállal, s szuronyos katonák sorfala között jöttek be a laktanyába. Ott dróthálóval elkerített helyre szállásolták el az embereket. Tiszteknek a gyengélkedő épületben csináltak helyet. [...] Emberileg a legnagyobb megalázás volt a poklok poklát megjárt katonákkal szemben. Demoralizálóan hatott az állományra.*”

A háromhetes egészségügyi vesztegzár alól felszabadult 17. gyalogezredbeli alakulatok ünnepélyes fogadására Nagykanizsán május 16-án, Csáktornyan május 17-én, Zalaegerszezen pedig május 20-án került sor. Nagykanizsán, a város főterén Oslányi Kornél vezérőrnagy és dr. Krátky István polgármester üdvözölte a hazatért honvédeket. A csáktornyai zászlóaljak csekély megmaradt állományának megérkezését a nagykanizsai vesztegzártáborból május 17-

én a délutáni órákra várták. A vasútállomásra délután hat órakor begördülő katonavonat „*utasait*” Pecsonik Ottó országyűlési képviselő, városbíró üdvözölte. Az ünnepélyes fogadtatásra a Zrínyi emlékműnél került sor, ahol Nagy Károly polgári iskolai igazgató üdvözölte a visszatérteket. Zalaegerszezen május 20-án, a honvédlaktanya udvarán rendezték meg a fogadási ünnepséget. A 17./III. zászlóalj „*doni poklot*” túlélő csekély állományát előbb Gaudernák Emil ezredes, állomásparancsnok és dr. Tamásy István polgármester üdvözölte, majd zászlóaljja nevében Závodszy István százados emlékezett vissza a veszteségteljes keleti hadszíntéri frontszolgálatra.

192.1. A 17./II. zászlóalj tisztjei a hazafelé tartó vasúti szerelvényen, galíciái területen, 1943. április 25-én (Nyíry Zoltán felvétele)

A magyar királyi honvédség Zala vármegyei alakulatainak leghosszabb és legnagyobb veszteségekkel együtt járó második világháborús harctéri tevékenysége kétségkívül az 1942-1943. évi keleti hadszíntéri hadműveletekhez kötődik. A nagykanizsai parancsnokságú 9. könnyű hadosztály nagykanizsai, zalaegerszegi, csáktornyai, soproni, keszthelyi és szombathelyi alakulatai a 2. hadsereg azon csapattesteit képezték, melyek erőn felüli helytállásukkal és kitartásukkal méltán vívtak ki dicsőséget a hadsereg egészen belül.

A 70-71 évvel ezelőtti oroszországi harccselekmények, illetve a Dontól történő visszavonulás megpróbáltatásait leginkább az északnyugat- és a dél-dunántúli vármegyék hadköteles férfilakossága szenvedte el. Ezen megállapítás Zala vármegyére kiváltképp vonatkozott, hiszen a szomorú hírekről tudósító vöröskeresztes értesítések több száz nagykanizsai, zalaegerszegi, keszthelyi, sümegi, tapolcai, sármelléki családhoz érkeztek meg annak idején. A 9. könnyű hadosztály állományát a számbeli és technikai túlerőben levő ellenséges csapatok intenzív támadásai, a súlyos fegyverzeti, ruházati és élelmezési gondok és a kegyetlen téli időjárás körülmények közepette mérhetetlen veszteségek érték. Veszteségeik méretét, számadatát és nemét sem az eseményeket követően, sem az idők távlatából nem lehetett megállapítani részletekre kiterjedő pontossággal.

193.1. A 17./III. zászlóalj katonái hazaszállítás közben fertőtlenítésre várnak Sátoraljajújhelyen, 1943. április 27-én (Takács József fényképe)

193.2. A hazaérkező honvédek felszerelését fertőtlenítő berendezések Sátoraljajújhelyen, 1943. április 27-én (Takács József fényképe)

193.3. A 17./III. zászlóalj hazatérő katonái fertőtlenítéshez készítik elő felszerelésüket Sátoraljajújhelyen, 1943. április 27-én (Závodszy István felvétele)

194.1. Katonazenekar szórakoztatja a hazatért honvédeket a nagykanizsai laktanya udvarán, a vesztegzár idején, 1943 májusának első felében (Nyíry Zoltán felvétele)

195.1. A 17. gyalogezred tisztjei és feleségeik a nagykanizsai laktanya udvarán, a vesztegzár idején, 1943 májusának első felében. Balról Lékai Gusztáv tartalékos zászlós, a fa mellett dr. Daka Mihály orvos főhadnagy, jobbról Fáy Jenő százados (Péchy György felvétele)

195.2. A 17./III. zászlóalj tisztjei, Fáy Jenő százados (balról) és Závodszy István százados (jobbról) feleségeikkel a nagykanizsai vesztegzár idején, 1943. május 16. előtt (Péchy György felvétele)

196.1. A 9. könnyű hadosztály hazatért egységeinek futballmérkőzése a nagykanizsai laktanya udvarán, az egészségügyi vesztegár idején, 1943 májusának első felében. Fehérben a gyalogosok, zöld ingben a tűzérek csapata. Elöl jobbról a negyedik Baán Jenő, a 17. gyalogezred katolikus tábori lelkesze, a hatodik Nyíry Zoltán hadnagy, a 17./II. zászlóalj géppuskás századának parancsnoka. Hátul jobbról a negyedik Tóth Tivadar tüzérhadnagy, a 9/1. üteg parancsnoka (Nyíry Zoltán felvétele)

196.2. Tábori istentisztelet a nagykanizsai laktanya udvarán a hazatért honvédek részvételével, a vesztegár idején, 1943. május 16. előtt (Boronyák József fényképe)

197.1. A 17./II. zászlóalj hazatért katonái egészségügyi vesztegár alatt a nagykanizsai laktanya udvarán, 1943 májusának első felében (Nyíry Zoltán felvétele)

199.1. Závodszy István százados (jobbról) Tűzkereszt kitüntetést ad át a 17. gyalogezred rangidős tisztjeinek a nagykanizsai laktanya udvarán, 1943. május 16. előtt. Balról Fáy Jenő százados (Nyíry Zoltán felvétele)

199.2. A 17./II. zászlóalj katonái átveszik Tűzkereszt kitüntetésüket a nagykanizsai laktanya udvarán, 1943. május 16. előtt (Nyíry Zoltán felvétele)

198.1. Tűzkereszt kitüntetések kiosztása a nagykanizsai laktanya udvarán a 17./III. zászlóalj hazatért honvédei számára, 1943. május 16. előtt. Jobbról Fáy Jenő százados (Rajki Dezső felvétele)

198.2. Fáy Jenő százados a Tűzkereszt kitüntetések osztja ki a 17./III. zászlóalj hazatért honvédei számára, a nagykanizsai laktanya udvarán, 1943. május 16. előtt (Rajki Dezső felvétele)

200-201.1. A 9. könnyű hadosztály hazatért honvédei felsorakoznak a nagykanizsai ünnepélyes fogadáson, 1943. május 16-án. Balról deres lovon Sopronfalvy Vilmos ezredes, a fogadásra felvonult alakulatok parancsnoka (Gerócs Jenő felvétele)

199.3. Tűzkereszt kitüntetést kap Nyíry Zoltán hadnagy, a 17./II. zászlóalj géppuskás századának parancsnoka a nagykanizsai laktanya udvarán, 1943. május 16. előtt (Nyíry Zoltán felvétele)

202.1. A hazatért zalai honvédek felsorakoznak a nagykanizsai országzászló előtt, 1943. május 16-án. Jobbról a haditudósító század gépkocsija (Gerócs Jenő felvétele)

202.2. Tábori istentisztelet Nagykanizsa főterén a hazatért honvédek fogadási ünnepségén, 1943. május 16-án. Középen ül dr. Krátty István polgármester, mellette Oszlányi Kornél vezérőrnagy, hadosztályparancsnok (Gerócs Jenő felvétele)

203.1. Oszlányi Kornél vezérőrnagy, mögötte dr. Krátty István polgármester, valamint a helyi katonai és polgári előljárók a hazatért honvédek ünnepélyes fogadásán, Nagykanizsán, 1943. május 16-án (Gerócs Jenő felvétele)

203.2. Oszlányi Kornél vezérőrnagy, dr. Krátty István, a város polgármestere, és Kolczváry Béla ezredes, helyi állomásparancsnok vonul el a hazatért honvédek előtt Nagykanizsán, 1943. május 16-án (Péchy György felvétele)

204.1. Oszlányi Kornél vezérőrnagy, hadosztályparancsnok (elől, jobbról a második) a hazatért honvédek ünnepélyes fogadásán, Nagykanizsán, 1943. május 16-án. Mellette balról a nagykanizsai állomásparancsnok, Kolczváry Béla ezredes, jobbról a város polgármestere, dr. Krátty István (Gerócs Jenő felvétele)

204.2. Kolczváry Béla ezredes, nagykanizsai állomásparancsnok (elől középen), tőle jobbra Tavy László hadnagy, balra deres lovon Sopronfalvy Vilmos ezredes a nagykanizsai fogadási ünnepségen, 1943. május 16-án (Péchy György felvétele)

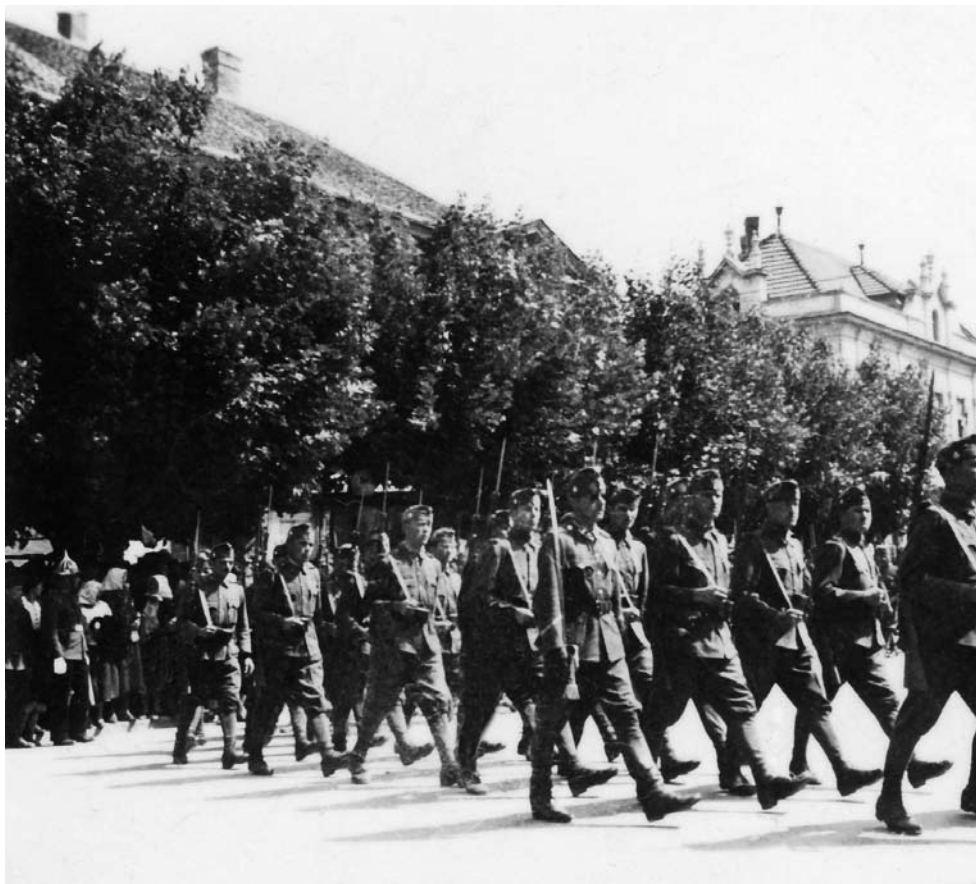
205.1. A 9. könnyű tüzérezred hazatért állománya a nagykanizsai fogadási ünnepségen, 1943. május 16-án (Tóth Tivadar fényképe)

205.2. Oszlányi Kornél vezérőrnagy, a 9. könnyű hadosztály parancsnoka köszönti hazatért honvédeit Nagykanizsán, 1943. május 16-án (Sólyomvári György felvétele)

205.3. A 9. könnyű tüzérezred hazatért katonái felsorakoznak a nagykanizsai fogadási ünnepségen, 1943. május 16-án. Elöl Tóth Tivadar tüzérhadnagy, a 9/1. üteg parancsnoka (Tóth Tivadar fényképe)

206.1. A 9. könnyű hadosztály Dontól hazatért honvédekének díszmenete a nagykanizsai főtéren rendezett fogadási ünnepségen, 1943. május 16-án. Középen kivont karddal, napszemüvegben egy hadapród őrmester (TGYM)

206.2. A 17. gyalogezred hazatért katonáinak díszmenete a nagykanizsai ünnepélyes fogadás alkalmával, 1943. május 16-án. Jobbról a haditudósító század filmoperátőre (Závodszy István felvétele)

207.1. A 9. könnyű hadosztály hazatért egységei Oszlányi Kornél vezérőrnagy, hadosztályparancsnok előtt vonulnak el a nagykanizsai fogadási ünnepségen, 1943. május 16-án. Elöl Závodszy István százados (Závodszy István fényképe)

208.1. A 17./II. zászlóalj hazatért katonái Csáktornya főterén, 1943. május 17-én. Elöl balról a harmadik Nyíry Zoltán hadnagy (Nyíry Zoltán felvétele)

208.2. A 17./III. zászlóalj hazatért honvédekének ünnepélyes fogadása a zalaegerszei laktanya udvarán, 1943. május 20-án (Závodszy István felvétele)

209.1. Kaltróy Antal ezredesnek, a 17./II. zászlóalj parancsnokának sírja a csáktornyai temetőben, mellette Nyíry Zoltán hadnagy, 1943. május 17-én. Kaltróy ezredes a visszavonulás során, a keleti hadműveleti területen szerzett betegségében hunyt el a hazatérést követően, Csáktornyan, 1943. április 7-én (Nyíry Zoltán felvétele)

210.1. Bencze István, a 17./III. zászlóalj karpaszományos őrzetője (középen, mankóval) a szolnoki 291. vöröskeresztes hadikórház udvarán, 1943 tavaszán. Fagyási sérülései miatt egyik lábfejét amputálni, a másikat pedig csonkolni kellett (Bencze István fényképe)

210.2. Bencze István, a 17./III. zászlóalj karpaszományos őrzetője (balról a második, szemüveggel) a szolnoki 291. vöröskeresztes (vagy a zalaegerszegi 527.) hadikórház kórtermében, 1943 tavaszán (Bencze István fényképe)

211.1. Samu Imre, a 9. fogatolt vonatosztály honvédje (jobbboldalt elől) a zalaegerszegi 527. hadikórház kórtermében, 1943-ban (Samu Imre fényképe)

211.2. Samu Imre, a 9. fogatolt vonatosztály honvédje (balról a második) katonatársaival a zalaegerszegi 527. hadikórház udvarán, 1943 tavaszán (Samu Imre fényképe)

212.1. Kustán Kálmán, a 17/I. zászlóalj honvédje (hátsó jobbszélen) a szombathelyi 523. hadikórház kertjében, 1942 telén. Bal karját amputálni kellett (Kustán Kálmán fényképe)

212.2. Gelsei (Kócza) István, a 17/I. zászlóalj tizedese (elől balról a második) lábfagyásos sérültek között egy hazai hadikórház udvarán, 1943 tavaszán (Gelsei István fényképe)

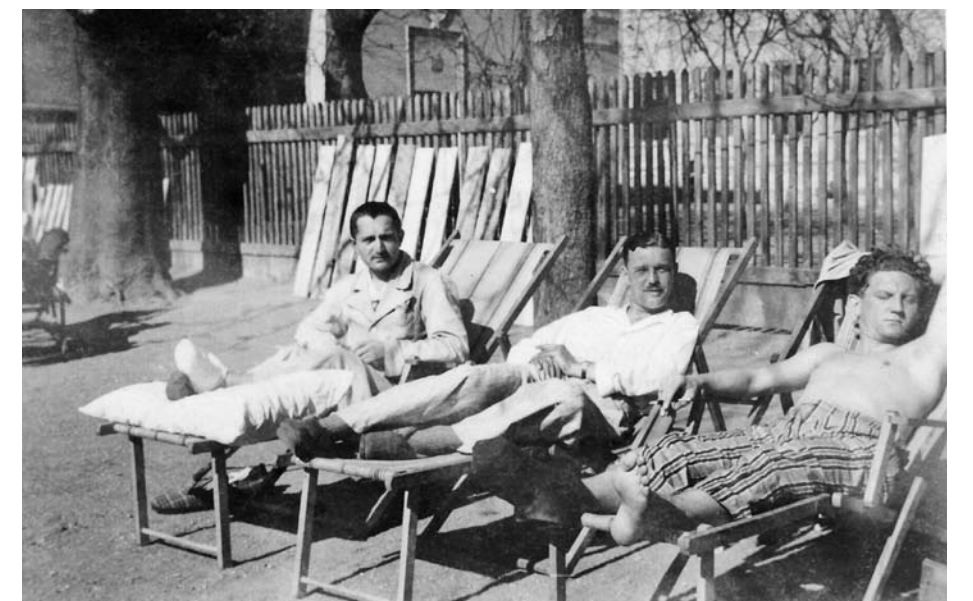
213.1. Uti Imre, a 17/III. zászlóalj őrzetője (balról az első) a szombathelyi 523. hadikórházban, 1943-ban (Uti Imre fényképe)

213.2. Benkő József, a 17/I. zászlóalj őrzetője (baloldalt elől), sebesült társaival a szombathelyi 523. hadikórház udvarán, 1942 őszén (Benkő József fényképe)

213.3. Dobos Gyula, a 17/II. zászlóalj fagyási sérülést szenvedett tartalékos zászlósa (balról az első) bekötözött lábbal a komáromi 520. számú hadikórház udvarán, 1943. április 11-én (Dobos Gyula fényképe)

214.1. A 17. gyalogezred hősi halottainak temetője Gremjacsjében, 1942 őszén (Péchy György felvétele)

214.2. Tóth Józsefnek, a 17./III. zászlóalj őrzetőjének síremléke a zalapataikai temetőben, 1942 őszén (Tornyos János fényképe)

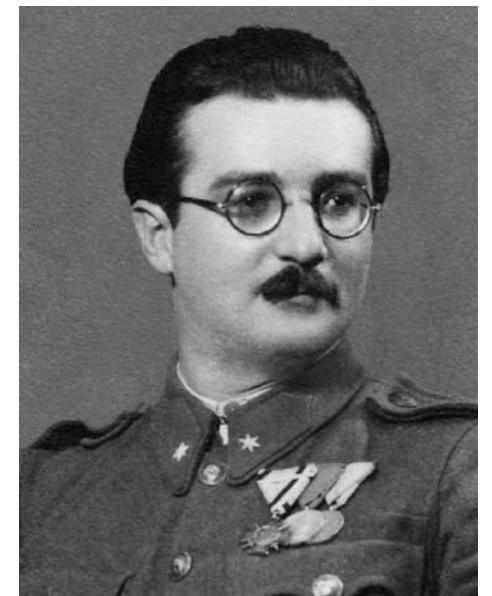
A 9. könnyű hadosztály katonáinak portréiból

A 9. könnyű hadosztály kötelékében legalább 15.000 katonára teljesített harctéri szolgálatot 1942-1943-ban a keleti hadszíntéren. Közülük mindeddig csak kevesek, jobbára csupán a magasabb rangú tisztek portréját ismertük. Mivel olyan korabeli honvédségi nyilvántartás nem létezett, amely valemennyi érintett tisztt, altiszt és légénységi állományú katonára arcképét tartalmazná, ezek teljességre törekvő, utólagos összegyűjtésére e könyv szerkesztői sem vállalkozhattak. A nagykanizsai seregtest 1942-1943. évi történetét bemutató fotóanyag függelékeként közzétett portréválogatásunk képei véletlenszerűen gyűltek össze az események egykori résztvevőinek hagyatékából. Így elsősorban azoknak az arcképét tudjuk bemutatni, akik a harc-

téri fotókat készítették, a fényképek szereplői voltak, vagy azokét, az általunk felderített katonákét, akikről csupán az arcképük maradt fenn a második világháború időszakából. A legjobb minőségű portrék hivatásos fényképészek hazai műtermében készültek a harctérre indulás előtt, vagy a hazatérés után. Technikailag ugyan többnyire tökéletlenebbek, ám mégis különlegesebbek azok az eredeti (vagy a környezetükből utólag, általunk kivágott) arcképek, amelyeket az amatőr fényképész katonatársak készítettek 1942-1943-ban a a Donnán, vagy a visszavonulás idején. E fejezet 82 arcképének és 3 csoportképének közel fele készült idehaza 1942 tavaszáig. A portrék negyedét a keleti hadszíntéren, a többi pedig a hazaérkezést követően készítették.

215.1. Dr. Ángyán Sándor tartalékos főhadnagy, 9. könnyű tüzérezred (a képen tartalékos hadnagy), 1942 nyara. Meghalt a visszavonulás során (dr. Eger Zsigmond felvétele)

215.2. Bencze István karpaszományos őrzető, 17./III. zászlóalj, 1943 májusa után (Bencze István fényképe)

215.3. Benkő József őrzető, 17./I. zászlóalj, 1942 ősze (Benkő József fényképe)

215.4. Dr. Berczik Imre tartalékos zászlós, 9. könnyű hadosztály híradó század, 1942 körül (HIM KI)

216.1. Birkus Imre tartalékos zászlós, a 47. gyalogezred törzsének anyagi tisztje, 1942 tele (Birkus Imre felvétele)

216.2. Bodó-Nagy János honvéd, 17/I. zászlóalj, 1932 körül (Bodó-Nagy János fényképe)

216.3. Boronyák József honvéd, 17/III. zászlóalj, 1939 előtt (Boronyák József fényképe)

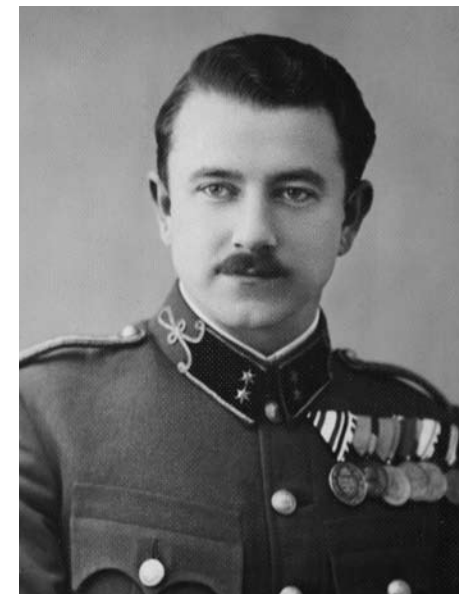
216.4. Boros Károly, ezred vezető evangélikus tábori lelkész, 47. gyalogezred, 1942 körül (HIM KI)

216.5. Böszörményi Géza alezredes, a 47/I. zászlóalj parancsnoka (a képen ezredes), 1943 után (Babucs Zoltán fényképgyűjteménye)

216.6. Cséry Ernő hadnagy, 9/5. üteg, 1943 után (Cséry Ernő fényképe)

217.1. Dr. Daka Mihály orvos főhadnagy, a 17. gyalogezred vezető orvosa, 1942. (dr. Daka Mihály fényképe)

217.3. Dervalics László szakaszvezető, 9. könnyű tüzérezred (a képen honvéd), 1939 előtt (TGYM)

217.5. Dr. Ekhardt Ferenc tartalékos zászlós, a 47. gyalogezred ezredközvetlen árkász szakasz parancsnoka, 1943 tavasza (dr. Ekhardt Ferenc felvétele)

217.2. Déri László főhadnagy, a 17/III. zászlóalj géppuskás századának szakaszparancsnoka, 1941. (Déri László fényképe)

217.4. Dobos Gyula tartalékos zászlós, a 17/II. zászlóalj 5. puskás századának szakaszparancsnoka, 1942. (Dobos Gyula fényképe)

217.6. Emecz István tartalékos főhadnagy, a 9. kocsizó légvédelmi géppuskás század parancsnoka (a képen tartalékos hadnagy), 1942 előtt. Eltűnt a visszavonulás során (Emecz István fényképe)

218.1. Farkas Ödön alezredes, a 17/I. zászlóalj parancsnoka (a képen őrnagyként), 1939 előtt (Farkas Ödön fényképe)

218.2. Fornay Ervin százados, a 9/3. üteg parancsnoka, 1942. (Fornay Ervin fényképe)

218.3. Főző Ernő főtörzsőrmester, a 17. gyalogezred ezredírno-ka, 1942 nyara (Péchy György felvétele)

218.4. Fülöp István tartalékos zászlós, a 17/III. zászlóalj 9. puskásszá-
dának szakaszparancs-
noka (a képen hadnagy),
1943 után (HIM KI)

218.5. Gelsei (Kócza) István tizedes, 17/I. zászlóalj (a képen őrve-
zető), 1939 előtt (Gelsei István fényképe)

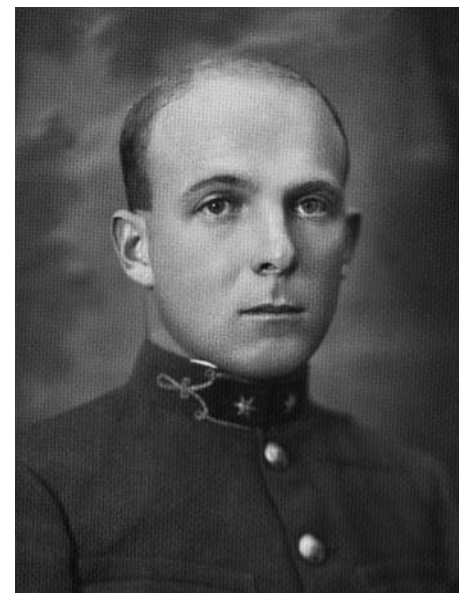
218.6. Göllesz Lász-
ló tartalékos zászlós,
a 47. gyalogezred
ezredközvetlen pán-
cél-
törő ágyús század sza-
kaszparancsnoka, 1943.
február (Závodszy
István felvétele)

219.1. Gyarmathy Jenő tartalékos zászlós, a 17/III. zászlóalj géppuskás századának szakaszpa-
rancsnoka, 1943 tavasza
(Rajki Dezső felvétele)

219.3. Hardy Gyula tar-
talékos hadnagy, a 47/I.
zászlóalj századparancs-
noka (a képen hadapród
őrmester), 1940 körül
(Hardy Gyula fényképe)

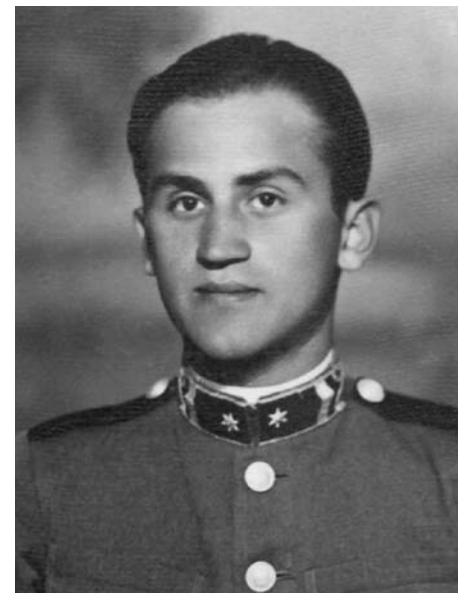

219.5. Hoffmann Sándor tartalékos főhadnagy,
a 9. könnyű tüzérezred
bemérő tisztje, majd
ütegparancsnoka (a
képen hadnagy), 1939
előtt (Hoffmann Sándor
fényképe)

219.2. Gyerák István karpaszományos sza-
kaszvezető, a 9. fogatolt
vonatosztály írno-
ka, 1942 áprilisa (Gyerák
István fényképe)

219.4. Herencsényi Béla tartalékos hadnagy,
9/2. üteg (a képen
hadapród őrmester),
1934. (Herencsényi Béla
fényképe)

219.6. Holló János
őrmester, 47. gyalog-
ezred ezredközvetlen
távbeszélő szakasz,
1942 nyara (Sólyomvári
György felvétele)

220.1. Horváth Ferenc őrmester, a 17./III. zászlóalj 9. puskásszázadának szakaszparancsnoka (a képen törzsőrmester), 1943. (Horváth Ferenc fényképe)

220.2. Horváth István továbbbszolgáló szakaszvezető, 9. könnyű tüzérezred (a képen őrmester), 1944. (Horváth István fényképe)

220.3. Kaltróy Antal alezredes, a 17./II. zászlóalj parancsnoka, 1942 nyara. Meghalt a hazatérést követően, 1943. április 7-én (Péchy György felvétele, Kaltróy Antal fényképe)

220.4. Kardos Ferenc tizedes, 9. könnyű tüzérezred, 1942. Elesett a visszavonulás során (Kardos Ferenc fényképe)

220.5. Kázmér Dezső tizedes, 17./III. zászlóalj, 1941. Eltűnt a visszavonulás idején (Gerencsér József fényképe)

220.6. Kékedy Tibor főhadnagy, a 17./I. zászlóalj felderítő tisztje, később a 17./I. rohamszázad parancsnoka, 1943 után (Kékedy Tibor fényképe)

221.1. Kelemen Géza tartalékos zászlós, a 17./II. zászlóalj géppuskás századának szakaszparancsnoka, 1942. (Nyíry Zoltán felvétele)

221.3. Kiss Lajos tartalékos zászlós, a 17./I. zászlóalj szakaszparancsnoka (a képen hadapród őrmester), 1942 előtt. Eltűnt a visszavonulás során (Kiss Lajos fényképe)

221.5. Koszorú Imre tartalékos zászlós, a 17./III. zászlóalj géppuskás századának szakaszparancsnoka, 1944. (Koszorú Imre fényképe)

221.2. Kemendy Géza tartalékos hadnagy, a 17./II. zászlóalj vonatparancsnoka (a képen hadapród őrmester), 1936. (Kemendy Géza fényképe)

221.4. Koroncay István tartalékos zászlós, a 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető század szakaszparancsnoka, 1942 áprilisa (dr. Szabó Sándor felvétele)

221.6. Kozma Gergely tizedes, 47. gyalogezred ezredközvetlen távbeszélő szakasz, 1942 nyara (Sólyomvári György felvétele)

222.1. Könczöl Jenő tizedes, a 17./III. zászlóalj 9. puskásszázadának gránátvetős rajparancsnoka, 1943 májusa után (Könczöl Jenő fényképe)

222.2. Kövesdi Jenő tartalékos őrmester, a 17./I. zászlóalj szakaszparancsnoka, 1939 előtt (Kövesdi Jenő fényképe)

222.3. Kulcsár-Horváth István honvéd, 17./II. zászlóalj, 1942. (Kulcsár-Horváth István fényképe)

222.4. Kustán Kálmán honvéd, 17./I. zászlóalj, 1943. (Kustán Kálmán fényképe)

222.5. Dr. Külley Tivadar karpaszományos szakaszvezető, 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető század, 1942. Elesett a harctéren, 1942. augusztus 18-án (dr. Szabó Sándor felvétele)

222.6. Lancsák Lajos szakaszvezető, 9. könnyű tüzérezred, 1942. (Lancsák Lajos fényképe)

223.1. Lányi József huszár, 17. gyalogezred ezredközvetlen lovasszakasza, 1938. (Lányi József fényképe)

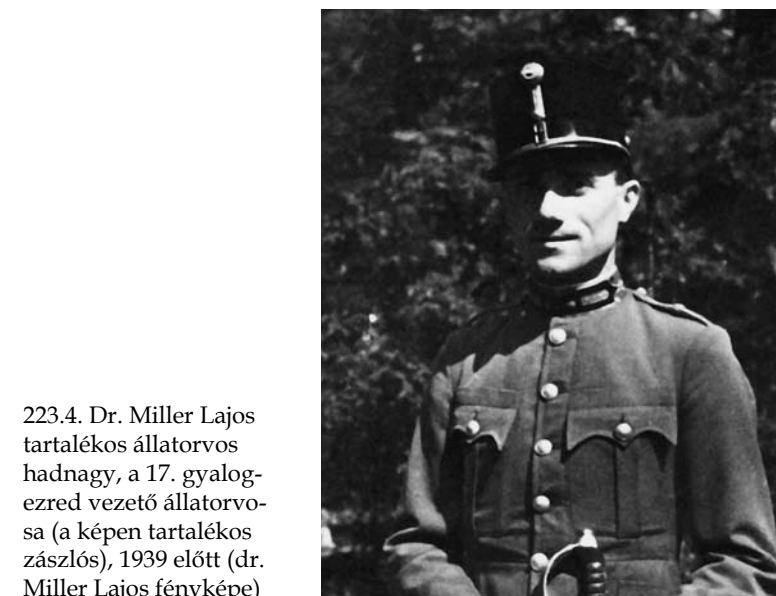
223.3. Miklós József tartalékos zászlós, a 17./III. zászlóalj 7. puskásszázadának szakaszparancsnoka, 1943 májusa után (Miklós József fényképe)

223.5. Molnár István honvéd, 17./III. zászlóalj, 1943 tavasza (Boronyák József fényképe)

223.2. Mátyus Ferenc tartalékos zászlós, 47./II. zászlóalj, 1942 körül (HIM KI)

223.4. Dr. Miller Lajos tartalékos állatorvos hadnagy, a 17. gyalogezred vezető állatorvosa (a képen tartalékos zászlós), 1939 előtt (dr. Miller Lajos fényképe)

223.6. Németh József tizedes, 17./III. zászlóalj 8. puskásszázada (a képen szakaszvezető), 1943 májusa után (Németh József fényképe)

224.1. Neszmélyi Ottó tartalékos hadnagy, a 9. könnyű tüzérezred felderítő tisztje, 1943 májusa után (HIM KI)

224.2. Nyíry Zoltán hadnagy, a 17./II. zászlóalj géppuskás századának parancsnoka (a képen főhadnagy), 1943 májusa után (Nyíry Zoltán fényképe)

224.3. Oszlányi Kornél ezredes, a 9. könnyű hadosztály parancsnoka, 1941. (Babucs Zoltán fényképgyűjteménye)

224.4. Péchy György főhadnagy, a 17. gyalogezred első ezred segéd-tisztje, 1942 ősze (Péchy György felvétele)

224.5. Pethő József tartalékos tizedes, 9. könnyű tüzérezred, 1939 előtt (Pethő József fényképe)

224.6. Pizker István őrvezető, 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető század, 1942 nyara (dr. Szabó Sándor felvétele)

225.1. Podhraczký Dezső tartalékos hadnagy, a 17./III. zászlóalj szakaszparancsnoka (a képen karpaszományos őrvezető), 1941. (HIM KI)

225.3. Raksányi György százados, 9. könnyű tüzérezred, 1943 májusa után (Raksányi György fényképe)

225.5. Rózsás János tizedes, 17./III. zászlóalj, 1942. (Rózsás János fényképe)

225.2. Rajki Dezső tartalékos zászlós, a 17./III. zászlóalj géppuskás századának szakaszparancsnoka, 1943 májusa után (Rajki Dezső fényképe)

225.4. Rédey István hadapród őrmester, a 17./II. zászlóalj szakaszparancsnoka (a képen tartalékos zászlós), 1943 körül (Rédey István fényképe)

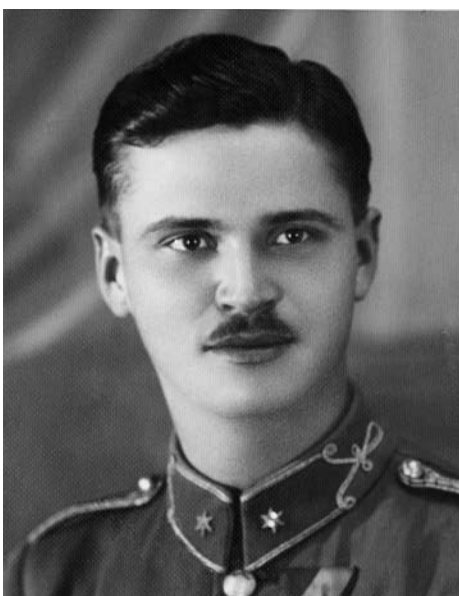
225.6. Schneider Géza tartalékos zászlós, a 17./III. zászlóalj törzsének anyagi tisztje (a képen karpaszományos őrvezető), 1941 körül (HIM KI)

226.1. Simor László főhadnagy (a képen zászlósként), 9. könnyű tüzérezred, 1940 körül (Simor László fényképe)

226.2. Sipos Béla szakaszvezető, a 17. gyalogezred ezredközvetlen aknavető század rajparancsnoka (a képen tizedes), 1939 előtt (Sipos Béla fényképe)

226.3. Solyomvári György hadnagy, a 47. gyalogezred ezredközvetlen távbeszélő szakaszának parancsnoka, 1941. (Solyomvári György fényképe)

226.4. Dr. Szabó Sándor tartalékos zászlós, a 47. gyalogezred ezredközvetlen aknavető század szakaszparancsnoka (a képen tartalékos hadnagy), 1945. (dr. Szabó Sándor fényképe)

226.5. Szakonyi János tartalékos zászlós, a 17/II. zászlóalj szakaszparancsnoka (a képen hadapród őrmester), 1940 körül (Szakonyi János fényképe)

226.6. Szende László százados, a 17/I. zászlóalj géppuskás századának parancsnoka (a képen hadnagy), 1939 előtt (Szende László fényképe)

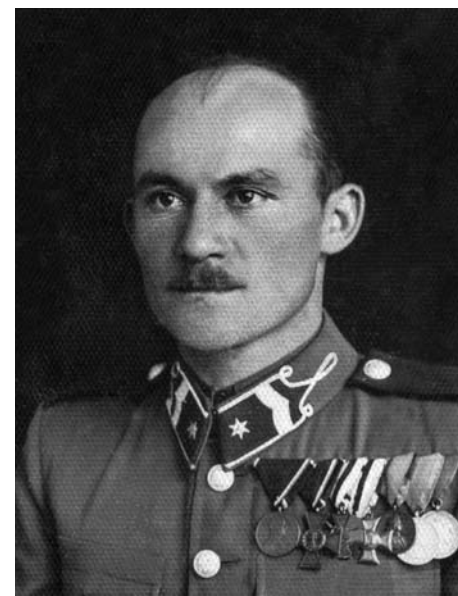
227.1. Takács József hadnagy, a 17/III. zászlóalj segédtisztje, 1942 nyara (Takács József fényképe)

227.3. Tóth Sándor Zsigmond honvéd, 17/III. zászlóalj, 1939 előtt (Tóth Sándor fényképe)

227.4. Ujfalvi István tartalékos zászlós, a 17/III. zászlóalj szakaszparancsnoka (a képen karpaszományos őrvezető), 1941. (HIM KI)

227.2. Tósoki Kálmán őrmester, a 17/III. zászlóalj szakaszparancsnoka, 1943 májusa után (Tósoki Kálmán fényképe)

227.5. Tremmel Lajos tartalékos zászlós, a 34/I. zászlóalj szakaszparancsnoka, 1941 körül (Tremmel Lajos fényképe)

227.6. Uti Imre őrvezető, 17/III. zászlóalj 9. puskásszázada, 1943. (Uti Imre fényképe)

228.1. Varga Ferenc továbbszolgáló szakaszvezető, 17./III. zászlóalj, 1943. február (Závodszy István felvétele)

228.2. Varga Ferenc Ottó tartalékos zászlós, a 47./I. zászlóalj (1942. szeptember 1-jétől a 47./II. zászlóalj) géppuskás századának aknavető szakaszparancsnoka, 1943 májusa után (Varga Ferenc Ottó fényképe)

228.3. Varga Imre tartalékos szakaszvezető, a 17./I. zászlóalj rajparancsnoka, 1942. (Varga Imre fényképe)

228.4. Varga István tartalékos őrvezető, 17./III. zászlóalj (a képen honvéd), 1939 előtt. Eltűnt a visszavonuláskor (Varga István fényképe)

228.5. Dr. Viczián Antal karpaszományos tizedes, címzetes orvos zászlós, a 17./II. zászlóalj vezető orvosa, 1940 előtt (dr. Viczián Antal fényképe)

228.6. Závodszy István százados, a 17./III. zászlóalj géppuskás századának parancsnoka, megbízott zászlóaljparancsnok, 1942. (Závodszy István fényképe)

229.1. Mátai Ferenc őrvezető és Mátai Mihály őrvezető, 17. gyalogezred, 1942. (Mátai Ferenc fényképe)

229.2. A 17./II. zászlóalj géppuskás századának katonái, Tihanyi László tartalékos zászlós és Horváth János hivatásos őrmester Csáktornyan, 1942. május 3-án (Nyíry Zoltán felvétele)

229.3. Somogyi Győző, Rajki Dezső és Egresits Mátyás hadapród őrmesterek (később tartalékos zászlósok), a 17./III. zászlóalj géppuskás századának szakaszparancsnokai, Gremjacsjében, 1942 nyarán (Rajki Dezső felvétele)

Képek jegyzéke

Közgyűjteményekben őrzött fényképek

dr. Eger Zsigmond felvételei (dr. Eger Zsigmond fénykép-albumai, Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levél-tára, Zalaegerszeg) 41.3., 56.1., 64.3., 67.1., 76.1-2., 77.1-2., 78.1., 101.1-2., 102.1., 102.3., 106.1., 117.1-2., 123.1., 124.1-2., 126.1., 126.3., 156.1-3., 215.1

dr. Havas Rezső felvételei (dr. Havas Rezső fénykép-al-buma, Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, Zalaegerszeg) 170.1-2.

Gerócs Jenő felvételei (Thúry György Múzeum, Nagyka-nizsa) 200-201.1., 202.1-2., 203.1., 204.1.

Káli Ferenc fényképeinek másolatai (Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg) 18.3., 19.1.

Martsa Sándor fényképeinek másolatai (Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg) 125.2., 183.1.

TGYM (Thúry György Múzeum, Nagykanizsa) 23.2., 134.1., 206.1., 217.3.

HIM KI (Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattár, Budapest. Tiszti személyi okmánygyűjtők fény-képmellékletei) 215.4., 216.4., 218.4., 223.2., 224.1., 225.1., 225.6., 227.5.

Tósoki Kálmán fényképeinek másolatai (Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg) 152.1-2., 169.1.

Magántulajdonban lévő fényképek

Babucs Zoltán fényképgyűjteménye (dr. Babucs Zoltán tulajdonában, Budapesten) 216.5., 224.3.

Bencze István fényképei (Delacasse Lászlóné, Bencze Er-zsébet tulajdonában, Zalaegerszegen) 89.2., 210.1-2., 215.2.

Benkő József fényképei (Benkő István tulajdonában, Letenyén) 104.1., 213.2., 215.3.

Birkus Imre felvételei (Birkus Imre fényképalbuma, ifjabb Birkus Imre tulajdonában, Budapesten) 9.8., 66.1-2., 83.4., 88.1., 95.1-3., 107.1-3., 116.1-3., 118.1., 119.1-2., 122.1-2., 125.1., 137.1-2., 140.1., 141.1., 148.2., 163.1., 216.1.

Bodó-Nagy János fényképe (Bodó-Nagy Norbert tulajdo-nában, Ercsi-Sinatelepen) 216.2.

Boronyák (Bátorfi) József fényképei (Bátorfi Sándor tulaj-donában, Zalaegerszeg-Bazitán) 40.3., 46.1., 84.1., 175.1., 181.2., 196.2., 216.3., 223.5.

Cséry Ernő fényképei (Cséry Ernő János tulajdonában, Pilisborosjenőn) 23.1., 216.6.

Csizmadia István fényképei (Bálint Györgyné tulajdoná-ban, Keszthelyen) 32.1-2.

Déri László fényképei (Déri Lászlóné tulajdonában, Szom-bathelyen) 14.1., 34.1-2., 35.2., 45.3., 46.2., 217.2.

Dobos Gyula fényképei (dr. Dobos Erzsébet tulajdonában, Budapesten) 11.1., 18.1., 213.3., 217.4.

Dr. Ángyán Sándor fényképei (dr. Gelencsér József tulaj-donában, Keszthelyen) 41.1., 184.2.

Dr. Daka Mihály fényképei (Daka Miklós tulajdonában, Budapesten) 9.9., 92.1-2., 102.2., 136.2., 217.1.

Dr. Ekhardt Ferenc felvételei (dr. Ekhardt Edit tulajdoná-ban, Budapesten) 9.4., 9.12., 149.1-3., 150.3., 165.1., 167.2., 177.2., 178.1., 179.1., 180.1-3., 181.1., 182.2., 217.5.

Dr. Mike Géza fényképe (dr. Mike János tulajdonában, Zalaegerszegen) 186.2.

dr. Miller Lajos fényképe (dr. Miller György tulajdoná-ban, Gyöngyösön) 223.4.

Dr. Szabó Sándor felvételei (dr. Szabó Sándor fénykép-al-buma, Varannai Csaba tulajdonában, Budapesten) 17.2., 30.1-2., 47.3., 49.3., 62.1-2., 83.2-3., 126.2., 221.4., 222.5., 224.6., 226.4.

Dr. Viczián Antal fényképe (Viczián András tulajdoná-ban, Székesfehérváron) 228.5.

Emecz István fényképei (Emecz Emil tulajdonában, Keszt-helyen) 21.1., 217.6.

Farkas Ödön fényképe (dr. Horányiné Szűcs Ildikó tulaj-donában, Nagykanizsán) 218.1.

Fornay Ervin fényképei (Fornay Péter tulajdonában, Bu-dapesten) 31.1., 103.1., 218.2.

Garda József felvételei (Garda József fényképalbuma, Gar-da Tibor tulajdonában, Budapesten) 40.2., 47.2., 138.1.,

Gelsei István fényképei (Temesvári Jenő tulajdonában, Nagykanizsán) 212.2., 218.5.

Gerencsér József fényképei (Herczeg Józsefné, Gerencsér Margit tulajdonában, Pózván) 15.2., 220.5.

Gyerák István fényképei (Kardos József tulajdonában, Keszthelyen) 20.2., 135.2-3., 219.2.

Hardy Gyula fényképe (Hardy Gyuláné tulajdonában, Nagykanizsán) 219.3.

Hámory Miklós fényképe (Markos Lászlóné tulajdoná-ban, Keszthelyen) 21.2.

Herencsényi Béla fényképe (Herencsényi Ákos tulajdoná-ban, Vácott) 219.4.

Hoffmann Sándor fényképei (dr. Hoffmann Sándor tulaj-donában, Keszthelyen) 80.1., 103.2., 219.5.

Horváth Ferenc fényképei (ifjabb Horváth Ferenc tulajdo-nában, Zalaegerszegen) 43.3., 220.1.

Horváth István fényképe (Horváth László tulajdonában, Zalaszentmihályon) 220.2.

Káli Ferenc fényképe (Sabján Ernőné tulajdonában, Tapol-cán) 19.2.

Kaltróy Antal fényképei (dr. Kaltróy István tulajdonában, Budapesten) 130.1., 157.1., 220.3.

Kardos Ferenc fényképe (Kardos Pál tulajdonában, Nagy-kanizsán) 220.4.

Kékedy Tibor fényképei (ifjabb Kékedy Tibor tulajdoná-ban, Budapesten) 87.1-3., 220.6.

Kemendy Géza felvételei és fényképei (dr. Szalay Csabáné, Kemendy Borbála tulajdonában, Vonyarcvashe-gyen) 17.1., 98.3., 221.2.

Kendli Antal fényképe (Szollár Józsefné tulajdonában, Magyarszentmiklóson) 20.1.

Kiss Lajos felvételei és fényképei (dr. Kiss László tulajdo-nában, Zalaegerszegen) 114.3., 145.1-3., 146.1-3., 147.1., 221.3.

Koszorú Imre fényképe (Koszorú Csaba tulajdonában, Szekszárdon) 221.5.

Könczöl Jenő fényképei (Héder Lajosné, Könczöl Katalin tulajdonában, Zalaegerszeg-Zalabesenyőn) 13.2., 16.1., 222.1.

Kövesdi Jenő fényképe (Benke Dániel tulajdonában, Nagykanizsán) 222.2.

Kulcsár-Horváth István fényképe (dr. Horváth László Ferenc tulajdonában, Budapesten) 222.3.

Kustán Kálmán fényképei (dr. Tóth Imre tulajdonában, Zalaegerszegen) 212.1., 222.4.

Lancsák Lajos fényképe (ifjabb Lancsák Lajos tulajdoná-ban, Nagykanizsán) 222.6.

Lányi József fényképei (Széplaki Gábor tulajdonában, Dunakeszin) 36.1-2., 37.1-2., 43.2., 98.1-2., 99.1-3., 223.1.

Mátai Ferenc fényképei (dr. Mátai Irén tulajdonában, Szekszárdon) 114.2., 229.1.

Mihályka József fényképei (Tóth László tulajdonában, Zalalövőn) 48.1-3., 65.3.

Miklós József fényképe (Olasz Györgyné tulajdonában, Budapesten) 223.3.

Molnár Ernő fényképe (Bekő Tamás tulajdonában, Zala-egerszegen) 135.1.

Nemes József fényképe (Balázs Ádámné, Nemes Ildikó tulajdonában, Budapesten) 13.1.

Németh József fényképe (Németh Éva Mária tulajdoná-ban, Zalaegerszegen) 223.6.

Nyíry Zoltán felvételei és fényképei (dr. Nyíry Zoltán fényképalbuma, Nyíry István tulajdonában, Budapesten) 2.1., 18.2., 28.1., 29.1-3., 33.1-2., 43.1., 49.1., 52.1-2., 53.1., 54.1-3., 55.1-3., 60.1-2., 61.1., 63.3., 64.1-2., 75.1., 82.1., 83.1., 85.1-3., 89.1., 104.2-3., 105.1., 108.1-3., 109.1., 110.1-3., 111.1., 112.1-3., 113.1., 114.1., 120.1-2., 121.1., 130.2., 131.1-2., 132.1-3., 133.1-3., 153.1-3., 163.3., 187.1-3., 192.1., 194.1., 196.1., 197.1., 199.1-3., 208.1., 221.1., 224.2., 229.2., 234.1

Péchy György felvételei és fényképei (Péchy György fényképalbuma, ifjabb Péchy György tulajdonában, Bu-dapesten) 9.3., 9.10-11., 22.2., 34.3., 38.1., 50.1-2., 51.1-3., 58.1-2., 63.1-2., 72.1-2., 73.1-2., 74.1-2., 91.1., 93.1-2., 94.1-2., 97.1-2., 105.3., 118.2., 130.3., 134.2., 155.2-3., 157.2., 161.1-2., 176.1-2., 195.1-2., 203.2., 204.2., 209.1., 214.1., 218.3., 224.4.

Peszleg Ferenc fényképei (Káli Lajos tulajdonában, Szentkozmadombján) 174.1-2.

Pete Károly fényképei (Bekő Tamás tulajdonában, Zalaegerszezen) 9.7., 160.1.

Pethő József fényképe (Orbán Lászlóné tulajdonában, Pakodon) 224.5.

Rajki Dezső felvételei (Rajki Dezső fényképalbuma, Rajki Dezsőné tulajdonában, Mosonmagyaróváron) 12.1., 24.1., 26.1., 27.1., 38.2., 39.1-2., 42.1-4., 44.1-3., 59.1-2., 60.3., 63.4., 65.1-2., 69.1-2., 70.1-3., 71.1-2., 82.2., 84.2., 86.1-3., 88.3., 90.1-3., 109.2., 127.1., 128.1., 142.1., 143.1-2., 175.2., 177.1., 190.1-2., 191.1-2., 198.1-2., 219.1., 225.2., 229.3.

Raksányi György fényképei (ifjabb Raksányi György tulajdonában, Budapesten) 9.6., 96.1., 103.3., 137.3., 138.2., 148.1., 163.2., 225.3.

Rédey István fényképe (Rédey Erzsébet tulajdonában, Budapesten) 225.4.

Rózsás János felvételei (Rózsás János fényképalbuma, ifjabb Rózsás János tulajdonában, Zalaegerszeg-Bazitán) 15.1., 27.2., 68.1-2., 72.3., 88.2., 139.2., 144.1-3., 162.1-2., 164.3., 225.5.

Samu Imre fényképei (Samu József tulajdonában, Zalaszentivánon) 81.1., 154.1-2., 211.1-2.

Simor László fényképe (dr. Simor László tulajdonában, Budapesten) 226.1.

Sipos Béla fényképei (Bekő Tamás tulajdonában, Zalaegerszezen) 22.1., 226.2.

Sólyomvári György felvételei és fényképei (Sólyomvári György fényképalbumai, Sólyomvári Géza tulajdonában, Nagykanizsán) 9.5., 31.2-3., 41.2., 67.2-3., 106.2., 139.1., 139.3., 140.2., 142.3., 150.1-2., 151.1-3., 155.1., 158.1-2., 164.2., 178.2., 179.2., 182.1., 182.3., 184.1., 185.1-2., 205.2., 219.6., 221.6., 226.3.

Somogyi Lajos fényképe (Somogyi Ferenc tulajdonában, Keszthelyen) 49.2.

Szabó Péter fényképgyűjteménye (reprodukciók dr. Szabó Péter tulajdonában, Budapesten) 33.3., 68.3., 80.2., 136.1., 138.3., 143.3., 167.1., 168.1-2.

Szakonyi János fényképe (dr. Szakonyi János tulajdonában, Veszprémben) 226.5.

Szende László fényképe (Szende Lászlóné tulajdonában, Budapesten) 226.6.

Takács József fényképei (Kiss Istvánné tulajdonában, Körmenden) 9.2., 40.1., 45.1-2., 46.3., 105.2., 129.1., 164.1., 166.1., 172.1., 188.1-3., 189.1-2., 193.1-2., 227.1.

Tornyos János fényképei (Tornyos Ferenc tulajdonában, Zalalövön) 127.2., 214.2.

Tósoki Kálmán fényképei (dr. Pálinkás Béláné, Tósoki Zsuzsanna tulajdonában, Zalaegerszezen) 169.2., 171.2., 216.2., 227.2.

Tóth Sándor Zsigmond fényképe (Tóth András tulajdonában, Zalaegerszeg-Bazitán) 227.3.

Tóth Tivadar fényképei (dr. Tóth Zoltán István tulajdonában, Szombathelyen) 205.1., 205.3.

Tremmel Lajos fényképe (Tremmel Lajos tulajdonában, Sopronban) 227.4.

Uti Imre fényképei (Baranyai Béláné tulajdonában, Nagykanizsán) 213.1., 227.6.

Varga Ferenc Ottó felvételei (Kocsis Csaba tulajdonában, Pápeszin) 25.1., 35.1., 47.1., 79.1-3., 100.1-4., 228.2.

Varga Imre fényképe (Farkas Gyula tulajdonában, Nagykanizsán) 228.3.

Varga István fényképe (Bekő Tamás tulajdonában, Zalaegerszezen) 228.4.

Závodszyk István felvételei és fényképei (dr. Bódis István tulajdonában, Egerváron) 9.1., 14.2., 16.2., 26.2., 27.3., 37.3., 91.2., 142.2., 171.1., 172.2., 173.1-3., 186.1., 193.3., 206.2., 207.1., 208.2., 218.6., 228.1., 228.6.

Zóka Gyula felvétele (a fényképezőgép Havas Erzsébet tulajdonában, Zalaegerszezen) 6.1.

Felhasznált és ajánlott irodalom

A Don partjáig és vissza. Emlékek és fényképek a magyar királyi 2. hadsereg 1942-1943. évi hadműveleteiről. (Szerk. Vajda Ferenc) [Budapest], 2008. 89-94., 97-99. p. [Szende László és Takács Lajos visszaemlékezése]

„Ezek voltak a szép haditettek...” . Szabó József őrvezető harctéri naplója Oroszországból, 1942-1943. [Sajtó alá rendezte Molnár András] In: Hadtörténelmi Közlemények 2011. 2. sz. 582-593. p.

Don-parti emlékek két tételben. Péchy György: Doni magyar apokalipszis I. [Sajtó alá rendezte Szabó Péter] In: Palócföld 1990. 3. sz. 85-96. p.

Dr. Viczián Antal: Meghaltak a Donnál. [Szombathely], 1989. 333 p.

Frontnaplók a Don-kanyarból 1942-1943. (Szerkesztette és a naplót a sajtó alá rendezte Molnár András, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Szabó Péter) Zalaegerszeg, 1992. 126 p.

Garda József: Kint voltam a Donnál. Egy tűzérszakaszvezető emlékirata. Budapest, 1999. 222 p.

Kemendy Géza: Harctéri emlékeim, 1942-1943. A magyar királyi 17. honvéd gyalogezred II. zászlóalja a Donnál. (Zalai Gyűjtemény 71.) (Sajtó alá rend. Molnár András, Szabó Péter) Zalaegerszeg, 2012. 319 p.

Kishindi Komposcht Egon: Zalai honvédek a keleti arcvonalon. Budapest, [1944.], 184 p.

Kónya Lajos: Hej, búra termett idő. Budapest, 1956. 387 p. [2. kiad. Budapest, 1996. 391 p.]

Szabó Péter: A zalai honvéd alakulatok a második világháborúban, és az azt megelőző években (1938-1945). In: Hadtörténelmi tanulmányok. (Zalai Gyűjtemény 36/I.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1995. 291-349. p.

Szabó Péter: Don-kanyar. A magyar királyi 2. honvéd hadsereg története 1942-1943. Budapest, 2001. 391 p.

Túléltem a Don-i pusztulást. Takács Lajos tartalékos hadnagy emlékezései. [Szombathely, 1992.] 91 p.

Vida István: Egy petesházi tüzér visszaemlékezése a II. világháborúra 1941-1945. Lendva, 1998. 138 p.

Zalaegerszegi honvédek a Donnál. A magyar királyi 17. honvéd gyalogezred III. zászlóaljának története, 1942-1943. (Zalai Gyűjtemény 74.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 2013. 207 p.

Tartalomjegyzék

Előszó	5
Bevezetés	6
Zalai amatőr fényképészek a Donnál	7
A magyar királyi 9. honvéd könnyű hadosztály története fényképeken, 1942-1943	11
I. A zalai alakulatok mozgósítása és felkészülése a harctéri szolgálatra	11
II. A csapatok elvonulása a keleti hadszíntérre és védelmi berendezkedése Kurszk előterében	25
III. A tyimi áttörés és felvonulás a Donhoz	56
IV. A Don menti arcvonál birtokbavétele és védelmi berendezkedése	81
V. Hídőharcok Kosztyenki térségében és a 17/III. zászlóalj arcvonalszakaszán	115
VI. Hadműveleti szünet négy hónapig	128
VII. A nagykanizsai seregtest védelmi és utóvédharcai 1943. január 12. és 30. között	159
VIII. Kitérés a szovjet csapatok által körülfárt Olim-völgyből, és visszavonulás a 2. hadsereg gyülekezési és újjászervezési körzetébe	165
IX. Hazatérés és a csapatok fogadása a helyőrségekben	192
A 9. könnyű hadosztály katonáinak portréiból	215
Képek jegyzéke	230
Felhasznált és ajánlott irodalom	233

